

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE
I TEHNOLOGIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

Za IX razred neformalnog obrazovanja
niže srednje škole

Priština, decembar 2006.

Glavni urednik:

Dr. Fehmi Ismajli

Urednici:

Ramush Lekaj

Enesa Kadi

Lektor i korektor:

Sadija Kandi

UNMIK

INSTITUCIONET E PËRKOHSHME VETËQEVERISËSE
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA

QEVERIA E KOSOVËS – GOVERNMENT OF KOSOVO – VLADA KOSOVA

MINISTRIA E ARSIMIT,
E SHKENCËS DHE E
TEKNOLOGJISË

MINISTRY OF
EDUCATION, SCIENCE
& TECHNOLOGY

MINISTARSTVO
OBRAZOVANJA, NAUKE
I TEHNOLOGIJE

Kabineti i Ministrit

Office of the Minister

Kabinet ministra

ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO

Primjena Plana i programa za IX razred niže srednje škole neformalnog obrazovanja

BROJ: MONT 17/2006.

DATUM: 26. 05. 2006.

Na osnovu člana 1.3, tačka (d), Pravilnika UNMIK-a, br. 2001/19 o izvršnim organima privremenih institucija samoupravljanja Kosova, kao i Aneksa IV tačka (iii) Pravilnika UNMIK-a br.2001/19 o izvršnim organima privremenih institucija Kosova, člana 4, 42 Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju Kosova član 1 Zakona o obrazovanju i osposobljavanju odraslih, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije izdaje ovo administrativno uputstvo:

Član 1.

Cilj

Cilj ovog administrativnog uputstva je primjena Nastavnog plana i programa za IX razred neformalnog obrazovanja, kao rezultat prestrukturiranja obrazovnog sistema.

lan 2.

Plan i program

Novi nastavni plan i program za IX razred neformalnog obrazovanja priložen je ovom administrativnom uputstvu.

lan 3.

Primjena

3.1. Ovaj nastavni plan i program za IX razred neformalnog obrazovanja primjenjuje se od školske 2006/2007 godine.

3.2. Primjenom Plana i programa za IX razred neformalnog obrazovanja stupaju van snage dosadašnji planovi i programi za IX razred neformalnog obrazovanja osnovne škole.

lan 4.

Stupanje na snagu

Ovo administrativno uputstvo stupa na snagu 26.05.2006 godine.

Agim Veliu, Ministar

SADRŽAJ

Administrativno uputstvo, **3**

UPUTSTVO O PRIMJENI PLANA I PROGRAMA, **7**

I Uvod, **7**

II Ciljevi, **8**

III Metodološka uputstva, **10**

IV Vrjednovanje, **11**

V Izvori i nastavna sredstva **14**

VI Nastavni plan, **14**

JEZIK I KOMUNIKACIJA

BOSANSKI JEZIK, **19**

ENGLESKI JEZIK, **43**

MATEMATIKA, **59**

PRIRODNE NAUKE

BIOLOGIJA, 73

FIZIKA, 89

HEMIJA, 101

GEOGRAFIJA, 113

DRUŠTVENE NAUKE

GRAĐANSKO VASPITANJE, 129

HISTORIJA, 139

TEHNOLOGIJA

TEHNOLOGIJA SA TIK, 161

UMJETNOST

MUZIČKO VASPITANJE, 173

LIKOVNO VASPITANJE, 181

TJELESNI ODGOJ I SPORT, 193

UPUTSTVO ZA PRIMJENU NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

I UVOD

Obrazovanje predstavlja vodeće područje djelovanja društvenog, političkog i ekonomskog razvoja Kosova.

Viziju za stvaranje jedne savremene škole po međunarodnim standardima započetu poslije završetka rata, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT) realizuje preduzimajući i svestrane i praktične korake na svim poljima djelatnosti.

Na ovom putu, od historijskog značaja za razvoj i napredak kosovskog društva, MONT teži da promijeni gledišta u procesu razvijanja ličnosti sa jasnom vizijom za njenu budućnost i njeno mjesto.

Ovo stvara potrebne preduslove za integraciju pojedinaca i kosovskog društva u političkim kretanjima, ekonomskom, intelektualnom, naučnom i tehnološkom razvoju, kao i socijalno-kulturnom razvoju razvijenih evropskih i svjetskih zemalja.

Razvoj ovoga nastavnog plana i programa zasniva se na osnovi jedne naučne procedure, kako po obliku, metodološkom pristupu, organizaciji i razvijanju predmetnog sadržaja, tako i po izlaganju rezultata znanja, nastavnih sredstava, metoda, tehnike i instrumenata ocjenjivanja.

Profesionalne radne grupe za izradu nastavnih planova i programa bile su stalno u toku najnovijeg razvoja u obrazovanju i u konsultaciji sa međunarodnim ekspertima. U ovom procesu razvoja plana i programa, koji je izrađen na dugoročnoj strategiji MONT-a, znatan doprinos dali su UNICEF, vlade i agencije nekih zemalja.

Posebna pažnja posvećena je njegovanju pozitivnog stava prema učenju, stimulaciji učenika da se angažuju na opravdan način u ispunjavanju školskih zahtjeva, razvoju vještina iz svakodnevnog života, uvijek imajući u vidu karakteristike fizičkog i psihičkog razvoja ovog uzrasta.

Realizacija ciljeva ovog plana i programa zavisi e od posve enog rada nastavnika, kojima se ovaj plan i program posve uje. Da bismo olakšali primjenu ovog nastavnog plana i programa, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova organizova e, s vremena na vrijeme, predavanja sa nastavnicima koji e biti vo eni od strane eksperata odgovaraju ih oblasti sa dodatnim uputstvima ovoga plana i programa.

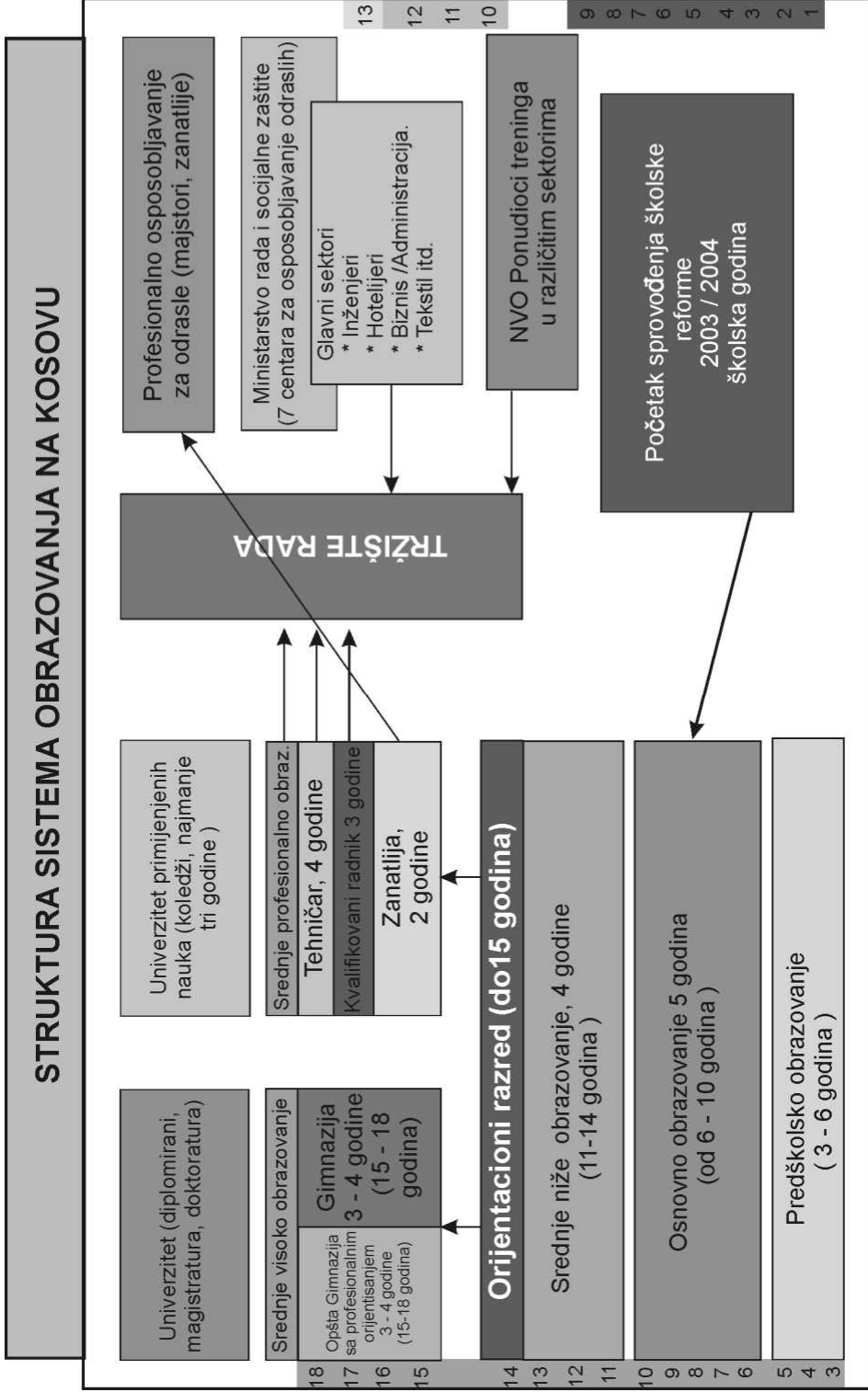
II CILJEVI

Nastavni plan i program za IX razred neformalnog obrazovanja ima za cilj:

- Da pruži mogućnost i osnovno znanje za intelektualni, estetski, fizički, društveni, moralni i duševni razvoj učenika;
- Da osigura orijentaciju i pomogne u realizaciji njihovih ličnih interesa za ispunjavanje aspiracija putem učenja ;
- Da napravi konsolidovanje znanja, dogadaja, orijentaciju, sklonosti i sposobnosti u izgradnji njihove budućnosti;
- Da omogući iskorišćavanje mnogih izvora za obezbjeđivanje i obradu informacija i razvoj kritičkog pristupa informacijama i činjenicama koje se nude;
- Da omogući samostalno preduzimanje inicijative i nezavisno djelovanje, uvijek uzimajući u obzir osnovna pravila ponašanja u grupi, zavisno od različitih vrsta djelovanja koja razvijaju .
- Obrazovanje svih građana Kosova i onih koji su iz nekog razloga prekinuli školovanje.

Radne grupe za izradu planova i programa, u skladu sa sadržajem, izabrale su opšte objektivne i specifične zadatke za ostvarivanje navedenih ciljeva, kojima su jasno određeni očekivani rezultati na završetku IX razreda neformalnog obrazovanja.

III METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izbor nastavnih metoda je u kompetenciji nastavnika nastavnog predmeta.

Izbor se vrši zavisno od potreba i zahtjeva u enika, sadržajnih specifičnosti nastavnih tema sa didaktikom osnovom, nivoom formiranja u enika i dr.

Metode i tehnike rada sa uenicima treba kombinovati, tj. da budu raznovrsne, u smislu pospješivanja dinamike asa, razbijanja monotonije i motivisanja u enika.

Metode i tehnike nastave su toliko raznolike, koliko i metode i tehnike u enja. Nastavnik može primijeniti tehnike i različite kombinovane nastavne metode radi postizanja što boljih rezultata u procesu nastave.

Nastoje i da ispunimo zahtjeve za što kvalitetnijom nastavom, sugerišu se neke tehnike i metode:

- izlaganje i objašnjenje;
- usmeno izražavanje;
- pismeno izražavanje;
- uenje kroz rješavanje problema;
- diskusija (debata);
- rad u grupama;
- predstavljanje i interpretacija;
- tehnike kritičkog mišljenja;
- idejna inspirativnost (brainstorming);
- samoistraživanje (traganje).

Za određene teme koje karakteriše dovoljan broj informacija može se primijeniti i interaktivna nastava kombinovana sa praktičnim aktivnostima.

Za određene nastavne teme može se uspješno izvoditi nastava u prirodi, različite studijske ekskurzije, posjete raznim organizacijama i dr.

U svim slučajevima primjena naznačenih nastavnih metoda i tehnika treba da bude kombinovana sa upotrebom odgovarajućih didaktičkih sredstava i pomagala, bez kojih se ne mogu postići očekivani rezultati.

IV VRJEDNOVANJE

Vrjednovanje (ocjenjivanje) je proces posmatranja, sistematskog prikupljanja, analize i interpretacije informacija u cilju određivanja stepena do kojeg je učenik savladao nastavne ciljeve. Ono treba da se oslanja na očekivane rezultate programa određenog nastavnog predmeta i određenog nivoa.

Ovaj proces zasniva se na osnovnim načelima kao što su:

- Određivanje cilja i prednosti procesa vrjednovanja / ocjenjivanja;
- Primjena odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem kako bi se izmjerilo ono što se želi mjeriti;
- Obezbjede se kvalitetnih informacija o postignutom rezultatu učenika putem kontinuiranog mjerenja i vrjednovanja;
- Mjerenje i vrjednovanje treba da bude balansirano, da se obuhvate svi programski sadržaji predmeta;
- Da bude tačno i održivo vrjednovanje podataka stepena postignuća učenika;
- Primjena tehnika vrjednovanja na osnovu kojih pravimo jasnu razliku postignuća učenika.

IV 1. Instrumenti vrjednovanja

Predmetni nastavnici i škole treba da biraju i primjenjuju dovoljan broj instrumenata i sredstava za mjerenje i vrjednovanje, kao što su:

- posmatranje,
- upitnik (samovrjednovanje),
- pismeni izvještaj o jednom praktičnom radu ili istraživanju,

- usmeno izražavanje,
- pismeno izražavanje,
- kontrolni listi i (koriste se za manevarske vještine snalažljivosti),
- dosije ili portfliio (samovrjednovanje),
- test na bazi kriterijuma i objektivna,
- test postignu a sa injen na osnovu zahtjeva (pitanja):
  - odgovor sa više alternativa,
  - kratki i otvoreni odgovor,
  - izabrani otvoreni odgovor i dr,

kao i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

IV 2. Stepen usvojenosti

Na kraju nastavne godine svaki u enik treba da dostigne odre eni (potrebni) stepen usvojenosti nastavnog gradiva:

- odli an (veoma visoka usvojenost),
- vrlo dobar (visoka usvojenost),
- dobar (srednja usvojenost),
- dovoljan (ograni ena usvojenost),
- nedovoljan (nedovoljna usvojenost).

Dostignuti stepen usvojenosti nastavnog gradiva direktno zavisi od standarda (v. tabelu) koji se baziraju na:

Opšti objektivi	Veoma visoka usvojenost 90%	Visoka usvojenost 80%	Zadovoljavajuća usvojenost 60%	Ograničena usvojenost 40%	Nedovoljna usvojenost
<i>Poznavanje predmeta</i>	Najveće sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Više sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Srednje sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Ograničene sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Nedovoljne sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.
<i>Razumijevanje naukih procesa</i>	Najviše sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok – posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Više sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok – posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Srednje sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok – posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Ograničene sposobnosti razumijevanja zadataka i naukih procesa.	Nedovoljne sposobnosti razumijevanja zadataka i naukih procesa.
<i>Kritičko mišljenje</i>	Visoke sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao što su: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema primjenjujući i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.	Sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao što su: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema primjenjujući i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.	Ograničene sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao što su: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema primjenjujući i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.		
<i>Manevarske vještine</i>	Stepeni zadovoljavajuć i stepen sposobnosti manevarskih vještina.			Niži stepen usvojenih sposobnosti (nekih) manevarskih vještina.	

V. IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se efektivno realizovala nastava i u enje ovog plana i programa, nastavnici i u enici treba da koriste razli ite izvore i sredstva informisanja. Do sada, glavni izvor informisanja bio je školski udžbenik odgovaraju eg predmeta. Ukoliko nedostaje neki odre eni udžbenik, u enik i nastavnik imaju mogu nosti da koriste razli ite udžbenike iz prethodnih i postoje ih razreda za odre eni razred, kao i druge dodatne materijale s ciljem osiguranja nau ne osnove o znanju i ste enom iskustvu.

Pored razli itih udžbenika, predlažemo da se koriste i drugi informativni materijali:

- priručnici, atlasi, brošure;
- novine, stručni i naučni časopisi;
- fotografije, posteri, proglasi, šeme, dijagrami, karte, tabele;
- modeli, crteži, makete;
- fotoslajdovi, filmovi, videokasete;
- računarski programi, internet, CD i dr.

U nadležnosti je nastavnika da, zavisno od datih uslova u kojima škola radi, nalazi izvore informacija i pomaže na nastavna sredstva, vode i računara o ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na bitne argumente koji utječu na kvalitet učenja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba da pripada i učeniku.

VI NASTAVNI PLAN

Br.	Nastavni predmeti	Broj časova IX razred	%
1.	<i>Bosanski jezik</i>	90	
2.	<i>Engleski jezik</i>	72	
3.	<i>Matematika</i>	72	
4.	<i>Biologija</i>	36	

5	<i>Fizika</i>	36	
6	<i>Hemija</i>	36	
7	<i>Historija</i>	36	
8	<i>Geografija</i>	36	
9.	<i>Građansko vaspitanje</i>	18	
10.	<i>Muzičko vaspitanje</i>	18	
11.	<i>Likovno vaspitanje</i>	18	
12.	<i>Tehnologija sa TIK</i>	36	
13.	<i>Tjelesni odgoj i sport</i>	(36)	
	Ukupno:	486 + (36)	

(*) Izbor vrši škola, ali zavisi od zahtjeva učenika da li će se organizovati ili ne ovaj nastavni predmet.

JEZIK I KOMUNIKACIJA

- BOSANSKI JEZIK
- ENGLISKI JEZIK

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

(4 sata nedjeljno, 140 sati godišnje)

UVOD

Školski sistem rigidan u organizaciji, usmjeren na jednu kategoriju stanovništva, i to na najmlađu, ne može zadovoljiti obrazovne potrebe društva u promjenama.

Zalaže se za alternativne oblike formalnog učenja i obrazovanja koji će biti primjereniji razvojnim potrebama i ciljevima društva, Kums je posebnu pažnju usmjerio na afirmaciju **neformalnog učenja i obrazovanja**. On je, među prvima, definisao „tri kategorije učenja“.

- a) formalno obrazovanje – učenje i obrazovanje u školskim institucijama: školama, stručnim školama, koledžima i univerzitetima.
- b) neformalno obrazovanje, gdje se obrazovanje izvodi izvan takvih organizacija, što po njegovu mišljenju odgovara komunalnom ili narodnom obrazovanju.
- c) informalno, u kome odrasli učuju kroz personalnu interakciju i participaciju.

Neformalno obrazovanje predstavlja sve rasprostranjeniji oblik učenja i obrazovanja u suvremenom svijetu. Ono ne zahtijeva strogu didaktičku artikulaciju, ali obezbjeđuje široku skalu organizacije i izvornja obrazovno-odgojnih djelatnosti. Ovaj obrazovni put podrazumijeva svjesno i organizirano obrazovanje, učenje i osposobljavanje ljudi svih starosnih dobi s ciljem zadovoljavanja njihovih raznovrsnih obrazovnih potreba.

Stoga je neformalno obrazovanje „postalo nužno“ jer je omogućilo zainteresiranim osobama da „budu u toku“ i nadoknadio, zahvaljujući svojoj velikoj elastičnosti, ono što nedostaje školskom nastavnom sistemu čijem je zaustavljanju uzrok sporost u brzom prilagodavanju

potrebama koje se stalno mijenjaju. Dakle, škola shvaćena kao proces kojim se prolazi u određeno uzrasno doba ne može zadovoljiti raznolike potrebe „društva koje u njoj živi“.

Danas se, dakako, sve više traže kompetencije, shvaćene kao „smisao za inicijativu, prilagodljivost promjenama i sposobnost preuzimanja odgovornosti“. Takve tendencije podstakle su teoretičare škola u traženju alternativnih puteva. Preovladavalo je uvjerenje da su učenje i obrazovanje doživotan proces i da treba da budu dostupni u svim periodima ljudskog života.

Kumsovo je mišljenje da se obrazovne strategije za budućnost ne mogu zadovoljiti samo u okviru školovanja, već da treba da se uspostavi dinamičan odnos između škole i fakulteta i različitih alternativnih tipova učenja, tj. odnos koji uključuje komplementarnost i partnerstvo.

Interesovanje za oblike neformalnog učenja i obrazovanja razvilo se iz rasteće svijesti veze između obrazovanja složenosti i razvoja.

U današnjim uvjetima neformalno obrazovanje dobija širi smisao i značenje. Naime, riječ je o tome da danas, u programima neformalnog obrazovanja participiraju ljudi različitog obrazovnog statusa, uključujući i visokoobučene eksperte: ljekare, inženjere, ili mentore, rukovodioce, koji moraju biti osposobljeni za korišćenje novih znanja i tehnologija.

Znači, neformalno-obrazovne aktivnosti nisu samo dio razvojne strategije namjenjene siromašnima, nepismenim, polupismenim ili profesionalno nedovoljno obučanim.

Afirmacija značenja neformalnog oblika učenja i obrazovanja ne znači i potiskivanje formalnog obrazovanja iz „obrazovne mreže“, već neformalni oblik obrazovanja označava organiziranu sistemsku obrazovnu aktivnost usmjerenu na osposobljavanje za rad, socijalne aktivnosti i privatni život.

U komparaciji sa formalnim obrazovanjem, neformalno obrazovanje je strukturna obrazovna aktivnost u osnovi orijentisana na sticanje vještine, fleksibilnija u vremenu i neposrednija u ciljevima.

Oblici neformalnog učenja sadrže jednostavne mogućnosti za upotrebavanje specijalizovanih funkcija. Radi se o tome da je neformalno obrazovanje specifičnije u primjeni, dok su njegovi zadaci neposredni i utilitarni, jer proizilaze iz individualnih potreba za učenjem.

Odlikuje ga primjena različitih metoda, od onih poznatih klasičnih do najnovijih, uz primjenu različitih obrazovnih tehnologija koje često pariraju, a ponekad su inovativne i pogodne ambijentu za usvajanje i primjenu vještine i umijanja.

Za neformalno obrazovanje karakteristična je i često pominjana „Andragoška strategija“ (KNOWLES Brembeek and Grandstoft, prema Coleta, 1996), koja podrazumjeva „orijentaciju na proces“, za razliku od „Pedagoške strategije“ koja je centrirana na polaznika-nastavnika i na sadržaj.

To znači i da se u oblicima neformalnog obrazovanja znanja stiču iz iskustva kroz intenzivni i divergentni dijalog brže i efektivnije. Programi neformalnog učenja su konkretniji i u praksi primjenjiviji, jer nalažu dinamičnu interpretaciju književnosti u IX orijentacionom razredu, kao i u prethodnim razredima, sticanje odgovarajućih i kvalitetnih znanja iz ove naučno-obrazovne oblasti, njihova praktična i kreativna primjena u procesu daljeg obrazovanja u svakodnevnom životu i standardima suvremenog društva i suvremene tehnološke evolucije.

Također, generalni cilj nastave bosanskoga jezika i književnosti je i naučno-istraživačko proširivanje i samopotvrđivanje znanja sticanih u prethodnom učenju i životnom iskustvu. U ovom kurikularnom kontekstu je i uključivanje polaznika u evropske standarde i perspektive obrazovanja i humane edukacije utemeljene na principima deklaracija o ljudskim pravima.

S obzirom da su bosanski jezik i književnost prirodni i historijski afirmativni nacionalnog identiteta Bošnjaka, isto onoliko koliko su i drugi jezici i njihove literature u svijetu za ostale nacionalne kulture, to oni u ovom diskursu imaju generalnu civilizacijsku tekovinu sinkretizovanu u multikulturalnim aspektima.

U ovom kontekstu, nastavni plan i program bosanskoga jezika i književnosti imaju, kao opšti cilj, osmišljavanje uzajamnosti književno-jezičkih kultura svih nacionalnih zajednica na Kosovu i u svijetu, a izužvanjem njihovih kulturoloških dostignuća i vrijednosti i uvažavanje tradicije i duhovne nadgradnje svjetske zajednice naroda.

POSEBNI CILJEVI

Plan i program bosanskoga jezika i književnosti za IX orijentacioni razred, sem opštih, ima i posebne ciljeve (objektive):

1. Ovladavanje sintaksi kom analizom bosanskoga jezika (u umjetničkim, znanstvenim i drugim tekstovima, kao i u govornom – usmenom diskursu).

2. Osposobljavanje polaznika da razumiju funkciju sintaksi kih jedinica u tekstu, da prepoznaju vrste nezavisnih i zavisnih rečenica i njihovu stilogenu semiotiku u umjetni kom tekstu.
3. Primjenjivanje ste enih znanja iz sintakse u pisanoj i govornoj kreaciji.
4. Nastavljanje sa ovladavanjem raznih tipova tekstova (uvođenje u kreativno raspravljanje). Osposobljavanje polaznika da vode pravilnu kulturu dijaloga, usmene i pisane rasprave, prvenstveno u kontekstu umjetni kog eseja, diskusije, pisanja svih vrsta zadataka i drugih oblika pisane i govorne kreacije.
5. Proučavanje bosansko-hercegovačke (bošnjačke) književnosti iz austrougarskog perioda.
6. Proučavanje bosansko-hercegovačke (bošnjačke) književnosti od 1918. do 1945. godine (književni preporod, bosanski jezik u umjetni koj komunikaciji i njegov društveni status).

U ovom kontekstu, kao objektiv, stoji i izučavanje književnih vrijednosti susjednih naroda i vrhunskih književnih djela iz kruga svjetske baštine.

7. Sagledavanje i razumjevanje stilskih tokova moderne književnosti u svjetskim i južnoslovenskim okvirima (književni pravci, glavni predstavnici).
8. Osposobljavanje polaznika za samostalan pristup književnom djelu (analitički pristup na principima teorije književnosti). Polaznici se osposobljavaju da samostalno tumače i tumače umjetni ka književna djela i da razvijaju sopstvene kreativne sposobnosti.
9. Afirmacija jezika i književne kulture i tradicije Bošnjaka Sandžaka i Kosova u okvirima bošnjačkog nacionalno-kulturnog identiteta i njegove perspektive.
10. Proučavanje književnosti ima višestruki značaj: saznajni, estetski, stilsko-jezički, kreativni, i dr.

11. Proučavanje književno-teorijskih pojmova i stilsko-jezičkih aspekata književnosti ima za cilj osposobljavanje polaznika da razumiju vrijednosti književnih djela i njihov značaj za svjetsku kulturu.
12. Obrada djela iz oblasti predviđene lektire ima za cilj da kod polaznika razvija smisao za samostalan rad, za čitanje i kreaciju u vanškolskom vremenu, produbljivanje i proširivanje znanja sticanih tokom nastave, pisanje eseja i drugih analitičkih oblika kreativnog karaktera, razvijanje kulture govora, slušanja i književno-jezičke interpretacije.
13. Preko pisanih zadataka i eseja (lektira), polaznici se motivišu za samostalan rad i izbor književnih djela koja će čitati i izučavati, stimulišu za istraživački rad u oblasti književnosti i jezika, kao i u oblasti sintaksostilistike na primjerima književnih djela i govorne komunikacije.
14. U kontekstu objektivnog nastavnog Plana i programa Bosanski jezik i književnost za IX orijentacioni razred je upućivanje polaznika u oblast medijske kulture (historijat i domaći filma u BiH) i u oblast muzičke kulture (slušanje opera, gledanje baleta), kao i prezentacije književnih djela u sredstvima medijske komunikacije (ekranizacija dramskih djela, romana, i dr.). U ovom kontekstu je i praćenje suvremene književne periodike (časopisa), kao i praćenje književne komunikacije preko interneta.

PLANIRANI SADRŽAJI - STRUKTURA SADRŽAJA
(4 asa nedjeljno, 72 asa godišnje)

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	Broj asova	Svega asova	%
I JEZIK	1. Historija bosanskog jezika	7	17	25,00
	2. Jezik u upotrebi (kultura izražavanja)	10		
II KNJIŽEVNOST I LEKTIRA	1. Narodna (usmena) književnost Bošnjaka (lirika, epika, narodna proza – vrste i oblici).	15	50	71,40
	2. Pisana (umjetni ka) književnost Bošnjaka: a) Književnost na orijentalnim jezicima i alhamijado književnost; b) Novija bošnja ka književnost (poezija, pripovjetka i roman, drama).	25		
	3. Lektira	3		
	Napomena: <i>Obnavljanje i utvrđivanje</i>	7		
III MEDIJSKA KULTURA	1. Film (filmska umjetnost) kao medijsko sredstvo u procesu obrazovanja.	5	5	3,60
	2. Publicistika i periodika (novine, asopisi).			
UKUPNO ASOVA		72	72	100

OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNIH SADRŽAJA

1. KATEGORIJA: JEZIK (17 ASOVA)

Podkategorije	Sadržaj	Specifi ni objektivi	O ekivani rezultati	Me upred- metne veze
I Historija bosanskog jezika	Historija bosanskog jezika. Prvi pisani spomenici na bosanskom jeziku.	Ime jezika, narodni i pisani jezik u historijskoj dijahroniji. Etimologija etnonima Bošnjak // Bosanac i ktetika bošnja ki // bosanski. Povelja bana Kulina (29.08.1189.) i Hvalov zbornik (1404) – dokumenti na bosanskom jeziku pisani bosan icom.	Polaznici treba da: - razumiju razvitak i specifi nosti bosanskog jezika; - znaju historijske sadržaje bosanskog jezika; - razumiju semiotiku i sinonimiju etnonima Bošnjak // Bosanac i ktetika bošnja ki // bosanski; - znaju osnovne historijske i jezi ke specifi nosti i vrijednosti prvih pisanih spomenika bosanskog jezika;	<i>Historija Geografija Skulptura</i>
	Bosanski jezik u osmanlijskom periodu i u periodu Austro-	Me ujezi ki utjecaji i me ujezi ka simbioza, inkorporiranje orijentalizama u kontekstu bosanskog jezika i njihova	- razumiju jezi ku simbiozu u periodu osmanlijske bosanske kulture; - prepoznaju orijentalizme u	

	<p>Ugarske monarhije.</p> <p>Odnos prema bosanskom jeziku na Be kom i Novosadskom dogovoru i poslije njih.</p> <p>Bosanski jezik u kontekstu i kontinuitetu susjednih (srodnih i drugih balkanskih) jezika.</p>	<p>komunikativna i stilogena funkcija, odnos austrougarskih vlasti i drugih subjekata prema bosanskom jeziku, prva gramatika bosanskog jezika.</p> <p>Jezički rezultati Bečkog dogovora i njihov odraz na bosansko-hercegovačku jezičku situaciju. Primjena rezultata i odluka Bečkog dogovora i standardizacija jezika. Odnos prema bosanskom jeziku na Novosadskom dogovoru.</p> <p>Međusobni utjecaji u oblasti fonologije i fonetike, morfologije i sintakse, jezička simbioza i jezičke distinkcije na primjerima govorne komunikacije i književnih djela.</p>	<p>bosanskom jeziku;</p> <p>- znaju prilike pod kojima se bosanski jezik razvijao u periodu Austro-Ugarske monarhije;</p> <p>- znaju odnos prema bosanskom jeziku na Bečkom i Novosadskom dogovoru;</p> <p>- prepoznaju osnovne sličnosti i razlike između bosanskog i susjednih balkanskih jezika;</p>	
	<p>Leksičke i sintaksičke pozajmice u bosanskom jeziku.</p>	<p>Stilogena funkcija leksičkih pozajmica (orijentalizmi, albanizmi, grecizmi, germanizmi, galicizmi, kroatizmi, i dr.).</p>	<p>- prepoznaju leksičke pozajmice u bosanskom jeziku i njihovu stilogenu funkciju;</p>	

	<p>Standardizacija bosanskog jezika.</p> <p>Deklaracija o bosanskom jeziku.</p> <p>Dijalekatske osobine bosanskog jezika i njegovih narječja.</p>	<p>Jezik alhamijado književnosti, suvremeni govorni i književni bosanski jezik (obrada na primjerima usmene i pisane književne tradicije).</p> <p>Deklaracija kao rezultat historijske realnosti i nacionalnog identiteta.</p> <p>Osvrt na govore u Bosni i Hercegovini, Sandžaku, Kosovu (govori Gore, Župe, Podgora, Prizrena i okoline) i na govore Bošnjaka u dijasporama (Makedonija, Turska, zemlje Zapadne Evrope).</p>	<p>- poznaju proces standardizacije bosanskog jezika i njihove književne norme;</p> <p>- znaju osnovne odluke sadržane u Deklaraciji o bosanskom jeziku;</p> <p>- prepoznaju dijalekatske specifičnosti bosanskog jezika (u govoru i na tekstovima);</p>	
	<p>Latinica kao primarno pismo svih Bošnjaka. Ranija pisma Bošnjaka.</p> <p>Rječnici bosanskog jezika.</p>	<p>Kratak osvrt na historiju pisma u Bosni i Hercegovini i u drugim izoglosama bosanskog jezika (glagoljica, cirilica, bosanica, arabica, latinica).</p> <p>Informacije o prvim rječnicima bosanskoga jezika i njihovom jezičko-historijskom značenju</p>	<p>- znaju pojave i razvitak pisama u bosansko-hercegovačkoj historiji kulture;</p> <p>- znaju pojavu prvih rječnika bosanskog jezika i njihov značaj;</p>	

	<p>Dijalektalizmi i druge leksi ke i sintagmatske strukture u bosanskom jeziku.</p>	<p>(Muhamed Hevai Uskufi: Potur-Šahidija; Alija Isakovi : Rje nik karakteristi ne leksike u bosanskom jeziku; S. Halilovi : Rje nik bosanskog jezika, i dr.).</p> <p>Dijalektalizmi, lokalizmi, arhaizmi, neologizmi, antonimi, sinonimi i homonimi, frazemi i karakteristi ne gnome u sistemu bosanskoga jezika.</p>	<p>- prepoznaju dijalektizme i drugu leksiku i strukture u kontekstu standardnog bosanskog jezika, njihovu semiotiku i stilsku funkciju u pisanoj i govornoj komunikaciji.</p>	
<p>II</p> <p>Jezik u upotrebi (kultura izražavanja)</p>	<p>Prakti na primjena pravopisnih normi bosanskog jezika u svim oblicima komunikacije.</p> <p>Jatovski refleksi je/ije kao osnovne karakteristike bosanskog jezika.</p>	<p>Proširivanje znanja o interpunkciji, upotrebi velikih i malih slova (pisanje stranih li nih imena i prezimena, pisanje toponima i sli nih geografskih pojmova sintagmatske strukture, pisanje naziva ustanova i raznih asocijacija), i sl.</p> <p>Jatovski refleksi u kontekstu dijalektološke mape bosanskog jezika (sa osvrtom na govore Sandžaka i na govore Bošnjaka Kosova).</p>	<p>Polaznici treba da:</p> <p>- primjenjuju ste ena znanja u svakodnevnoj praksi pisane i govorne kulture;</p> <p>- prepoznaju i pravilno upotrebljavaju jatovske reflekse je/ije;</p>	

	<p>Izgovaranje i pisanje intervokalnog j.</p> <p>Izgovaranje i pisanje spiranta h.</p>	<p>Izgovaranje i pisanje intervokalnog j (uvježbavanje na sekvencama iz govorne komunikacije i na primjerima iz domaćih i pisanih zadataka).</p> <p>Spirant h u govornoj i pisanoj komunikaciji (uvježbavanje na primjerima govora i pisanog teksta).</p>	<p>- pravilno pišu i izgovaraju j u intervokalnoj poziciji;</p> <p>- pravilno pišu i izgovaraju spirant h u svim pozicijama;</p>	
	<p>Uo avanje tvorbenih modela rije i na primjerima pisanih tekstova i usmene komunikacije.</p> <p>Pravilno izgovaranje i pisanje svih struktura re enica i izraza.</p>	<p>Uo avanje morfoloških struktura (tvorbeni modeli i njihove derivacije) na primjerima usmene komunikacije i na primjerima pisanih tekstova.</p> <p>Pravilno izgovaranje re enica (dikcija, intonacija, re eni ni akcenat). Pravilno pisanje svih struktura re enica i izraza različitih stilogene funkcije.</p>	<p>- prepoznaju tvorbene modele rije i, njihovu strukturu i semiotiku;</p> <p>- pravilno pišu i izgovaraju sve oblike re eničkih struktura;</p>	

	<p>Izražajno itanje stihova, proznog i dramskog teksta.</p> <p>Njegovanje kulture usmene komunikacije (dijalog, monolog, debata, govor spikera, razni komentari, diskusije).</p>	<p>Uvježbavanje izražajnog itanja na različitim tekstovima (dikcija, intonacija, leksički akcenti, interpretacija tekstova, i sl.).</p> <p>Njegovanje kulture dijaloga, debate, diskusije. Umjetnički interpretiranje monologa.</p>	<p>- pravilno itaju sve oblike tekstova;</p> <p>- stiču kulturu pravilnog govora i slušanja;</p>	
	<p>Doma i zadaci</p> <p>Pismeni zadaci (četiri pismena zadatka u toku nastavne godine).</p>	<p>(v. pod NAPOMENA, t. 2, na kraju ove agende).</p> <p>(v. pod NAPOMENA, tačka 1, na kraju ove agende).</p>	<p>- razvijaju kulturu samostalnog rada;</p> <p>- razvijaju kulturu pismenog izražavanja i samostalnosti u radu.</p>	

2. KATEGORIJA: KNJIŽEVNOST I LEKTIRA (50 ASOVA)

Podkategorije	Sadržaj	Specifi ni objektivi	O ekivani rezultati	Me upredmetne veze
I Narodna (usmena) književnost Bošnjaka (lirika, epika, narodna proza – vrste i oblici).	Lirska narodna poezija. Pjesni ki jezik i njegova stilogena funkcija. Analiza stilskih izražajnih sredstava na primjerima pjesama koje se obra uju (metafora, metonimija, komparacija, personifikacija, refleksija,	Proširivanje pojmova o lirskoj narodnoj poeziji (motivi, teme, oblici versifikacija, pjesni ki jezik). Emocionalnost, slikovitost, ritmi nost, zvukovnost, polisemi nost. Tokom obrade ukazivati na osnovne vrste i podvrste lirskih narodnih pjesama kao i na osnovne vrste lirskih umjetni kih pjesama (ljubavne, rodoljubive, socijalne, deskriptivne, i dr.).	U enici treba da: - znaju osnovne sadržaje o narodnoj lirskoj poeziji i njenim vrstama i oblicima; - razumiju funkciju jezika u poeziji, njegovu semiotiku i stilsku polivalentnost; - znaju da analiziraju sve poetske oblike, da	<i>Historija</i> <i>Geografija</i> <i>Sociologija</i> <i>Muzi ka kultura</i> <i>Likovna kultura</i>

	<p>hiperbola, alegorija, gradacija, simbol, antiteza, i dr.).</p> <p>Poetska funkcija epiteta, sonance, aliteracije.</p> <p>Lirsko-epske narodne pjesme (balade, romanse, poeme).</p>	<p>Primjena komparativne metode obrade usmene i pisane lirike na principima teorije književnosti.</p> <p>Obrada na primjerima pjesama koje su prezentirane u udžbeniku.</p> <p>Preporu uju se za obradu sljede i primjeri: Hasanaginica, Smrt Omera i Merime, Jusuf i Džemilja, Dva su cvjeta u bostanu rasla, i dr. Komparativno, sa osvrtom na umjetni ke lirsko-epske pjesme, obraditi i Srebreni ki inferno Džemaludina Lati a.</p>	<p>razumiju pjesmu i osje aju njene umjetni ke vrijednosti;</p> <p>- znaju vrijednosti jezika u poetskoj funkciji;</p> <p>- prepoznaju lirsko-epsku pjesmu i njene karakteristike, razumiju šta je lijepo i uzvišeno u umjetnosti;</p>	
	<p>Narodna epska poezija (epska pjesma, ep – osnovne karakteristike).</p> <p>Ženidba Smailagi Mehe Avda Me edovi a.</p>	<p>Obrada epskih pjesama na odabranim primjerima.</p> <p>Obrada na odabranim fragmentima; osvrt na strukturu epa, kompoziciju, historijsku konotaciju likova i na epsku komponentu bosanskog jezika.</p>	<p>- znaju opšte karakteristike epske pjesme i epa (na primjerima bošnja ke epike);</p> <p>- poznaju sadržaj i umjetni ke vrijednosti epa Ženidba Smailagi Mehe;</p>	

	Narodna proza (vrste i oblici narodnih proznih tvorevina, motivi, fabule, kompozicije, etičke komponente, jezičko-stilska sredstva karakteristična za usmeno narodno pripovijedanje).	Obrada na odabranim primjerima (prezentiranim u udžbeniku, ali i drugim – iz lektire i druge literature).	- znaju karakteristike bošnjačke narodne proze, razumiju njene tematsko-motivske resurse i stilsku fleksiju;	
II Pisana (umjetnička) književnost Bošnjaka. Književnost na orijentalnim jezicima i alhamijado književnost. Novija bošnjačka književnost (poezija, pripovijetka i	Umjetnička i lirski poezija (vrste i oblici, versifikacija, jezičko-stilska sredstva).	Obradivati na odabranim primjerima (prezentiranim u udžbeniku, lektiri i drugoj literaturi), sa osobitim osvrtom na osnovne karakteristike bošnjačke umjetničke lirske poezije (lirske vrste, motivi i teme, orijentalni diskurs, fenomen bosanskog jezika u lirici Bošnjaka, osobenosti versifikacije u književno-historijskoj dijahroniji, savremeni diskurs i književni pravci). Osvrt na sevdalinke i druge ljubavne pjesme, socijalnu, rodoljubivu i deskriptivnu poeziju (prezentiranu u udžbeniku).	- razumiju umjetničku pjesmu, da je razlikuju od narodne, znaju vrste umjetničkih pjesama i njihove osnovne karakteristike; - poznaju glavne predstavnike književnosti na orijentalnim jezicima i alhamijado književnosti; - poznaju glavne predstavnike novije bošnjačke književnosti i njihova važnija djela;	

roman, drama.		Teorijski književni aspekt obrađivati paralelno na relevantnim primjerima.		
	<p>Književnost na orijentalnim jezicima i alhamijado književnost.</p> <p>Novija bošnja književnost (vrste, oblici, stilsko-jezički diskurs, evropski umjetnički kontekst).</p> <p>Poezija (važniji predstavnici) Musa azimati , Skender Kulenovi , Mak Dizdar, Izet Sarajli , Iljaz Dobardži , amil Sijari , Rifat Burdžovi , Muhamed Abdagi . Husein Baši , Zuvdija Hodži ,</p>	<p>Obrada na odabranim primjerima – izbor pisaca i njihovih djela prezentiranih u udžbeniku. Osobiti osvrt na jezik djela alhamijado pisaca.</p> <p>Osvrt na razvitak i umjetničke vrijednosti novije bošnjačke lirike u kontekstu suvremenog evropskog pjesništva.</p> <p>Obrada na primjerima prezentiranim u udžbenicima. Tokom obrade angažovati učenike na samostalnom radu i proširivanje znanja o bošnjačkim pjesnicima i književno-umjetničkim vrijednostima njihove poetske kreacije.</p>	<p>- Poznaju važnija djela bošnjačkih pisaca koji su stvarali na orijentalnim jezicima i alhamijado pisaca;</p> <p>- znaju razvitak i umjetničke vrijednosti novije bošnjačke književnosti, njene glavne predstavnike i njihova važnija djela;</p> <p>- poznaju književno stvaralaštvo glavnih predstavnika novije bošnjačke poezije;</p>	

	<p>Jašar Redžepagi , Zaim Azemovi , Hamid Isljami, Vejsel Hamza, Sadik Idrizi, Uzeir Ajradini, Azir-Adžo Kulji i, Fahreta Bajšini, Bela Džogovi , Meho Barakovi , Omer Turkovi , Denisa Turkovi , Avdija Kajevi , Avdija Avdi).</p>			
	<p>Pripovjetka i roman (važniji predstavnici i djela po izboru). amil Sijari , Mehmed – Meša Selimovi , Muhamed Abdagi , Husein Baši , Zuvdija Hodži , Zaim Azemovi , Nedžad Ibrišimovi , Sadik Idrizi.</p>	<p>Obrada djela po izboru i na tekstovima prezentiranim u udžbenicima, lektiri i drugoj relevantnoj literaturi (eseji, prikazi, biografsko-bibliografski tekstovi).</p>	<p>- poznaju razvitak pripovjetke i romana u bošnja koj književnosti; - poznaju stvaralaštvo predstavnik bošnja ke proze, pro itaju njihova važnija djela i razumiju historijsku u umjetni ku suštinu ovih djela;</p>	

	<p>D r a m a (pojava, razvitak i karakteristike drame u bošnja koj književnosti, za eci drame u književnosti Bošnjaka Kosova). Muhamed Abdagi</p>	<p>Obrada drame "Ramiza" (na primjeru fragmenta iz udžbenika).</p>	<p>- poznaju stepen razvijenosti dramskih oblika u književnosti Bošnjaka;</p>	
	<p>L e k t i r a</p>	<p>Tokom nastavne godine obraditi sedam djela. <i>Predlažu se za obradu sljede a djela:</i> Homer: Ilijada // Odiseja (po izboru u enika) Hiljadu i jedna no (jedna pri a po izboru u enika) ovani Boka o: Dekameron (jedna pri a po izboru u enika) V. Šekspir: Hamlet // Romeo i Julija (po izboru u enika) Š. Boran i : Emina (u alternaciji, po izboru u enika, može i drugo djelo) S. Hadrovi Vrbi ki: Žrtva Uzeir Ajradini: Vuk kod zubara</p>	<p>- pro itaju djela predvi ena kao lektire, da ih razumiju i pravilno interpretiraju, da sti u navike za samostalan rad u vannastavnoj praksi, da proširuju svoja znanja o bošnja koj i svjetskoj književnosti.</p>	

3. KATEGORIJA: MEDIJSKA KULTURA (5 ASOVA)

Podkategorije	Sadržaj	Specifi ni objektivni	O ekivani rezultati	Me upredmetne veze
I Film (filmska umjetnost).	Filmska umjetnost kao medijsko sredstvo u procesu obrazovanja.	Film kao vrsta umjetnosti. Društveni zna aj filmske kulture. Uloga filma u obrazovanju polaznika. Upu ivanje polaznika da gledaju filmove iz konteksta obrazovnog programa.	Polaznici treba da: - znaju osnovne pojmove o filmskoj umjetnosti, znaju vrste filmova i njihov zna aj za opštu kulturu;	<i>Književnost Historija Geografija Muzi ka kultura Likovna kultura Matematika Fizika Hemija Biologija</i>
II Publicistika i periodika	Publicistika i periodika u procesu obrazovanja.	Dnevna štampa (novine), asopisi i druga sli na medijska sredstva u funkciji obrazovanja (proširivanja znanja polaznika).	- sti u navike da itaju korisne publikacije i proširuju svoja znanja.	<i>Književnost Filozofija Historija</i>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Sem opštih metoda, suvremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskoga jezika i književnosti, primjenjive su sljedeće:

- metoda čitanja i rada na tekstu (tekst-metoda);
- metoda razgovora (dijaloška);
- metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);
- **metoda praktičnog rada** (metoda naučnog istraživanja: oblast jezika // dijalektologija, prozodijskih osobina lokalnih govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih svečanosti);
- **metoda interaktivnog učenja** (simultani kompjuterski CD-programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);
- **metoda individualnog rada polaznika** (učenje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);
- **metoda rada u grupama** (učenje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživačkih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);
- **kombinovana metoda** (čitanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Oblici (forme) rada

Sem ovdje izloženih metoda, u učenju bosanskoga jezika i književnosti mogu se primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- individualni rad polaznika (osposobljavanje polaznika za samostalni rad);
- rad u grupama (timski rad) i saradnja među grupama (rad na široj temi ili književno-jezičkom projektu);
- rad u parovima i saradnja među parovima (tandem rad);
- rad sa svim polaznicima (čitanje, slušanje, govor, pisanje);
- diferencirani rad (dopunski i dodatni);
- debatne forme rada (tribine, okrugli stolovi, rasprave, diskusije, takmičenja u vještini govora, afirmacija demokratije sa konkretnim primjerima);

- nau no-istraživa ke forme rada (tematika, kompozicija, sadržaj, citati i fusnote, razlika izme u rezimea i recenzije).
- medijske forme rada (TV i radio spiker, konferencije, fotoreporter, izvještava -dopisnik, sportski izvještava , telefonski razgovor, itanje internet-tekstova);
- u enje putem raznih igara (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komi ne scenske sekvence, u enje na izletima – skupljanje bionimske leksike, sportske igre).

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Sem tradicionalnih izvora (udžbenici iz oblasti jezika i književnosti, djela pisaca koja se obra uju ili njihovi fragmenti), u u enju na bosanskom jeziku i književnosti, za uspješnu realizaciju programskih sadržaja primjenjuje se i druga odgovaraju a literatura (eseji, recenzije, bibliografski podaci, studije nau nog karaktera, lingvisti kodijalektološki zbornici, razni tipovi rje nika, almanasi, antologije, razni književno-jezi ki asopisi, i dr.).

Polaznike treba navikavati da se služe odgovaraju im knjigama i literaturom , kao i onim što im je na raspolaganju poput literarno-jezi kih sredstava.

Kompjuteri, komunikatori (direktna veza polaznik– ure aj), specijalni elektronski komunikativni ure aji, elektronske u ionice, kombinacija grafoskopa i respondera, kao i sva druga (suvremena) sredstva, koja se mogu koristiti u u enju bosanskoga jezika i književnosti.

U okviru nastave bosanskoga jezika i književnosti potrebno je formirati odgovaraju e nau no-literarne sekcije, kao što su: nau no-istraživa ka (oblast jezika, oblast usmene književnosti i drugih oblika književno-jezi kog folklor), literarna, dramska, recitatorska, novinarska, i sl.). Rad u ovim sekcijama polaznicima pruža mogu nost da se koriste odgovaraju im sredstvima i da produbljuju i proširuju svoja znanja i vještine koje žele da ostvare u daljem životu (bavljenje glumom, režijom, žurnalistikom, medijskom komunikacijom, nau no-istraživa kim radom, pjesništvom, prevodilaštvom, menadžmentom u oblasti kulture, filmskom kulturom i tehnologijom).

Lektira, kao nastavno sredstvo, može se realizovati i proširivati na vannastavnom nivou, u okviru literarno-jezi kih i nau no-istraživa kih sekcija relevantnih za kvalitetno i kompletno izu avanje jezika i

književnosti. Knjiga, kao lektira i pomoćna literatura, primarno je nastavno sredstvo.

Preporučuje se da nastavnik upotrebljava više dinamičkih sredstava koja omogućavaju razumijevanje i usvajanje nastavnih sadržaja.

VRJEDNOVANJE

VRSTE VRJEDNOVANJA

- Test polaznih sposobnosti – na početku godine;
- Klasifikaciono vrjednovanje (putem upitnika, kontrolnih listića, dosijea, pisanih izvještaja i drugih instrumenata vrjednovanja);
- Dijagnostičko vrjednovanje – identifikacija poteškoća sa kojima se suočavaju polaznici i nastavnikovo posredovanje u njihovom prevazilaženju;
- Vrjednovanje (test) na bazi kriterijuma i ciljeva;
- Spoljašnje vrjednovanje – identifikacija pozitivnih i (ili) negativnih strana polaznika, vrjednovanje stepena znanja i napredovanja polaznika;
- Formalno vrjednovanje – omogućava polaznicima da sami identifikuju svoje pozitivne i negativne strane, kao i da se angažuju u popravljanju eventualnih negativnih strana;
- Vrjednovanje pismenosti polaznika – na bazi pisanih zadataka;
- Vrjednovanje usmeno-književne recepcije – slušanje, čitanje, kultura govorenja;
- Praktično vrjednovanje – na primjeru praktičnog rada, realizacije projekta, istraživanja na terenu (naučno-istraživački rad);
- Vrjednovanje medijske informisanosti i stručnosti recepcije informacija i sadržaja medijske kulture.

KRITERIJI VRJEDNOVANJA

Osnovni elementi vrjednovanja jesu:

- stepen shvatanja sadržaja od strane polaznika;
- stepen posjedovanja radnih vještina polaznika tokom edukativnog procesa;

- stepen socijalne i etičke kulture polaznika ;
- stepen razvijenosti polaznikovih sposobnosti;
- interesovanje polaznika za sticanje znanja i za njihovo proširivanje;
- interesovanje polaznika za samostalan rad;
- fleksibilno praćenje relevantne literature;
- ispoljavanje naučnih i literarno-jezičkih kreacija;
- individualna radna kultura polaznika;
- stepen usvojenosti programskih sadržaja.

Polaznikova ličnost i njegovo znanje uvijek su primarni (prvi).

Ono što polaznik ne može da savlada ili ne razumije, nastavnik treba da mu pomogne i da mu omogući da probleme, koji eventualno mogu da nastanu, samoinicijativno rješava.

INSTRUMENTI VRJEDNOVANJA

Jesu sljedeći:

- **kontinuirano posmatranje (praćenje) rada polaznika ;**
- **forme pismenog i usmenog izražavanja polaznika;**
- **samovrjednovanje polaznika na primjerima (ili projektima) samostalnog rada;**
- **upitnici i kontrolni listići;**
- **radni dosije o stepenu usvojenosti nastavnih sadržaja;**
- **testovi dostignuća na bazi alternativnih pitanja i odgovora (odgovori sa više alternacija);**
- **finalni instrument na kraju nastavnog procesa kojim se utvrđuju standardi i kriteriji stepena dostignuća.**

STEPEN USVOJENOSTI NASTAVNIH SADRŽAJA

Na kraju obrazovnog procesa, dostignuća svakog polaznika treba da budu vrjednovana (izmjerena) utvrđenim stepenom usvojenosti nastavnih sadržaja, i to:

- **odličan** (stepen najviše usvojenosti – 90%);
- **vrlo dobar** (stepen više usvojenosti – 80%);
- **dobar** (stepen srednje usvojenosti – 60%);
- **dovoljan** (stepen dovoljne usvojenosti – 40%);
- **nedovoljan** (stepen nedovoljne usvojenosti).

Oblici (vrste) testiranja

Za svoja dostignuća u nastavnom procesu (za svoj uspjeh – znanje) polaznik treba da dobije realnu ocjenu – da bude svestrano ocijenjen. Nastavnik treba da objektivno verifikuje polaznikovo znanje, primjenjujući i sve oblike evaluativnih tehničkih postupaka vrjednovanja (ocjenjivanja), a u ovom kontekstu odgovarajuće oblike testova, kao što su:

- testovi sa alternativnim odgovorima;
- testovi sa kombinacijama (alternativna pitanja i odgovori);
- testovi sa više alternativa;
- testovi sa kratkim odgovorima i dopunama;
- testovi esejsističke formulacije i strukture;
- testovi tipa **key words** (određivanje ključnih riječi i teksta);
- testovi tipa **summary** (pisanje sažetaka nekog teksta);
- pismeni i usmeni ispiti (testovi);
- posmatranje rada polaznika (test rada);
- kumulativni test-dosije;
- sociometrijski test.

ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

(3 hours per week, 18 weeks in total)

INTRODUCTION

Learning is a complex process of discovery, collaboration, and inquiry facilitated by language. Composed of interrelated and rule governed symbol systems, language is a social and uniquely human way of representing, exploring, and communicating meaning. Language is an essential tool for forming interpersonal relationship, understanding social situations, extending experiences, and reflecting on thought and action. Language is the principal instrument of thought and the primary basis of all communication.

PHILOSOPHY

The program of English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicating abilities. As the learners develop communication skills, they also increase their linguistic accuracy and develop language learning strategies.

In the English language program learners will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

- 1.** Interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
- 2.** Sounds, written symbols, vocabulary, structure and discourse (language).
- 3.** Cognitive, socio-cognitive and meta-cognitive process (general language education).
- 4.** Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

Acquiring the language incorporates communication skills such as listening, speaking, reading, writing, viewing and showing. Learners develop these communication skills by using knowledge of the language, including grammar, and culture, communication and learning strategies, technology, and content from other subject areas to socialise, to acquire and provide information, to express feelings and opinions. Knowledge of other cultures, connections to other disciplines, comparisons between language and cultures, and community interaction all contribute to and enhance the communicative language learning experience, but the communication skills are the primary focus of language acquisition.

AIMS

In order to communicate effectively and increase their language and cultural understanding, in grade nine learners should:

- Use the four language skills in real life situations both inside and outside of school;
- Demonstrate an understanding of the traditions, practices, and products of the cultures other than their own;
- Demonstrate understanding of the nature of language through comparisons of the target language and the mother tongue;
- Demonstrate comprehension of information from making connection with other disciplines in the school setting and further;

The Scope of Grade Nine English Language Curriculum

COMMUNICATION		
Enable learners to increase confidence and fluency in all language skills and use the language with both native and non-native speakers.		
Listening		
General objective: Enable learners to listen to peers and teachers to establish, maintain and enhance personal relationship in school and to some extent in the community.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Listen to, tell and/or re-tell familiar stories; • Distinguish between statements, questions and commands and respond appropriately; • Listen to and take notes from teacher’s lessons presented orally; • Listen to discussions and ask questions to clarify meaning; • Listen to a dialogue and determine probable relationship between the speakers, i.e. family members , friends, doctor/patient; 	<ul style="list-style-type: none"> • Listen and fill in the gaps; • Listen and match; • Listen to recorded short stories; • Dictation • Listen to a tape(dialogue, conversations) and answer; • Listen to songs, poems; • Role play; 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Listen and respond to short, simple stories, songs and poems; • Respond to vocabulary, questions and instructions in a familiar context; • Listen and respond to messages spoken in English at a normal speed;
Reading		
General objective: Enable learners to increase fluency, comprehension, and insights of written English by using effective reading strategies.		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Make simple inferences, using information from texts; 	<ul style="list-style-type: none"> • Jigsaw reading; • Read and retell; • Preview the story; 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Read and understand instructions;

<ul style="list-style-type: none"> • Summarise, compare, contrast, and synthesize significant ideas in a text; • Read a variety of texts for a variety of purposes; • Read simple texts for pleasure; • Understand and use new vocabulary words from context to share information about topic. 	<ul style="list-style-type: none"> • Read aloud; • Label the paragraphs; • WH questions; • Poetry. 	<ul style="list-style-type: none"> • Retell stories (e.g. traditional and fairy tales); • Read short stories with the ending omitted; then predict the ending for it; • Read and interpret graphic and pictorial information;
<p>Speaking General objective: Enable learners to engage in conversation, provide and obtain information in a variety of personal and social context.</p>		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Participate in short conversations; • Offer and respond to greetings, farewells, compliments, and apologies independently; • Participate in class discussions; • Recognise the difference between formal and informal speech; • Ask questions to clarify meaning and seek information; • Exchange opinions about people, activities and events in their personal lives or communities; 	<ul style="list-style-type: none"> • Story-telling; • Oral presentation; • Debate; • WH questions; • Role play; • Answer the question; • Giving opinions. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Give and follow instructions by participating in various games or activities with partners or groups; • Perform dialogues/role plays, and recite poems; • Express their likes and dislikes regarding various people, objects, events present in their everyday environments;
<p>Writing General objective: Enable learners to write in English for a variety of purposes with increasing independence and accuracy.</p>		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Write using appropriate word choice; 	<ul style="list-style-type: none"> • Take notes; • Put the word/sentences in a 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Copy blackboard notes and text

<ul style="list-style-type: none"> • Organise ideas into sentences, paragraphs and whole texts; • Write to inform, instruct, explain, describe, narrate and persuade; • Write in a range of forms, e.g. notes, diaries, personal letters, short essays, advertisements, autobiography etc; • Write simple summaries, dialogues, letters, short essay answers; 	<p>correct order;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Correct mistakes on spelling, capitalisation and punctuation; • Replace the underlined word; • Complete sentences. 	<p>accurately;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Check spelling and punctuation; • Write messages to friends (postcards, letters, or email) • Take notes on familiar topics; • Use paragraphs when writing descriptions and narratives;
<p>UNDERSTANDING AND USING ENGLISH General objective: Enable learners to further develop their independence in learning of particular aspects of language system and in using the language communicatively.</p>		
<p>Specific Objectives</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use appropriate dictionary to find the correct spelling; • Correct the spelling of frequently used words; • Begin to demonstrate an awareness of the sound and spelling systems of the target language and the mother tongue. • Use commonly used vocabulary to maintain conversations with peers and teacher; • Begin to incorporate newly acquired vocabulary into their written work; • Recognise and use language structures; • Use common grammatical rules with some 	<ul style="list-style-type: none"> • Find the word • Crossword • Complete the conversation; • Discuss in a group; • Put the words in the right order; • Listen and repeat; • Dictation; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spell the frequently used words with some accuracy; • Correct the text by using capitalisation and punctuation; • Engage in conversations using commonly used vocabulary; • Use and spell correctly the vocabulary appropriate for the grade-level. • Use newly acquired structures in conversations, narrations and presentations;

<p>accuracy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Apply knowledge of tenses and language structure conventions; 		<ul style="list-style-type: none"> • Describe present, past and future actions and events with greater confidence; • Initiate, maintain and end conversations with peers and teachers;
<p>Making Connections</p> <p>General objective: Enable learners to reinforce and extend their knowledge of other learning areas and make connection with other disciplines through the study of English.</p>		
<p>Specific objectives</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identify and understand the links between the mother tongue and English, (e.g. in grammar) • Begin to translate and adapt simple texts from English into their mother tongue and vice versa; • Begin to explore texts of interest to them and to compare it to the one in the mother tongue. • Recognise common themes, ideas, and perspectives of their peers from different countries; • Communicate information about the main events from the world of sport, music and fine arts using age appropriate vocabulary; • Use technical equipment to exchange and share information, both directly and through electronic media; • Develop an awareness of the diversity of social 	<ul style="list-style-type: none"> • Read labels and ads in English and translate them into the mother tongue; • Read a folk tale/story in mother tongue and translate it into English and vice versa; • Group discussion; • Role play. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Translate age-appropriate texts into English and/or the mother tongue; • Listen to a text in English and summarise the main points in the mother tongue; • Use bilingual dictionaries. • Use age appropriate vocabulary to talk about familiar topics learned in other subjects (e.g., talking about weather, historical events); • Use familiar vocabulary to talk/write about their favourite famous personalities; • Make posters on topics of

customs and values(family life, folklore, holidays, traditions and similar);		mutual interest (art, sport, music and science).
English in the World		
General objective: Learners should be given opportunities to demonstrate understanding for cultural similarities and differences inherent in the study of a target language in order to develop respect and tolerance for cultures other than their own.		
Comparison of language and cultures		
General objective: Enable learners to demonstrate understanding for the nature of English language and the concept of culture through comparisons between other cultures and their own.		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use appropriate oral expressions for greetings, farewells and common or familiar classroom interactions; • Participate in activities enjoyed by other cultures such as games, sports, music, dance, drama, birthday celebrations, songs, cultural events and food. • Identify cultural similarities and differences observed while viewing a film of the target language; • Communicate through letters, emails and video tapes with students around the world at an introductory level. • Exchange basic information about events such as classes, meetings and meals; 	<ul style="list-style-type: none"> • Exchange letters; • Eating and drinking; • Puzzles and quizzes; • Picture stories; • Story telling; • Role play; • Write character sketches; • Dialogues; • Poster presentations. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Discuss similarities and differences between their life and that of their peers in different parts of the world; • Write short stories, emails, letters, greetings, invitations on special occasions; • Write or speak about clothes (national and modern); • Present short plays (dialogues), recite selected poems, and perform songs in the target language. • Greet and respond to greetings. • Listen to music, sing songs, from the target culture.

Grade Nine Topical Content

1. **Lifetime events**
  - A memory from my childhood
  - Meeting with a celebrity
2. **Making friends**
  - The end of term party
  - My chat friend
3. **Holidays**
  - After a Vacation
  - Halloween
4. **Weather**
  - Be a weather reporter
  - Bathing under the sun
5. **Sports**
  - The most popular sport in the world
  - Living as a champion
6. **School**
  - My classroom
  - School competition
7. **Around the world**
  - Travelling around the world in eighty days
  - At the hostel
8. **Media**
  - If I were a cartoon character I would...
  - Say no to drugs-a media campaign

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of **Grade nine Curriculum**, and cover the topical content of **Grade nine syllabus**, teachers should select teaching materials from course-book(s) and other sources of **elementary level for young adults**. These materials should primarily be age-appropriate, which means that they should be dedicated to young teenagers.

On the other hand, teachers should use supplementary materials according to the time available and dedicated to the English language within the school curriculum, in order to suit their learners' needs and to meet the attainment requirements.

Although it is estimated that within a school year, approximately 8 content areas should be covered, it is the teachers' responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the total amount of hours dedicated to English.

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means getting our message across to others effectively. The communicative approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, regardless whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they *learn by doing*, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills, that is of listening and reading skills*, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation which involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills*-either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - Centred Classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is

required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment requires a learning centred approach that relies on participant's share in the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The Use of the Mother Tongue in the Classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, and give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect's plan, then we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly, one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

At this level of education, learners should be ready not only to notice the regularities in language, but also to make a conscious effort to work out the rules. They should be ready to deal with more complex sentences, including coordinated and subordinated clauses. Therefore, teachers should increase the learners' awareness about their progress in learning, as well as to encourage them to work independently and keep record of their own learning. Teachers should constantly bear in mind the fact that grammar is knowledge in the mind, and not rules in a book.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been - that is, how much their pupils have changed. This change can be in the amount of English learners know, in the quality of the English they use, and in their ability to use English.

The general word for measuring the change is assessment. Naturally if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There are different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort spent in research;
- The amount of organization;
- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

This fosters cooperation among the learners; they promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Evaluation is seen as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just

giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions. Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we learn a lot of extra information, such as: What the learner thinks s/he is learning; what the learner thinks is easy / difficult; what the learner enjoys / hates doing in the class; where the teaching programme and the learner don't meet; where the teaching programme need re-designing.

With evaluation we attempt to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

MATEMATIKA

MATEMATIKA

(3 asa sedmi no, 54 asa godišnje)

UVOD

Matematika je uvijek smatrana kao nauka sa veli inama, brojevima, figurama (slikama), ravnima, prostorom i odnosima me u njima. Ali danas, u ovoj eri kompjutera, matematika je više nego aritmetika i geometrija, ona je opšta nauka koja proučava podatke, veli ine, modelira i posmatra naučne prirodne pojave sa rasuđivanjem i deduktivnim dokazima. Ona je, također važna kao univerzalni jezik, koji sadrži simbole, formule, dijagrame i grafike pomoću kojih izražava ideje, predstavlja ih, zapisuje i iskazuje matematičke pojave i društvene procese.

Savremeni život danas, u svim oblicima, je dosta složen. On se suočava sa mnogim razlikama i problemima koji traže brza i prava rješenja. Tako, program matematike za IX razred teži, ne samo u vršivanju, proširivanju i produbljivanju znanja, već i razvijanju navika za samostalan i sistematski rad, razvijanju snalažljivosti za shvatanje fizičkog svijeta i društvenih procesa. Ovaj program, također teži da razvije kod učenika sposobnosti za opisivanje predmeta i procesa sa tačnošću, sposobnost za pretpostavke i za građenje argumenata koji izražavaju njihovu opravdanost, razvijanje sposobnosti kod sadašnjih učenika, radnika i građana koji dolaze, rješavaju i sve probleme sa kojima se susreću.

Isto tako, program matematike u IX razredu fokusira se na razvijanju sposobnosti učenika za stvaranje kritičkog razmišljanja. Uopšte, motivacija učenika za učenje i rad na individualan način i saradnja sa drugima pomaže im za pripremanje za njihov život, kao budućih radnika i građana u našem društvu.

CILJEVI

Program nastave predmeta Matematike za XI razred ima kao cilj:

- Razvoj sposobnosti i snalažljivosti kod učenika za poznavanje i shvatanje prave matematike kao nauke.
- Razvijanje duha i intelekta kod učenika, formiranje razmišljanja za slušanje kritike informacija i njihovu upotrebu.
- Formiranje i pripremanje svih učenika za uzimanje odgovornosti za vaspitanje, njihovu budućnost i život uopšte.

OPŠTI OBJEKTIVI

Učenici trebaju biti u stanju:

- **Da poznaju** terminologiju, specijalne definicije, koncepte i principe, metode i procedure za rad sa realnim brojevima, za mjerenje veličina, proučavanje transformacija i radnje u eksperimentalnim događajima.
- **Da shvataju** povezanost informacija sa riječima i simbolima i obrnuto, primjenu definicija i principa u novim situacijama, tumačenje dijagrama, opravdanost metoda i procedure u toku rada sa realnim brojevima, figurama i transformacijama, i sa događajima i statističkim modelima.
- **Da primjenjuju** znanje, definicije, principe i rezultate mjerenja u toku pravljenja modela i rješavanja praktičnih problema iz svakodnevnog života.
- **Da analiziraju** prepoznavanje odgovarajućih informacija, tumačenje izraza i procedure.
- **Da vrjednuju** krajnja rješenja problema, baziraju ih na provjeri, zatim vezivanje matematike sa tehnologijom i drugim naukama i njenu primjenu u svakodnevnom životu.

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	BROJ ASOVA	%
I. ARITMETIKA I ALGEBRA	Realni brojevi	30	55,6%
	Slovni racionalni izrazi		
	Linearne jedna ine sa dvije nepoznate		
	Sistemi linearnih jedna ina sa dvije i tri nepoznate		
	Direktna i obrnuta proporcionalnost		
II. GEOMETRIJA I MJERENJA	Osnovni pojmovi geometrije u ravni	18	33,3%
	Vektori		
	Homotetija i sli nost		
III. STATISTIKA I VJEROVATNO A	Neka znanja iz statistike i vjerovatno e	6	11,1%

I. ARITMETIKA I ALGEBRA		
PODKATEGORIJE	SADRŽAJ PROGRAMA	ODREĐENI REZULTATI
I.1. REALNI BROJEVI	<ul style="list-style-type: none"> • Skup realnih brojeva • Skup racionalnih brojeva • Iracionalni brojevi • Realni brojevi i apsolutna vrijednost. 	<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da razlikuje decimalne brojeve i da zna da ih napiše u obliku razlomka; • Da prepoznaje iracionalne brojeve; • Da uporedi dva realna broja; • Da predstavlja realne brojeve na brojevnoj osi; • Da definiše apsolutnu vrijednost realnih brojeva; • Da obavlja osnovne radnje sa realnim brojevima.
I.2. SLOVNI RACIONALNI IZRAZI	<ul style="list-style-type: none"> • Racionalni izrazi • Domen racionalnih izraza • Uprošćavanje racionalnih izraza • Radnje sa racionalnim izrazima • Složeni racionalni izrazi • Linearne jednačine sa jednom nepoznatom • Linearne jednačine sa jednom nepoznatom sa apsolutnom vrijednosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Da definiše slovne izraze (monom, binom, polinom); • Da uprošćava (skraćuje) racionalne slovne izraze; • Da prevodi izraze sa uobičajenog jezika na jezik algebre i obrnuto; • Da rastavlja na proste faktore racionalne izraze; • Da obavlja radnje sa racionalnim izrazima;

	<ul style="list-style-type: none"> • Linearne nejedna ine sa jednom nepoznatom. • Linearne nejedna ine sa jednom nepoznatom sa apsolutnom vrijednosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da upotrebljava algebarske formule u toku radnji sa brojnim izrazima; • Da riješi jedna ine prema slovima; • Da upotrijebi jedna ine za rješavanje matemati kih problema; • Da predstavi rješenje nejedna ine na brojevnoj osi; • Da riješi nejedna ine i da grafi ki predstavi skup njihovih rješenja; • Da upotrijebi jedna ine i nejedna ine u rješavanju problema iz svakodnevnog života.
I.3. LINEARNE JEDNA INE SA DVIJE NEPOZNATE	<ul style="list-style-type: none"> • Pravougli koordinatni sistemi u ravni • Linearne jedna ine sa dvije nepoznate $y = k \cdot x + n$ • Grafik linearne jedna ine sa dvije nepoznate • Pojam nagnu a prave. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da odredi položaj ta ke u koordinatnoj ravni, kada su poznate koordinate i obrnuto; • Da grafi ki predstavi linearnu jedna inu sa dvije napoznate; • Da primijeni linearne jedna ine sa dvije nepoznate za rješavanje matemati kih problema i onih iz svakodnevnog života.
I.4. SISTEMI LINEARNIH JEDNA INA	<ul style="list-style-type: none"> • Sistemi linearnih jedna ina sa dvije nepoznate • Metode za rješavanje sistema linearnih jedna ina sa dvije nepoznate • Primjena sistema linearnih jedna ina sa dvije nepoznate • Sistemi linearnih jedna ina sa tri 	<ul style="list-style-type: none"> • Da odredi kad je ure eni par rješenje sistema; • Da riješi sistem linearnih jedna ina razli itim metodama; • Da primijeni sistem linearnih jedna ina na rješavanje prakti nih problema.

	<p>nepoznate</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metode za rješavanje sistema linearnih jednačina sa tri nepoznate. 	
<p>I.5. DIREKTNA I OBRNUTA PROPORCIONALNOST</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Proporcija i proporcionalnost • Direktna i obrnuta proporcionalnost • Prosta i proširena proporcionalnost • Izražavanje procenta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da definiše proporciju i proporcionalnost; • Da prepozna direktnu i obrnutu proporcionalnost; • Da definiše jednostavnu i proširenu proporcionalnost; • Da razlikuje veličine koje su u direktnoj proporcionalnosti od onih koje su u obrnutoj; • Da izrađuje procenat; • Da primijeni formule za izražavanje procenta; • Da upotrijebi račun i kompjuter za rješavanje različitih problema.
<p>II. GEOMETRIJA I MJERENJA</p>		
<p>II.1. OSNOVNI POJMOVI GEOMETRIJE U RAVNI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovni pojmovi geometrije u ravni (osnovni objekti i aksiome) • Poluprava, duž, ugao i poluravan • Normalne prave, aksioma paralelnosti • Podudarne figure u ravni, pravila podudarnosti trouglova • Linije i karakteristične tačke trougla 	<ul style="list-style-type: none"> • Da definiše osnovne pojmove geometrije u ravni i da izvodi geometrijske zaključke; • Da razlikuje osnovna geometrijska tijela; • Da definiše osnovna tvrdjenja u geometriji; • Da zna kada su dva trougla podudarna; • Da konstruiše neke od geometrijskih mjesta tačke u ravni.

II.2. VEKTORI	<ul style="list-style-type: none"> • Nekoliko geometrijskih mjesta ta čaka u ravni. • Vektori. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da definiše vektore i da obavlja nekoliko računskih radnji sa njima (sabiranje, oduzimanje vektora kao i njihovo množenje sa skalarom).
II.3. HOMOTETIJA I SLIKNOST	<ul style="list-style-type: none"> • Razmjer (proporcija i odnos) dvije duži • Svojstva proporcija • Homotetija i Talesova teorema • Sliknost dviju figura u ravni • Pravila o sliknosti trouglova. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da definiše pravilo o odnosu duži i Talesovu teoremu; • Da primijeni Talesovu teoremu o odnosu duži; • Da primijeni svojstva proporcionalnosti u toku rješavanja zadataka; • Da navede pravila o sliknosti trouglova; • Da primijeni kriterije sliknosti u konstruktivnim zadacima.
III. STATISTIKA I VJEROVATNOŠĆA		
III.1. NEKOLIKO ZNAJANJA IZ STATISTIKE I VJEROVATNOŠĆE	<ul style="list-style-type: none"> • Populacija i uzorak (mostra) • Grafičko predstavljanje statističkih podataka • Srednja vrijednost, modus (moda) i medijana • Fenomeni slučajeva • Radnje i relacije sa fenomenom slučajeva • Definisane klase nevjerojatno e. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da definiše populaciju i uzorak u toku jednog istraživanja; • Da registrira rezultate mjerenja; • Da interpretira u različitim oblicima statističke podatke; • Da računa srednju vrijednost, modus i medijanu; • Da interpretira definiciju klase nevjerojatno e.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Za uspješnu realizaciju plana i programa Matematike za IX razred, nastavnik treba da utvrdi glavne sposobnosti i snalažljivosti neophodne za učenika, s ciljem tačnog i uspješnog rješavanja zadataka, koji se postavljaju ispred njega. Nastavna praksa je pokazala da svi učenici ne učena isti način i u isto vrijeme, niti sa istim uspjehom i istim ritmom. Iz ovih razloga, metoda i strategija nastavnika treba da bude raznolika i da odgovara potrebama i interesima učenika.

Jedan od faktora koji utječe na uspjeh nastave i učenika je, bez sumnje, uspješno *planiranje nastavnog časa*. Nastavnik treba da sastavi plan, koji će pomoći učenicima da shvate osnovni pojam i da ih motiviše da izaberu modele za postavljanje logičkih pitanja, kao i da upotrijebe tehniku u toku matematičkih zahtjeva i istraživanja.

U toku planiranja jedne nastavne jedinice, nastavnici treba da imaju jasan odgovor na ova pitanja:

- Šta će učeničke prethodna znanja trebaju učenicima? Koji se sadržaj treba predavati? Kakve sposobnosti će učenicima biti potrebne?
- Kako da planira zadatke i nastavne aktivnosti? Koje metode i strategije da upotrijebi? Koja sredstva da iskoristi? Na koji način da radi u grupi ili individualno?
- Kako da učeničke imo i kakva će biti dostignuća? Kakvo će biti vrjednovanje i ponovno gledanje (revizija) procesa nastave matematike?

Dakle, nastava predmeta matematike postaje proces koji sakuplja mogućnosti za:

- izlaganje nastavnika;
- diskusiju između nastavnika i učenika i među učenicima;
- prilagođavanje praktičnom radu;
- utvrđivanje i vježbanje osnovnih sposobnosti;
- rješavanje problema i sadržaja matematike u svakodnevnom životu i
- radnim zahtjevima.

Rješenje problema je karakteristika razmišljanja, koja u matematici zauzima važno mjesto. Ona je dio koji dopunjuje sve kategorije sadržaja nastave. U IX razredu na bazi ste enih podataka u enici vrjednuju valjanost i tok složenih metoda za rješavanje problema.

Rješenje problema je proces “provjere”, koji sadrži po etak i završetak, uspjehe i neuspjehe, potvr enja i odbijanja nekih zaklju aka. Veoma je važno da nastavnik provjeri ovaj proces u svojim razredima i da sara uje sa u enicima na traženju ta nog odgovora. Na ovaj na in, nastavnici hrabre u enike da urade isto i pomažu da dobiju nove dokaze i vrjednuju uspjehe u toku rješavanja problema. Radnje koje organiziraju nastavnici u razredu u toku rješavanja problema, treba da budu oboga ene (isprepletene) individualnim radom, radom u parovima i grupi s ciljem razvijanja interesovanja u enika za sticanje znanja.

Pitanja i tehnika pitanja. Ako želimo da stimulišemo u eni ko razmišljanje, kao aktivni dio procesa u enja, neophodno je isplanirati pitanja na svim nivoima.

Kada su sva pitanja na reproduktivnom nivou, onda e biti malo ili nimalo razmišljanja. Pitanje višeg nivoa kao: “Zašto...?”, “Kako, ako...?”, “Pogledajte neki model..?”, “Dajte jedan primjer za...!”, “Da li je uvijek ta no?” i druga, su pitanja koja stimulišu i pomažu u enicima da proširuju svoja znanja, da opravdaju i odražavaju nau eno.

Komuniciranje. Veoma je važno da u toku procesa u enja u enici slušaju, pitaju, diskutuju, itaju i pišu. Ta na upotreba matemati kog jezika, izraz ideja i njegova diskusija igraju važnu ulogu u shvatanju koncepata. Simboli i dijagrami oboga uju svakodnevno jezik u enika, proširuju rje nik izraza i tako im omogu avaju komunikaciju na svim poljima.

Me upredmetne veze- Predstavljaju jedan važan aspekt u matemati kom vaspitanju. Vježbe i iskustvo koje donose nastavnici u razredu, pomažu u enicima da uo e kako su koncepti i snalažljivosti jedne kategorije matematike vezane sa drugim kategorijama. U takvim slu ajima, u enicima pomaže da savladaju opšte principe matematike. Matematika je povezana i sa drugim predmetima i naukama.

Fizi ko vaspitanje pruža beskona no slu ajeva mjerenja kao dio predmetne aktivnosti, na primjer mjerenje vremena ili mjerenje dužine skoka. Stvaranje simetri ne i asimetri ne figure u nastavi gimnastike, tako er predstavlja realno koriš enje matematike. Jezik matematike upotrebljava se na svim poljima nauke. Na primjer, itanje muzi kih nota

ili crtanje likova u likovnoj umjetnosti je vidno. Isto tako, prevođenje jezika u jezik algebre i obrnuto je dio istanjanja formula raznih nauka. Rješavanje jednačina sa slovima omogućava rješavanje problema iz fizike i hemije. Dakle, veza i primjena znanja matematike na različitim poljima, povećava interesovanje učenika za nastavu matematike.

Jasno predstavljanje stvarnosti, upotreba metoda sudjeluju i podržavaju i aktivno i samostalno učenje omogućava učenicima da se orijentišu kako učenju, da produbljuju znanje i da primijene isto u rješavanju različitim problemima.

VRJEDNOVANJE

Proces vrjednovanja je sastavni dio nastave i učenja. Osim vrjednovanja i stalnog sučenja ne samo o stepenu dostignuća učenika, već i valjanosti programa i nastavne metodologije uopšte. Nastavnik treba da usmjeri pažnju na utvrđivanje postojećeg znanja učenika i proučavanje njihovih različitih sposobnosti i snalažljivosti. U IX razredu, učenik trpi velike promjene u radu i učenju matematike, kao i brze i velike intelektualne promjene u emocionalnom razvoju. Potom, u toku vrjednovanja određuje se ne samo znanje učenika i kakav može biti on, već i kako osjeća i kako vjeruje on. Ove informacije pomažu nastavniku da organizira nastavni proces oslanjajući se na potrebe i različite interese učenika. Sakupljeni podaci i informacije pomažu, također u donošenju značajne odluke za motivisanje i hrabrenje učenika u toku procesa učenja.

Iako su sposobnosti učenja glavne, vrjednovanje treba da obuhvati i provjeru sposobnosti učenika za tačnu upotrebu jezika i simbola matematike u toku matematičke komunikacije, kao i vrjednovanje snalažljivosti u rješavanju problema. Za to se na osnovu matematike upotrebljavaju različite tehnike vrjednovanja, kao što su:

Posmatranje i zapisivanje kojima se u razredu vrjednuje sposobnost učenika da jasno izraze matematičke ideje;

Kontrolni zadaci služe za kontrolu napredovanja učenika i prepoznavanje težine učenju;

Dosije predstavlja kolekciju izabranih radova sadržanih (sakupljenih) u jedan folder, koji osigurava jedan model rada učenika, uređen za

određeni period vremena, dok se vrijednost dosiđe vrši od strane nastavnika i samog učenika;

Projekti učenika pomažu vrjednovanju zajedničkog rada i kreativnosti učenika;

Testovi i ispiti služe za višestruku namjenu. Testovi različitih sadržaja koje je napravio nastavnik su instrumenti koji se mnogo upotrebljavaju u ocjenjivanju učenika.

Primjena raznih tehnika vrjednovanja pomaže sigurnim informacijama za svakog učenika u ispunjavanju odgovarajućih rezultata i objektivna predmeta matematike, prepoznavanju teškoća u učenju i prelaženja istih i vrjednovanje spremnosti učenika za uspješno savladavanje testa i priprema za budućnost.

Za bilježenje i napredovanje učenika i davanje ocjena, nastavnik može da upotrebljava različite metode, koje najbolje odgovaraju i daju najbolje rezultate. Ove bilješke i informacije imaju velikog udjela u motiviranju i napredovanju, zatim daljnjem razvoju, kao i saradnji sa roditeljima i svim zainteresovanim institucijama.

PRIRODNE NAUKE

- BIOLOGIJA
- FIZIKA
- HEMIJA
- GEOGRAFIJA

BIOLOGIJA

(2 sata nedjeljno, 34 sata godišnje)

UVOD

Predmet Biologija za IX razred neformalnog obrazovanja u stablu sadržaja ima tri kategorije i četiri podkategorije. Prva kategorija (Građa živih bića) obuhvata samo jednu podkategoriju (Tkiva, organi i sistemi organa), druga (Životni procesi) obuhvata dvije podkategorije (1. Životni ciklus ovjeka i 2. Nasljeđivanje kod ovjeka), treća kategorija (Živa bića i sredina) obuhvata samo jednu podkategoriju (Evolucija ovjeka).

Programski sadržaj ovog predmeta je koherentan, logički primjenjiv po zahtjevima vremena. "Mješanje" tema iz specifičnih oblasti biologije ovjeka (anatomija, fiziologija, bihemija, embriologija, genetika i evolucija), omogućava učenicima da steknu osnovna znanja o građi, razvoju i evoluciji ovjeka, da primjenjuju preventivne mjere protiv bolesti sa različitom etiologijom, vrjednuju posljedice toksikomanije, kao i da razvijaju stavove i društvene vrijednosti. Sa ovim programskim sadržajima smatramo da će učenici ovog uzrasta usvojiti znanje, steći navike, vještine, stavove i vrijednosti da bi se uspješno suoili sa izazovima života.

Koliko je ovaj program adekvatan, najbolju ocjenu mogu dati učenici i nastavnici, dok će najbolji sud o ovome dati vrijeme.

CILJEVI

Nastavni program predmeta biologije za IX razred ima za cilj:

- Da kod učenika razvije sposobnost upoznavanja građine i funkcionisanje tijela ovjeka (tkiva, organa i sistema organa i njihovu evoluciju), kao i da razumije osnovne zakone životnih procesa (nasljeđivanje, razvoj životnog ciklusa);

- Da razvije samosvijest za jedinstvo građe i funkcionisanje strukture organizma ovjeka i da shvati da je uvijek biološko i društveno biće;
- Da stekne naviku održavanja lične higijene i vještinu za primjenu stečenih znanja u konkretnim situacijama (prva pomoć u slučaju krvarenja, preloma kostiju, reanimacije i dr.);
- Da doprinese u razvoju samosvijesti učenika o procesima, funkcijama i životnim manifestacijama koje su interaktivno i recipročno uslovljene;
- Da razvije stabilnu ličnost i samokritičnost, kao i različite sposobnosti kako bi se uspješno suočavao sa životnim izazovima.

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskog sadržaja IX razreda, učenik treba da bude u stanju:

O Da razvija stavove i vrijednosti

- Da u kontekstu samosvijesti poveća odgovornost za očuvanje ličnog i kolektivnog zdravlja;
- Da kultivira lično ponašanje (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, istan, dobrovoljan kritičar, da se bori protiv teorije pseudonauke o rasama i dr.).

O Da zna:

- Glavne osobine tkiva i organa ovjeka;
- Rječnik (biološku terminologiju) iz bioloških humanih oblasti;
- Terminice, koncepte i principe koje pripadaju ovoj oblasti;
- Procedure i metode koje se primjenjuju u ovoj oblasti.

O Da razumije:

- Da se procesi, funkcije i životne manifestacije mogu objasniti, bazirajući se na građi i tkiva, organa i sistema organa ovjeka;
- Značaj normalnog funkcionisanja tkiva, organa i sistema organa za očuvanje homeostaze u organizmu;
- Da je uvijek biološko i društveno biće;
- Značaj razmnožavanja za očuvanje kontinuiteta života ljudske vrste, poslije individualne smrti organizma.

O Da primjenjuje:

- Ste ena znanja o značaju raznovrsne hrane za zdravlje čovjeka, kao i higijensko-sanitarne mjere u svakodnevnom životu;
- Da upotrebljava osnovni pribor (aparati za mjerenje krvnog pritiska, mikroskop i dr.);
- Znanje o rješavanju problema biološke prirode u različitim situacijama (prva pomoć u slučaju krvarenja, frakture kosti, kod trovanja hranom, preventiva protiv neželjenog graviditeta, i dr.).

O Da analizira:

- Uzroke krvarenja homeostaze organizma kao posljedicu nenormalnog funkcionisanja tkiva, organa i sistema organa;
- Uzroke nastanka deformiteta i bolesti tokom ontogenetskog razvoja čovjeka;
- Zašto je bol (mada zvuči paradoksalno) prijatelj našeg organizma;

O Da vrjednuje:

- Ulogu raznovrsne hrane i značaj preuzimanja higijensko-sanitetskih mjera za zaštitu zdravlja čovjeka;
- Ulogu organa u postojanju i zaštiti egzistencije organizma (npr. pokvarena hrana miriše, ima ukus i drugu koegzistenciju, prema tome treba je izbjegavati);
- Tačnost njegovog suda preko činjenica i eksperimenata;

O Da sintetizuje:

- Teoretska i praktična znanja za pravilno objašnjavanje procesa, funkcije i životnih manifestacija;
- Donosi zaključak da se rad svih sistema u organizmu upravlja od nervnog i endokrinog sistema.

O Da raspoložive informacije u raznim kontekstima:

- Da piše izvještaj o praktičnom radu ili istraživanju (npr. o frekvenciji krvne grupe sistema ABO u populaciji);
- Da prikazuje rezultate istraživanja, konsultuje i više izvora informacija;
- Da doprinosi debatama i diskusijama (npr. o sprječavanju toksikomanije, AIDS-a, infektivnih bolesti i dr.).

O Da razvije kriti ko mišljenje u biologiji

- Da razlikuje relevantnu informaciju od nerelevantne (npr. da na planeti postoji jedna vrsta ljudi koja se suprotstavlja pseudonau nim gledištima o rasama);
- Da razlikuje injenicu od suda (npr. injenica je da se determinacija pola kod ovjeka odvija u sudjelovanju gena koji se nalaze u hromozomu X i Y i dr.).

ORGANIZACIJA PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Raspored programskog sadržaja predmeta u IX razredu treba se uraditi za 34 nastavna asa u školskoj godini, na osnovu:

- Kategorije;
- Podkategorije;
- Programskog sadržaja;
- O ekivanih rezultata;
- Predmetne povezanosti.

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	Br. asova	%
I. Gra a živih bi a	I.1. Tkiva, organi i sistemi organa kod ovjeka	17	50
II. Životni procesi	II.1. Životni ciklus ovjeka	4	11.7
	II.2. Naslje ivanje kod ovjeka	3	8.88
III. Živa bi a i sredina	III.1. Evolucija ovjeka	2	5.88
	Prakti an rad	4	11.7
	asovi na raspolaganju	4	11.7
	Ukupno:	34	100 %

Kategorija	Podkategorija	Programski sadržaj	O ekivani rezultati	Predmetna povezanost
I. Gra a živih bi a	I.1. Tkiva, organi, i sistemi organa	Me usobno djelovanje kostiju i miši a - pasivan sistem za kretanje -kosti - gra a kostiju - veza izme u kostiju - bolesti koštanog sistema - Aktivan lokomotorni sistem: - miši i, gra a, klasifikacija, funkcija; - ošte enja i naj eš e bolesti miši a	U enici treba da: - definišu pojmove: elija, tkivo, organ i sistem organa; - navedu glavna tkiva na tijelu ovjeka i opišu gra u i njihovu funkciju; - istražuju i opisuju gra u i me usobno djelovanje kostiju i miši a; - opišu kako su povezani kosti me usobno i nabraje vrste zglobova. - Klasifikuju miši e kod ovjeka, opišu osobine voljnih i nevoljnih miši a; - Identifikuju organe koji su sastavljeni od glatkih miši a. - Ocjenjuju ulogu higijene sistema za kretanje; - Opišu kako se pruža prva pomo u slu aju povrede sistema za kretanje; Nabroje glavne grupe prehrambenih sirovina i opišu njihovu biološku ulogu; - nabraje glavne djelove sistema za probavu i opišu gra u i njihovu	Sa fizikom, hemijom, anatomijom, fiziologijom, higijenom.

<p>I. Gra a živih bi a</p>	<p>I.1. Tkiva, organi i sistem organa kod ovjeka</p>	<p>Organi za disanje: - putevi disanja, gra a, funkcija - razmjena gasova i mehanizam za disanje - bolesti organa za disanje. Reanimacija</p> <p>Izbacivanje nepoželjnih supstanci-ekskrecija. - sistem organa za ekskreciju, gra a, funkcija- naj eš e bolesti organa za ekskreciju</p>	<p>Nabroje disajne puteve, opišu gra u i i njihovu funkciju: - opišu mehanizme plu nog disanja i njihovu uskla enost - uporede razmjenu gasova u alveolama i u eliji - nabroje nekoliko bolesti koje se prenose preko vazduha. - opišu kako se obavlja masaža srca, vješta ko disanje i reanimacija.</p> <p>- Definišu termin ekskrecija i nabroje glavne organe za ekskreciju kod ovjeka - imenuju djelove bubrega koji se vide na popre nom presjeku i opišu njihovu funkciju - identifikuju djelove nefrona i opišu proces stvaranja urina - nabroje strukture preko kojih prolazi urin od bubrega do spoljašnje sredine; - Nabroje nekoliko bolesti organa za ekskreciju; Nabroje tri glavna sloja kože, opišu njihovu gra u i funkciju. - opišu odbrambenu ulogu termoregulacije kože</p>	<p>Sa fizikom, hemijom, anatomijom, fiziologijom, imunologijom, higijenom i dr.</p> <p>Sa fizikom, hemijom, anatomijom, fiziologijom, higijenom i dr.</p>
<p>I. Gra a živih bi a</p>	<p>I.1. Tkiva, organi i sistem organa kod ovjeka</p>	<p>Tjelesni omota -koža Struktura i funkcija kože, higijena i briga o njoj.</p>	<p>- nabroje strukture preko kojih prolazi urin od bubrega do spoljašnje sredine; - Nabroje nekoliko bolesti organa za ekskreciju; Nabroje tri glavna sloja kože, opišu njihovu gra u i funkciju. - opišu odbrambenu ulogu termoregulacije kože</p>	<p>Sa fizikom, hemijom, anatomijom, fiziologijom, higijenom i dr.</p>

<p>I. Gra a živih bi a</p>	<p>I.1. Tkiva, organi i sistem organa kod ovjeka</p>	<p>Povezanost sa sredinom, regulacioni mehanizmi. -Centralni nervni sistem i periferni nervni sistem, gra a i funkcija. - Briga i bolesti nervnog sistema</p> <p>ulni organi: gra a i funkcija. Pomo u njih mi vidimo, mirišemo, osje amo ukus, ujemo, održavamo ravnotežu, imamo osje aj hladnog, toplog idr. Briga i naj eš e bolesti ulnih organa</p>	<p>-ocjene ulogu higijene kože (naro ito ruku) da bi se spre ile bolesti probavnog sistema - opišu strukturu i funkciju nervne elije - nabroje dvije osnovne osobine i - klasifikuju nervni sistem (CNS i PNS). Nabroje djelove CNS - opišu biološku ulogu mozga i produžene ki mene moždine - opišu ulogu simpati kog i parasimpatikog nervnog sistema.</p> <p>- Nabroje nazive ulnih organa našeg tijela i djelove svakog ula. - opišu gra u ula vida, sluha, ravnoteže, ukusa, mirisa, kožnih ula i analiziraju njihovu funkciju. - opravdaju zaštitnu funkciju ula mirisa i ukusa - nabroje zaštitnu funkciju kože (od hladno e, toplote, mikroorganizama idr). - nabroje nekoliko bolesti nervnog sistema i organa ula</p>	<p>Sa fizikom, hemijom, anatomijom, fiziologijom, genetikom imunologijom, higijenom i dr</p> <p>Sa fizikom, hemijom, anatomijom, fiziologijom, genetikom</p>
---	---	--	---	--

<p>III. Živa biotska sredina</p>	<p>III.3. Evolucija ovjeka</p>	<p>Osnovi nasljeđivanja kod ovjeka Hromozomi i geni. Mutacije i mutageni faktori. Nasljedne bolesti i prenosivost bolesti, polne bolesti. Sindromi.</p> <p>Antropogeneza - Paleontološki dokazi i glavne etape antropogeneze. - ovjek kao biološko i društveno biće - uslovi koji su utjecali na pojavu rasa - glavne rase ljudi i mješovite rase</p>	<p>polnim ćelijama - istražuju kombinaciju polnih hromozoma kojom se određuje muški i ženski pol kod ovjeka - obrazlože da svaka osobina, a tako i bolest, je predodređena genima - definišu termin mutacija i nabroje nekoliko mutagenih faktora. - nabroje nekoliko bolesti koje se vezuju za pol i opišu kako one nastaju</p> <p>- opišu porijeklo ovjeka i navedu njegove pretke - nabroje glavne rase i interpretiraju pseudonaučna gledišta o rasama - obrazlože zašto na našoj planeti postoji samo jedna vrsta ovjeka nasuprot fenetijskih razlika između rasa - objasne kako se reguliše društveni život ovjeka (sa društvenim i moralnim normama i zakonskom jurisdikcijom).</p>	<p>evolucijom i dr.</p> <p>Sa fizikom, hemijom, anatomijom, fiziologijom, genetikom, imunologijom, evolucijom, antropologijom, paleontologijom idr.</p>
---	---------------------------------------	--	--	---

Praktičan rad:

Laboratorijski radovi nisu posebne nastavne metode, nego su forma organizovanja nastavnog rada tokom kojeg učenik u saradnji sa nastavnikom posmatra strukturu, procese raznih životnih fenomena. U nedostatku laboratorija praktični radovi mogu se obavljati i u učionici, pod uslovom da se materijal i sredstva za praktičan rad prethodno donesu u učionicu.

Nastavni radovi koji treba da se realizuju u nastavi biologije za deveti razred su:

- Posmatranje građevine kože (na stalnom preparatu);
- Posmatranje građevine kostiju i zglobova;
- Posmatranje krvnih sudova na stalnom preparatu;
- Mjerenje krvnog pritiska;
- Prepoznavanje dijelova bubrega na modelu;
- Disekcija oka i posmatranje dijelova oka (kod ovce, krave);
- Disekcija bubrega, srca ili nekog drugog organa (kod ovce, krave ili neke druge životinje).

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Nastava u biologiji, kao i kod drugih oblasti može se izvoditi na nekoliko načina, što znači da se mogu primjenjivati metode, tehnike i razne mnogobrojne forme i jedan opšti kompleks procedura, kao npr. nove informacije, ponavljanje, utvrđivanje, vježbe, praktičan rad. Pored navedenog upotrebljavaju se materijalna i tehnička sredstva (modeli, aparati i instrumenti, kao i druga savremena tehnička sredstva, kao što su: kompjuter, internet i dr.). Praksa je pokazala da je uspješna nastava samo ona koja se realizuje različitim metodama, gdje svaka od njih ima značaj i posebnu metodološku vrijednost.

Izbor metoda je kompetencija predmetnog nastavnika. Ovo se čini u skladu sa potrebama i zahtjevima učenika, sa prirodom nastavnog sadržaja, sa didaktičkom osnovom i dr. One treba da budu u funkciji lakšeg sticanja i usvajanja nastavnog sadržaja, brže i tačnije primjene znanja, vještina, navika, stavova i drugih vrijednosti.

Za ispunjavanje zahtjeva za kvalitetnu nastavu i učenje, sugeriraju se nekoliko metoda, formi i različitih tehnika rada npr:

- Metoda čitanja i rada koristeći udžbenik;
- Metoda praktičnog rada u laboratoriji;
- Metoda učenja i interaktivne nastave i učenja (npr. preko multimedijalnih sredstava, kompjutera, simultanih kompjuterskih programa);
- Diskusija i kooperativno učenje (rad u grupama);
- Nastava preko posmatranja, demonstriranja i eksperimentisanja.

U svim slučajevima, primjenu metoda i nastavnih tehnika treba udružiti sa upotrebom odgovarajućih didaktičkih materijala, bez kojih se ne mogu postići očekivani rezultati.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se realizovali sa uspjehom objektivni plani i programi biologije za deveti razred, nastavnici i učenici treba da koriste izvore i različita sredstva za informacije:

- odgovarajuće školske udžbenike;
- stručne i naučne časopise, revije, enciklopedije;
- fotografije, modele, anatomske, histološke, embriološki atlas, dijagrame, šeme, preparate;
- Multimedijalna sredstva (kompjuterski program, internet, CD i dr).
- TV aparat sa video rekorderom, grafoskop, grafofilije, videokasete koje sadrže razne naučne materijale sa temom biologije uvijek.

Videokasete sa temama iz biologije možete obezbjediti u Regionalnim centrima: Ferizaj, Prizren, Peć, Jakovica i Gnjilane.

Izvori sa interneta

<http://curry.edschool.virginia.edu/go/frog/home.html>, This site has a virtual frog dissection,

<http://arbl.cvmbs.colostate.edu/hbooks/pathphys/endocrine/basics/control.html>,

endokrinologija, feed-back,

<http://www.psych.umn.edu/psylabs/mtfs/special.htm>. razvoj životinja, *zigota, embrion, fetus*

<http://vector.cshl.org/dnaftb/DNA>, nukleinske kiseline

http://www.biology.arizona.edu/cell_bio.html cell cycle tutorial,

reprodukcija

<http://www.stg.brown.edu/webs/Mendelëeb/links> to mendels, naslje i vanje

<http://www.massinteraction.org/html/genome/sickle> cell information-naslje i vanje

Kompetencija nastavnika ,u zavisnosti od uslova u kojim škola radi, je da izabere izvor informacija i pomoć na nastavna sredstva, posvećujući i pažnju ravnoteži eksperimentalnih usmenih, vizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na ono što je potrebno za učenje. Ovaj izbor uvijek treba biti u skladu sa oduvanjem i podizanjem nivoa kvaliteta nastave i učenja. Ova sloboda nastavnih izvora treba da pripadne i učeniku.

VRJEDNOVANJE

Vrjednovanje je proces posmatranja, sistematskog sakupljanja, analiziranja i interpretacije informacija sa ciljem određivanja do kojeg stupnja učenik je ovladao instruktivnim objektivima. Ono se treba poduprijeti na objektivima znanja

(o ekvivalentnih rezultata) programa odgovarajućeg predmeta i odgovarajućeg nivoa.

Stalno vrjednovanje poslije svake nastavne teme daje dobre rezultate. Ono ne mjeri samo stečene rezultate, nego vrjednuje i stepen dostignut na nekog edukativnog postupka koji ostavlja tragove na ličnost učenika. Završno vrjednovanje obuhvata opštu aktivnost učenika od strane učenika (uzimajući se u obzir usmeni odgovori, ponašanja u grupi, sposobnosti koje stižu u tokom eksperimentalnog rada, rezultati testiranja, pismenih radova i dr.).

Vrjednovanje učenika obuhvata znanje, razumjevanje, analizu, sintezu, kao i emocionalne (afektivne) i psihomotorne sposobnosti učenika. Učenik “zna 100 jezika“ (usmeno, pismeno izražavanje, eksperiment, vještine itd.), prema tome nastavnik ne treba da se ograničava na

njegovom vrednovanju “jezika”, kao što je bila tradicija do sada, (samo njegov usmeni odgovor).

Ovaj proces zasniva se na nekoliko osnovnih principa, kao što su:

- Određivanje cilja i prednosti u procesu vrjednovanja;
- Primjena odgovarajućih mjernih instrumenata u skladu sa ciljem, na način da se izmeri ono što je cilj;
- Obezbjedeivanje kvaliternih informacija o dostignu u rezultata u enika preko kontinuiranog mjerenja i vrjednovanja;
- Mjerenje i vrjednovanje trebaju biti uravnoteženi, kako bi se obuhvatio cjelokupni nastavni sadržaj predmeta;
- Stalna vrjednost podataka o ta nosti stupnja dostignu a u enika;
- Primjena tehnike vrjednovanja pomo u kojih jasno razlikujemo dostignu e u enika.

Instrumenti vrjednovanja

Za osobine koje želimo da vrjednujemo zna ajno je da upotrebljavamo sredstva ili odgovaraju i instrument mjerenja. Svi stupnjevi dostignu a u enika ne mogu se mjeriti bilo kojim sredstvom, pa prema tome treba koristiti što je mogu e više sredstava i raznih tehnika, na način kako bi prikupili dovoljno informacija radi vrjednovanja stepena dostignu a u enika.

Predmetni nastavnik i škola trebaju primjeniti dovoljan broj instrumenata mjerenja i vrjednovanja, kao što su:

- Promatranje;
- Upitnik (samovrjednovanje);
- Pismeni izvještaj prakti nog rada ili nekog istraživanja;
- Usmeno izražavanje;
- Pismeno izražavanje;
- Kontrolni list (upotrebljava se za menevarske vještine u enika);
- Dosije ili portofolio (samovrjednovanje);
- Test zasnovan na kriterijumima i objektivima;

- Test dostignu a izra en od zahtjeva (pitanja) sa
  - više alternativnih odgovora;
  - otvorenih kratkih odgovora;
  - otvorenih proširenih odgovora i dr.

i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Stepen usvojenosti

Poslije obrade nastavnog programa u enici se vrjednuju ocjenom ili slovom (za neku temu, za jednu cjelinu tema, za jedno polugo e na kraju školske godine). Svaki u enik treba dosti i jedan od ovih stepena:

- odli an (veoma visoko dostignu e);
- vrlo dobar (visoko dostignu e);
- dobar (srednje dostignu e);
- dovoljan (ograni eno dostignu e) i
- nedovoljan (nedovoljno dostignu e).

Vrjednovanje treba da bude transparentno prema u enicima, roditeljima, službenicima obrazovanja i zajednice.

FIZIKA

(1. klasa sedmi razred, 36 časova godišnje)

UVOD

U ovoj godini naučni nivo fizike je viši, uzevši u obzir uzrast i psihofizičke sposobnosti učenika. Učenici će se i nova znanja iz nekoliko oblasti fizike. Neke od njih upoznaju po prvi put (dinamika tečnosti, kružno kretanje, ravnoteža tijela, savremena fizika), a neke od njih su nastavak nastavnih cjelina VII i VIII razreda (tijela i njihove osobine, električne i magnetske pojave) gdje se vrši proširivanje znanja, opisivanje i objašnjavanje fizičkih pojava. Zbog njihovog znanja, ove nastavne jedinice treba obnoviti na način da se ta znanja prvenstveno budu shvaćena, kao i da se podigne njihov naučni nivo, uvode i nove koncepte.

Preko predmeta fizike, učenici će se upoznati sa ulogom ovjeka u promjeni, korištenju i ovladavanju prirodnih pojava. Na ovaj način oni formiraju pravilne stavove prema zaštiti životne sredine, štednji energije i dobijaju životne vještine i radne navike.

Fizika kao prirodna nauka, zajedno sa drugim naukama, snažno utječe na formiranje ovjekovne ličnosti i na njegovo kulturno i profesionalno uzdizanje.

CILJEVI

Nastavni program predmeta fizike za IX razred ima za cilj:

- Razvijanje sposobnosti učenika u praćenju fizičkih pojava, njihovom uopštavanju i primjeni u rješavanju praktičnih zadataka i problema u svakodnevnom životu.
- Razvijanje vještina i permanentnih navika pri mjerenju raznih fizičkih veličina, preradi eksperimentalnih podataka, kao i u njihovoj primjeni u konkretnim situacijama.

- Razvijanje navika za štednju energije i njeno racionalno korišćenje.
- Razvijanje kritičkog mišljenja i osposobljavanje u korišćenju literature i drugih izvora učenja (poimanja).
- Da se osvijesti i osposobi za vrjednovanje kao za očuvanje životne sredine.

OPŠTI I SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Iz programskog sadržaja VIII razreda, učenicima treba da se osposobe:

Da upoznaju:

- Vrste kretanja (periodična kretanja, kružna kretanja, slobodna oscilovanja), sličnosti i razlike među njima, veličine koje ih povezuju i njihove mjerne jedinice;
- Instrumente optičkog mjerenja (ultraljubičasto staklo, oko, mikroskop i durbin);
- Difraksiju i interferenciju talasa;
- Radioaktivne pojave, vrste radioaktivnih zraka, kao i njihove osnovne osobine;
- Strukturu atoma i njegovog jezgra.

Da shvate:

- Povezanost fizičkih pojava sa periodičnim;
- Sastav i raspodjelu sila, kao i vrste ravnoteže;
- Šta je vrijeme, strujanje vazduha, vlažnost vazduha, atmosferske padavine;
- Izvorne zagađivanja životne sredine, lokalne i globalne posljedice zagađivanja sredine;
- Osnovne procese u gasovima;
- Predstavljanje simboličnih fizičkih veličina (električni kapacitet, potencijal, apsolutna temperatura i dr.) i jedinica za njihovo mjerenje (F, V, K i dr.);
- Kvalitetnu i količinsku vezu među raznim fizičkim veličinama;
- Proces mjerenja, sakupljanja, sistematizacije i prerade podataka.

Da primijene:

- Ste ena znanja o mjerenju raznih fizičkih veličina u rješavanju praktičnih zadataka iz svakodnevnog života;
- Ste ena teoretska i eksperimentalna znanja u rješavanju praktičnih problema i u svakodnevnom životu;
- Vrjednosti mjerenja za izradu dijagrama raznih fizičkih procesa.

Da analiziraju:

- Eksperimentima i mjerenjem raznih fizičkih veličina i da iz tih mjerenja izvuku željene zaključke.
- Fizičku pojavu ili neki proces, razdvajaju i ih na veličine značajne za prve ruke, druge ruke i dr.

Da sintetizuju:

- Teoretska znanja, demonstriranja i eksperimentalna mjerenja za pravilno objašnjenje fizičkih pojava;
- Nova znanja sa onim starim (ranijim) i da stave na uvid razlike i sličnosti pomoću nekog odgovarajućeg modela (*uzevši u obzir molekularnu građu materije, da objasne razlike i sličnosti među vrstama tjelima, tečnostima i gasovima*);
- Da klasifikuju faktore koji prouzrokuju razlike unutar jednog fizičkog sistema (npr. *brzina, sila i toplota*) i da predvide šta će se promijeniti, a šta ne kada se materija podvrgne spoljašnjim silama ili promjeni energije.

Da vrjednuju:

- Značaj praktičnih primjena fizičkih znanja u izradi aparata i raznih pomagala (opreme) što omogućavaju lakši i bolji život.
- Tačnost njihove procjene na osnovu činjenica i eksperimenata.

Da razvijaju stavove i vrjednosti

- Da razumiju prednosti i ograničenja koje im predmet pruža.
- Utjecajem ličnog ponašanja (*da su poštenu, tolerantni, otvoreni, da posjeduju volju – raspoloženje, da su kooperativni, kritični, ponosni itd.*).

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA
(1. i drugi dio, 36. i 37. časopis godišnje)

Kategorije	Podkategorije	Nastavna poglavlja	Br. časopisa	Procenat %
I. Položaj i kretanje tjela	I.1. Tjela i njihove osobine.	I.1.1. Dinamika tečnosti	2	5,54
		I.1.2. Kružno i periodično kretanje	—	—
	I.2. Periodi ne pojave u nastavljenim sredinama	I.1.3. Ravnoteža tjela	2	5,54
		I.2.4. Talasni procesi	4	11,08
			4	11,08
II. Haotično kretanje i termini koje pojave	II.1. Molekularno-kinetika i struktura materije.	II.1.5. Molekularno-kinetika i teorija gasova	2	5,54
		II.1.6. Termodinamika	4	11,08
		II.1.7. Atmosferske pojave i zagađivanje sredine	2	5,54
III. Električne i magnetske pojave materije	III.1. Svojstva električnih i magnetnog polja	III.1.8. Polje i elektrostatički potencijal	3	8,31
IV. Svjetlost i njeno javljanje.	IV.2. Optički instrumenti	IV.2.9. Geometrijska optika	4	11,08
V. Savremena fizika	V.1. Atom i njegovo jezgro.	V.1.10. Struktura atoma i njegovo jezgro	2	5,54
	V.2. Mikroskopske osobine vrstičkih stanja	V.2.11. Struktura vrstičkih tijela	2	5,54
VI. Astronomija	VI.1 Zemlja i astronomske pojave oko nje	VI.1.12. Gravitacija i Vasiona	3	8,31
	VI.2. Zvijezde i galaksije	Zvijezde i galaksije	2	5,54
		Ukupno	36	99,72

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJ	ODJEKIVANI REZULTATI	ME UPREDMETNA VEZA
I. POLOŽAJI KRETANJE TJELA	I.1. Tjela i njihove osobine. (17 časova) (2+2+4)	I.1.1. Dinamika tečnosti 1.1. Kretanje tečnosti (linije i mlaz strujanja. Jednolična kontinuiteta); 1.2. Viskoznost tečnosti	Učenik treba da je u stanju : - da objasni kretanje tečnosti pomoću raznih primjera, kao i njihovu viskoznost.	Sa hemijom, matematikom
		I.1.2. Kružno i periodično kretanje 2.1. Kako se formira kružno kretanje. Centrifugalna sila; 2.2. Periodično kretanje Oscilaciono kretanje. Klatno.	- da kaže kako se formira kružno kretanje u praksi i u prirodi; - Da nabroji razna periodična kretanja i kružno kretanje u praksi i u prirodi	Sa astronomijom, tehnologijom, industrijom, matematikom
		I.1.3. Ravnoteža tijela 3.1. Ravnoteža sile. Sastav i raspodjela sile; 3.2. Centar teže tijela. Vrste ravnoteže; 3.3. Moment sile. Uravnotežena poluga i sila	- da kaže šta je ravnoteža sile na datim primjerima; - da objasni zlatno pravilo mehanike; - da izračuna težu kod običnih mašina; - da izračuna sastav i	Sa mašinstvom, industrijom, hemijom, matematikom

		<p>6.3. Povratni i nepovratni proces. Drugi princip termodinamike;</p> <p>6.4. Motori sa unutrašnjim sagorjevanjem.</p> <hr/> <p>II.1.7. Atmosferske padavine i zagaivanje vazduha.</p> <p>7.1. Vlažnost vazduha. Atmosferske padavine. Šta je vrijeme</p> <p>a) Strujanje vazduha;</p> <p>b) Vjetrovi.</p> <p>7.2. Zagaivenost vazduha i životne sredine;</p> <p>a) Izvori zagaivanja sredine i posljedice (lokalne i globalne).</p>	<hr/> <p>U enik treba da je u stanju:</p> <p>- Da objasni nekoliko atmosferskih pojava;</p> <p>- da navede izvore zagaivanja vazduha i životne sredine.</p>	<hr/> <p>Sa hemijom, biologijom, astronomijom</p>
<p>III. ELEKTRICNE I MAGNETSKE POJAVE</p> <p>III.1. ELEKTRICNE I MAGNETSKE POJAVE MATERIJE</p>	<p>III.1. Elektricne i magnetske osobine materije (3 asa)</p>	<p>III.1.8. Polje i elektrostatiki potencijal</p> <p>8.1. Kulonov zakon. Elektricne sile i polje.</p> <p>8.2. Elektricni potencijal. Napon.</p> <p>8.3. Elektricni kapacitet. Kondenzatori (povezivanje)</p>	<p>U enik treba da je u stanju :</p> <p>- da definiše Kulonov zakon svojim rijeima, da definiše elektricni potencijal, napon i elektricni kapacitet.</p>	<p>Sa matematikom, industrijom, tehnologijom i dr.</p>

<p>IV. SVJETLOST I NJENO PREDSTAVLJANJE (POJAVA)</p>	<p>IV.2. Optički instrumenti (4 as)</p>	<p>IV.2.9. Geometrijska optika 9.1. Prelamanje svjetlosti preko ploha i optičkih prizmi. Disperzija (prosipanje, rasturanje) svjetlosti; 9.2. Optička sočiva. Optički instrumenti (uveličavajuće staklo, optički mikroskop, oko, durbini i dr.).</p>	<p>Učenic treba da je u stanju: - da nabroji po redoslijedu spektralne boje svjetlosti; - da razlikuje vrste optičkih sočiva; - da razlikuje optičke instrumente jedne od drugih, kao npr. uveličavajuće staklo, mikroskop, oko, durbini i dr.</p>	<p>Sa medicinom, astronomijom, hemijom, biologijom, industrijom, tehnologijom i dr.</p>
<p>V. SAVREMENA FIZIKA</p>	<p>V.1. Atom i njegovo jezgro. (2 as)</p> <hr/> <p>V.2. Mikroskopske osobine vrstog stanja (2 as)</p>	<p>V.1.10. Struktura atoma i njegovog jezgra 10.1. Jezgro i atomske sile: a) Gravitaciona jezgra; b) Atomske sile; c) Pretvaranje jezgra; 10.2. Radioaktivne pojave (zranci α, β, γ)</p> <hr/> <p>V.2.11. Struktura vrstih tijela Molekuli, atomi i kristali 11.2. Poluprovodnici.</p>	<p>Učenic treba da je u stanju: - da navede osobine atomskih sila; - da opiše glavne osobine radioaktivnih zraka (α, β, γ); - da saopšti mogućnosti korištenja energije.</p> <hr/> <p>- da opiše strukturu vrstih tijela (kristala); - da opiše poluprovodnike.</p>	<p>Sa hemijom, tehnologijom i dr.</p> <hr/> <p>Sa hemijom, tehnologijom, naukom o materijalima,</p>

		Tranzistori. Superprovodnici.		elektronikom.
VI. ASTRO- NOMIJA	VI.1 Zemlja i astronomske pojave oko nje (3 asa)	VI.1.12. Gravitacija i Vasiona 12.1. Njutnov zakon gravitacije 12.2. Kretanje tijela u gravitacionom polju. Kosmi ke brzine. Bestežinsko stanje tijela. 12.3. Sun ev sistem, sastav i veli ina. Planete i njihovi sateliti.	U enik treba da je u stanju: - da kaže Njutnov zakon gravitacije; - da opiše Sun ev sistem, planete i njihove satelite.	Sa astronomijom, geografijom
	VI.2. Zvijezde i galaksije (2 asa)	12.5. Zvijezde i galaksije (Sunce, zvijezde, galaksije). Formiranje i razvoj vasiona. Kosmi ki ljetovi. 12.6. Vasiona, Kosmologija	- da opiše zvijezde, galaksije, formiranje vasione; - da navede kosmi ke ljetove.	Sa astronomijom, kosmologijom

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Iskustvo je pokazalo da je realizacija nastavnog procesa raznim metodama mnogo efektivnija i uspješnija. Zato nastava fizike i treba da se realizuje korišćenjem i kombinovanjem raznih metoda nastave. Ovdje ćemo nabrojiti samo one metode koje se već upotrebljavaju, a to su:

- Metoda usmenog izlaganja;
- Metoda surazgovora (ovdje ulazi i metoda aktivne nastave);
- Metoda demonstriranja;
- Metoda eksperimentalnog rada.

Pored ovih metoda, upotrebljavaju se i druge metode i tehnike nastave, kao na primjer, **interaktivna metoda**, koja je dovoljno produktivna za grupni i ekipni rad učenika. Nastavnik fizike treba da koristi obje metode i **aktivnu** i **interaktivnu**.

Kombinovanje ovih nastavnih metoda je uspješnije, zato što budi radoznalost i podstiče interesovanje učenika. Zatim, slijede konkretna i praktična primjena znanja u rješavanju zadataka, što kod učenika stvara neizbrisivo pamćenje.

VRJEDNOVANJE UČENIČKIH ZNANJA

Vrjednovanje procesa sistematskog i permanentnog sakupljanja, analiziranja i interpretiranja podataka u cilju određivanja na kom je stupnju učenik savladao opšte i specifične objektivne predmeta fizike.

Cilj vrjednovanja pokazuje krajnju tačku jedne vrste vrjednovanja, krajnji rezultat koji je postavljen za dostignuće jednom određenom metodom vrjednovanja.

Da bi se nastavniku olakšao rad sa učenicima, sugerira mu se da se služi ovim tehnikama i vrstama vrjednovanja:

- **Vrjednovanje prema aktivnostima**

Nastavnik treba da prihvati učenika kao partnera u sagovorništvu. Stoga, pokušavajući da uključi učenika u zajednički razgovor u toku procesa nastave, istovremeno će vrjednovati (provjeriti) koliko je učenik u stanju da shvati nastavnu jedinicu. Na ovaj način,

u enika treba biti neprekidno aktivan u donošenju zaključaka o zakonitostima koje vladaju u nekoj fizičkoj pojavi. U enici, za istu problematiku mogu da dođu do različitih zaključaka.

- **Usmeno vrjednovanje (intervju)**

Ima u enika koji su dovoljno spremni, ali su povučeni, nijesu toliko aktivni i ne uzimaju učešća u zajedničkom razgovoru. Iz tog razloga, ove uenike nastavnik treba da prozove i da ih usmeno propita na klasičan način, tako da nastavnik shvati nivo njihovog postignuća. I ovaj način rezultira u obliku surazgovora sa cijelim razredom i pojedinačno.

- **Vrjednovanje na osnovu rješavanja zadataka u školi i kod kuće**

U programu fizike za VIII razred su predviđeni: rješavanje zadataka, zadaci za ponavljanje i kontrolni zadaci. U ovom slučaju, u enici treba da se neprekidno uključuju u rješavanju ovih zadataka na školskoj tabli ili u svesci.

- **Vrjednovanje na osnovu testova**

Način vrjednovanja u eničkih znanja cijelog razreda putem testova nastavniku pruža jedno ogledalo (konstataciju) o ovladanosti nastavnim predmetom. Ova je metoda bitno utoliko tačnija, što se nastavnik posveti više vremena pravilnom načinu izrade testova, uzevši u obzir kriterijume obrade testova prema Blumovoj taksionomiji, a koji su: nivo poznavanja (kognitivni), pojam, primjena, analiza i sinteza. U svakom se polugu izražuje po jedan test za vrjednovanje i po jedan za napredovanje i na kraju godine jedan završni test (sveukupni).

- **Vrjednovanje prema aktivnostima u školskoj laboratoriji**

U onim školama gdje postoje kabineti fizike, nastavnik može po programu demonstrirati ili vršiti mjerenje neke veličine ili fizičke pojave. Upravo, tokom ovog angažiranja nastavnika, nekoliko uenika može iz radoznalosti biti aktivniji od drugih. Oni će pomoći nastavniku u toku demonstriranja ili će to raditi na nezavisan način. I ovu aktivnost treba vrjednovati.

- **Vrjednovanje nezavisnog praktičnog rada učenika u školi i kod kuće**

Vrjednovanje učeničkih znanja se vrši i praćenjem njihovih aktivnosti u praktičnom individualnom i grupnom radu. Učenici se od nastavnika dobiju konkretne zadatke koje će realizirati na praktičan način.

Vrjednovanje pisanog izvještaja nekog praktičnog rada ili jednog nezavisnog (samostalnog) istraživanja.

HEMIJA

(2. razred sedmi razred, 72 sata godišnje)

UVOD

Predmet Hemija 9, predstavlja nastavak sadržaja koji se obrađivao u Hemiji 7 i Hemiji 8.

Istovremeno ovaj predmet je finalizacija sadržaja predviđenog za ovaj nivo školskog uzrasta. U ovom razredu obuhvaćeni su sadržaji hemije koja izučavaju jedinjenja ugljenika. Konkretno obrađivani su ugljovodonički, organska jedinjenja sa kiseonikom i azotom, kao i oni sa posebnim značajem za život (ugljeni hidrati, masti, proteini, polimeri).

CILJEVI

Učenici treba:

- Da razvijaju osnovna znanja o jedinjenjima ugljenika i njegove karakteristične osobine preko raznih aktivnosti i eksperimentalnim radom.
- Procjenjuju fundamentalni i praktični značaj i raznovrsnost jedinjenja ugljenika kao sastojka živih organizama i kao dio naših života, isto tako i njegov značaj u drugim oblastima, a i u svakodnevnom životu.
- Da razvijaju i kultiviraju navike i sposobnosti za samostalni teoretski rad, a eksperimentalno i praktično da stvore kulturu za zaštitu životne sredine.
- Da se formiraju kao ličnosti sa kritičnim stavom i kulturom za obostranu saradnju sa nastavnikom, roditeljima i školskom i vanškolskom zajednicom za avansiranje nezavisnog kritičnog mišljenja.

OPŠTI I SPECIFNI OBJEKTIVI

U enici treba:

Da znaju :

- Terminologiju, koncepte, pojave, činjenice, teorije i osnovne zakone u organskoj hemiji.
- Osobine ugljenika i njegovih najvažnijih jedinjenja, sastojke organskih jedinjenja.

Da razumiju:

- Njegove najvažnije procese na osnovu kojih se vrše organske reakcije.
- Povezanost me u strukturama organskih jedinjenja i njihovih osobina.

Da primjenjuju:

- Pravila Meunarodne unije za istu i primjenjenu hemiju (IUPAC) za nazive organskih jedinjenja .
- Molekularne modele za predstavljanje strukture prostih organskih jedinjenja .

Da analiziraju:

- Sastav i osobine organskih jedinjenja.
- Hemijska pretvaranja i na in razvoja nekih prostih organskih reakcija.

Da sintetizuju:

- Jednostavnija (prostija) organska jedinjenja.
- Organska jedinjenja koja se upotrebljavaju u svakodnevnom životu.

Da vrjednuju :

- Značaj organskih jedinjenja za životne procese u organizmu i za industrijske potrebe.
- Eventualne štetne efekte nekih organskih jedinjenja za sredinu i njeno očuvanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorije	Podkategorije	Broj asova	%
I. Organska jedinjenja ugljenika	1. Osnovni koncepti u organskoj hemiji	6	
	2. Ugljovodonici	8	
	3. Organska jedinjenja sa kiseonikom i azotom	10	
	4. Organska jedinjenja od životnog značaja	12	

Kategorije	Podkategorije	Programski sadržaj	Ekvivalentni rezultati	Međupredmetna povezanost
I. Organska jedinjenja ugljenika	I.1. Osnovni koncepti hemije	<p>I.1.1. Stvaranje atoma ugljenika i priroda jedinjenja ugljenika (elektronska konfiguracija i njegova valenca).</p> <p>I.1.2. Specifičnosti organskih jedinjenja i njihova klasifikacija (osobine organskih jedinjenja, klasifikacije prema strukturi i funkcionalnim grupama).</p> <p>I.1.3. Sastav i hemijske veze u organskim jedinjenjima (elementi koji ulaze u sastav organskih jedinjenja, kovalentna veza, Luisova struktura).</p>	<p>U enici e biti u stanju :</p> <p>1. Da opišu historijski razvoj organske hemije i njen značaj.</p> <p>2. Da napišu elektronsku strukturu atoma ugljenika, valencu i način formiranja veza u organskim jedinjenjima.</p> <p>3. Da razlikuju organska od neorganskih jedinjenja, kao i da uoče razlike u fizičko-hemijskim osobinama između njih.</p> <p>4. Da klasifikuju organska jedinjenja na osnovu sastavnih elemenata i njihovih funkcionalnih grupa.</p> <p>5. Da prikažu organska jedinjenja molekularnim i strukturnim formulama, kao i racionalnim.</p>	<p>Fizika Fizičke konstante organskih jedinjenja.</p> <p>Informatika Dobijaju informacije sa interneta o ugljovodonicima.</p> <p>Industrija - upotreba ugljovodonika u industriji.</p>
I. Organska jedinjenja ugljenika	I.2. Ugljovodonici	I.2.1. Ugljovodonici i njihova klasifikacija (alifatični i aromatični ugljovodonici, zasićeni i nezasićeni)	<p>U enici e biti u stanju :</p> <p>1. Da klasifikuju ugljovodonike na osnovu njihovih osobina, kao i prema strukturi ugljovodoničnog niza;</p>	<p>Fizika (Fizičke osobine organskih jedinjenja i određivanje)</p>

		<p>I.2.2.Alkani (sastav,nazivi, homologni red, izomerija niza, osobine ,dobijanje i upotreba).</p> <p>I.2.3.Alkeni i alkini (struktura, klasifikaci-ja, cis-trans izomerija, osobine,dobijanje, polimerizacija).</p> <p>I.2.4.Alkani (struktura, klasifikacija, nomenklatura, osobine i dobijanje)</p> <p>I.2.5.Aromati ni ugljovodonici – benzen (struktura, osobine, dobijanje, reakcije).</p> <p>1.2.6.Zapaljive materije (zapaljive materije, te nosti i gasovi).</p>	<p>2.Da imenuju ugljovodonike na osnovu „ IUPAC“ nomenklature;</p> <p>3.Da razlikuju izomere lan anog niza alkana;</p> <p>4.Da opišu sastav i osobine alkana;</p> <p>5.Da predstave alifati ne i aromati ne ugljovodonike strukturnim formulama;</p> <p>6.Da razlikuju cis i trans izomere kod alkana;</p> <p>7.Da naprave molekularne mode- le za predstavljanje ugljovo- donika na prostim primjerima.</p> <p>8.Da opišu porijeklo, sastav, osobine i rasprostranjenost ogrjevnog materijala.</p> <p>9.Da procjene važnost i zna aj upotrebe ugljovodonika kao ogrjevnih materijala i utjecaj negativnih efekata na sredinu.</p>	<p>fizi kih konstanti).</p> <p>Informatika (dobijaju informacije sa interneta o ugljovodoni- cima).</p> <p>Industrija (upotreba ugljovodon- ika u industriji).</p>
I. Organska jedinjenja ugljenika	I.3. Organska jedinjenja sa kiseonikom i	I.3.1.Alkoholi i fenoli (definicija, klasifikacija, nazivi, osobine, dobijanje, upotreba).	<p>U enici e biti u stanju:</p> <p>1.Da prikažu alkohole uz pomo strukturnih formula za prostije primjere;</p>	Fizika (fizi ke osobine organskih jedinjenja sa

	<p>azotom</p>	<p>I.3.2.Aldehidi i ketoni (definisanost, struktura, nazivi, dobijanje, osobine, reakcije, upotreba).</p> <p>I.3.3.Karboksilne kiseline (definisanost, struktura, nazivi, klasifikacija, osobine, reakcije, derivati, upotreba).</p> <p>I.3.4.Estri (Definisanost, struktura, osobine, rasprostranjenost, reakcije, upotreba).</p> <p>I.3.5.Amini (definisanost, struktura, nazivi, klasifikacija, osobine, upotreba).</p>	<p>2.Da opišu fizi ke i hemijske osobine alkohola;</p> <p>3.Da razlikuju alkohole prema strukturnom nizu ugljenika;</p> <p>4.Da klasifikuju alkohole na osnovu broja hidroksilnih grupa;</p> <p>5.Da imenuju alkohole na osnovu „IUPAC“ nomenklature;</p> <p>6.Da razlikuju fenole od alkohola na osnovu njihovih osobina.</p> <p>7.Da opišu toksi ne osobine fenola.</p> <p>8.Da opišu strukturu aldehida i ketona i da naprave razliku izme u njih;</p> <p>9.Da imenuju aldehide i ketone prema „IUPAC“ nomenklatur;</p> <p>10.Da opišu strukturu karboksilnih kiselina i njihovih derivata;</p> <p>11.Da imenuju karboksilne kiseline prema „IUPAC“ nomenklaturi;</p> <p>12.Da klasifikuju karboksilne kiseline prema broju funkcionalnih grupa;</p> <p>13.Da predstave amine</p>	<p>kiseonikom)</p> <p>Biologija (rasprostranjenost i funkcija organskih jedinjenja sa kiseonikom u živim organizmima).</p> <p>Informatika (upotreba informacija sa interneta o organskim jedinjenjima sa kiseonikom).</p> <p>Medicina (upotreba alkohola u medicini).</p> <p>Industrija (proizvodnja i upotreba organskih jedinjenja sa kiseonikom u industriji).</p>
--	----------------------	--	--	--

			<p>strukturnim formulama; 14. Da klasifikuju amine prema njihovoj strukturi; 15. Da imenuju amine prema „IUPAC“ nomenklaturi; 16. Da demonstriraju na in dobijanja organskih jedinjenja sa kiseonikom i azotom.</p>	
<p>I. Organska jedinjenja ugljenika</p>	<p>I.4. Organska jedinjenja sa biološkim zna ajem</p>	<p>I.4.1. Lipidi (masti) i sapuni (sastav, dobijanje, osobine, klasifikacija, zna aj i upotreba)</p> <p>I.4.2. Ugljeni hidrati i njihova klasifikacija (sastav, osobine, klasifikacija, upotreba).</p> <p>I.4.4. Disaharidi i polisaharidi (sastav, struktura, osobine, rasprostranjenost, upotreba)</p> <p>I.4.5. Alkaloidi i vitamini (opšte osobine, fiziološka dejstva u organizmu).</p> <p>I.4.6. Amino- kiseline i proteini</p>	<p>U enici e biti u stanju :</p> <p>1. Da opišu sastav prostih glicerida; 2. Da opišu osobine lipida i njihovu rasprostranjenost; 3. Da procjene zna aj lipida za živi organizam ; 4. Da predstave ugljene hidrate molekularnim i strukturnim formulama, kao i molekularnim modelima ; 5. Da klasifikuju ugljene hidrate na osnovu ugljeni nog niza i broja sastavnih jedinica; 6. Da opišu osobine ugljenih hidrata i njihovu važnost; 7. Da prikažu disaharide i polisaharide hemijskim</p>	<p>Fizika (fizi ke osobine organskih jedinjenja sa azotom).</p> <p>Informatika Upotreba informacija sa interneta o organskim jedinjenjima koja su od biološkog zna aja).</p> <p>Biologija (funkcija organskih jedinjenja u živim organizmima).</p>

		<p>(sastav, nazivi, klasifikacija, osobine, fiziološko djelovanje na organizam).</p> <p>I.4.7. Polimeri (sastav, dobijanje, osobine, klasifikacija, značaj).</p>	<p>formulama i molekularnim modelima;</p> <p>8. Da opišu fiziološko djelovanje alkaloida i vitamina na organizam.</p> <p>9. Da klasifikuju alkaloidne na osnovu njihovog djelovanja;</p> <p>10. Da procjene značaj alkaloida i vitamina za normalno funkcionisanje organizma i za njegovu zaštitu;</p> <p>11. Da opišu strukturu amino-kiselina i proteina;</p> <p>12. Da klasifikuju amino-kiseline prema položaju funkcionalnih grupa;</p> <p>13. Da opišu strukturu proteina;</p> <p>14. Da procjene značaj proteina za razvoj životnih procesa;</p> <p>15. Da opišu način formiranja polimera;</p> <p>16. Da klasifikuju polimere prema njihovom porijeklu;</p> <p>17. Da procjene značaj polimera za život, u industriji i njihov utjecaj na zagađivanje sredine.</p>	<p>Industrija (proizvodnja i upotreba polimera).</p>
--	--	---	--	---

METODOLOŠKA UPUSTVA

Za uspješno realizovanje nastavnog plana i programa iz predmeta hemije, neophodno je korišćenje metoda, tehnika i raznovrsnih oblika rada, kao i cjelokupnu proceduru (nove informacije, obnavljanje, utvrđivanje, vježbe, zadatke, rad sa projektima, praktičan rad, materijalna sredstva kao što su: crteži, dijagrami, modeli, grafikoni, hemikalije, laboratorijsko posuđe i pribor i druga savremena tehnička sredstva, kao što je kompjuter i dr.).

Izbor metoda koje će koristiti je u kompetenciji samog nastavnika. Ona se mora prilagoditi zahtjevima učenika, prema sadržaju nastavnih tema sa didaktičkom osnovom, sa nivoom formiranja učenika.

Metode, tehnike i oblici rada sa učenicima trebaju biti kombinovani i raznovrsni (budući da treba da podignu dinamiku klase, razbiju monotoniju i motivišu učenike za učenje i dr.).

Metode, tehnike i oblici rada sa učenicima, također su raznovrsni, kao i oblici učenja i sticanje znanja. One treba da budu u funkciji lakšeg usvajanja sadržaja nastavnog programa i efikasnija primjena znanja, navika, sposobnosti i vrijednosti hemije, posebno onih koje su potrebne za rješavanje svakodnevnih problema.

Ispunjavaju zahtjeve za kvalitetno učenje i sticanje novih znanja preporučuje se nekoliko metoda i tehnika:

- Direktno predavanje (metoda pripremanja i objašnjavanja, razlaganja, praktičnih vježbi i primjera);
- Indirektna predavanja (putem razmatranja, otkrivanja i rješavanja problema);
- Konstruktivnost i predavanje pomoću pitanja (tehnika pitanja upućenih učenicima);
- Diskusija i učenje uz saradnju manjih i većih grupa, kao i sa svim učenicima;
- Predavanja uz prisustvo kritičkog i kreativnog mišljenja i rješavanja problema uz pomoć kompjutera;
- Učenje putem projekata istraživačkog rada na terenu;
- Predavanja putem demonstriranja i eksperimenata;

- Učenje i pamćenje putem multimedijalnih sredstava, posebno kompjutera;
- Samoistraživanje;
- Učenje u prirodi i u industrijskim objektima;

U svim slučajevima, primjenu ovih metoda ili nastavnih tehnika treba da prati i upotreba materijala i odgovarajućih didaktičkih sredstava bez kojih se ne mogu postići odgovarajući rezultati.

VRJEDNOVANJE

Vrjednovanje je djelatnost i instrument koji se upotrebljava za procjenu i procjenu rada i dostignuća učenika. Ono igra ulogu nekog mjernog aparata koji razjašnjava situaciju u kojoj se nalazi učenik. Vrjednovanje, kao jedan široki sistem koji se oslanja na proces učenja učenika, obuhvata ove kategorije:

- Formativno
- Dijagnostičko
- Koncizno (sveobuhvatno)
- Motivirajuće vrjednovanje.

Stalno vrjednovanje poslije svake nastavne teme daje bolje rezultate. Ono ne mjeri samo stečena znanja, nego vrjednuje i stepen do kojeg je došlo edukativno djelovanje koje ostavlja trag na ličnost učenika.

Završno vrjednovanje obuhvata opštu aktivnost učenika kod učenika (usmeno odgovaranje, projekte, seminarske radove, ponašanje u grupi, sposobnost koju je dobio u toku eksperimentalnog rada, domaće zadatke, rezultati testiranja i pisanih zadataka i dr.).

Vrjednovanje učenika obuhvata tri glavne oblasti:

- Osposobljavanje – sposobnost poznavanja (kognitivno)
- Emocionalne sposobnosti (afektivne)
- Psihomotorne sposobnosti.

Nastavnik – predava bira i upotrebljava sredstva i razne tehnike vrjednovanja. Poslije obrade programskog sadržaja, u enici se ocjenjuju ocjenom za jednu temu, za jednu cjelinu tema, jedno polugo e i na kraju nastavne godine. Vrjednovanje mora biti transparentno prema svim u enicima, roditeljima, administratorima obrazovanja i zajednice.

Završavanje vrjednovanja služi predava ima za postizanje odre enih ciljeva :

- 1 Da osiguraju informacije oko napredovanja u enika;
- 2 Da obezbjede u enicima nastavne informacije;
- 3 Za motivaciju u enika;
- 4 Da prate napredak u enika;
- 5 Da osiguraju realizovanje objektivnih aktuelnosti;
- 6 Da vrjednuju spremnost u enika za sticanje novih znanja;
- 7 Da primjenjuju metode zasnovane na vrjednovanju i samovrjednovanju.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se uspješno realizovala nastava i u enje programa hemije nastavnici i u enici treba da koriste razli ite izvore informacija, kao što su:

- 1 Laboratorija, kabinet hemije ili mobilna laboratorija.
- 2 Udžbenik hemije,priručnik za predava e,praktikum,radne sveske i druge knjige stranih jezika.
- 3 Periodni sistem elemenata, fotografije, modeli, šeme, dijagrami, makete, kolekcije razli itih materijala.
- 4 Profesionalni i nau ni asopisi,rječnici i enciklopedije.
- 5 Multimedijalna oprema (kompjuterski programi,internet,CD).
- 6 TV aparat sa video rekorderom, grafoskop, fotoslajdovi, video kasete koje sadrže nau ne materijale posebno interesatne za u enike.
7. Hemijski rječnik „ 8 Oktobar „ Tirana

8. Bardhyl Musai , METODOLOGIJA E MESIMDHENIES ,Tirana 2003.
9. Grupa autora METODAT E MESIMDHENIES (Prirurik za u itelje po etnike)
10. Ostala neophodna literatura koja se nalazi u bibliotekama i ostala sredstva na tržištu.

Nadležnost i sloboda nastavnika je da u uslovima u kojima radi škola, odaberu izvore informacija i pomoćna nastavna sredstva, obrađuju i pažnju na ravnotežu eksperimentalnih, usmenih i vizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na ono što je suštinsko i bitno da nauče.

Ova sloboda u izboru nastavnih izvora treba da bude i za učenike.

GEOGRAFIJA - KOSOVO SA OKOLNIM MJESTIMA

(1. i drugi dio, 18. i 19. godina nastave)

UVOD

Geografija IX razreda za predmet geografija ima prostor Balkanskog poluotoka, Kosovo, Albaniju i susjedne zemlje, upoznavaju i opisuju i osobena svojstva prostora i uloge prirodnih i društveno-ekonomskih uvjeta na različitom razvoju ovih mjesta.

CILJEVI

- **Razvijanje sposobnosti kod učenika da upoznaju geografski položaj, prirodne osobine** (geološku građu, reljef, klimu, vode, vrste zemljišta i biljni i životinjski svijet), **društvene osobine** (stanovništvo, naselja i ekonomske djelatnosti) Kosova i okolnih mjesta, shvataju i veze između u prirodnih i društvenih osobina i **njihov utjecaj** na ljudske aktivnosti, **izazove i perspektive**.
- Razvijanje sposobnosti kod učenika **da cijene kulturna i prirodna naslijeđa** Kosova i okolnih mjesta.
- Razvijanje sposobnosti kod učenika **da steknu vještine i navike** da bi koristili verbalne, kvantitativne i simboličke podatke teksta, fotografija, tabela, dijagrama i karata.
- Razvijanje sposobnosti učenika da steknu spremnost **da koriste pravedno i odgovorno znanja**, stečene vještine i navike iz nastave geografije Kosova i okolnih mjesta.

Razvijanje sposobnosti učenika **da poštuju ljudska prava** na Kosovu i okolnim mjestima, nacionalnu, vjersku, jezičnu, kulturnu i polnu jednakost i angažovanje da bi pronašli rješenja lokalnih, nacionalnih, regionalnih problema itd.

OPŠTI OBJEKTIVI

➤ Da poznaje:

- činjenice o prirodnim i društvenim osobinama Kosova i okolnih mjesta
- Koncepte o prirodnim i društvenim osobinama Kosova i okolnih mjesta.

➤ Da shvati:

- Geografske specifičnosti Kosova i okolnih mjesta (njihove prirodne, društvene, ekonomske, kulturne i političke specifičnosti)

➤ Da primjeni:

- Korištenje grafikona, dijagrama, tematskih karata iz statističkih podataka za Kosovo i okolna mjesta.
- Izradu karata, grafikona, dijagrama itd., iz statističkih podataka za Kosovo i okolna mjesta.

➤ Da analizira:

- Uticaj prirodnih uvjeta, društvenih i političkih faktora na Kosovo i okolna mjesta..
- Ulogu prirodnih uvjeta, društvenih i ekonomskih faktora u društvenom i ekonomskom razvoju Kosova i okolna mjesta.

➤ Da ocjeni:

- Ulogu prirodnih uvjeta i društvenih faktora na različit ekonomski razvoj Kosova i okolnih mjesta.
- Uticaj djelatnosti uvijek na životnu sredinu.

➤ Da razvije stavove i vrijednosti:

- O raznovrsnosti prirodnih, društvenih i kulturnih osobina Kosova i okolnih mjesta, kao i da procjeni prirodne resurse.

U smislu li nog ponašanja da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, voljan, kritičan, sposoban za rad u grupama, parovima, koristi literaturu, leksikone, enciklopedije, internet, prati obrazovne televizijske programe, pokazuje sposobnosti za rad u saradnji sa drugim zajednicama itd.

Plan programskih sadržaja prema nacionalnoj pripadnosti za IX razred

Kategorija	Podkategorija	Nastavne teme	Albanci		Srbi i Crnogorci		Bošnjaci		Turci		Hrvati	
			Br. asova	%	Br. asova	%	Br. asova	%	Br. asova	%	Br. asova	%
Reon	Kosovo i okolna mjesta	- Balkanski poluotok	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3
		- Kosovo	8+3	57.9	8+3	57.9	8+3	57.9	8+3	57.9	8+3	57.9
		- Albanija	3+1	21.1	1+1	10.5	1+1	10.5	1+1	10.5	1+1	10.5
		- Makedonija	1+0	5.3	2+1	15.8	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3
		- Srbija & Crna Gora	1+0	5.3	1+0	5.3	2+1	15.8	1+0	5.3	2+1	15.8
		- Bosna i Hercegovina i Hrvatska	1+0	5.3	1+0	5.3	1+0	5.3	2+1	15.8	1+0	5.3
		- Turska	15+4	100	14+5	100	14+5	100	14+5	100	14+5	100
		Ukupno										

Plan programskih sadržaja prema nacionalnoj pripadnosti za IX razred neformalne nastave

Kategorija	Podkategorija	Nastavne teme	Br. asova	Ukupan br. asova	% asova
Reon	Kosovo i okolna mjesta	Balkanski poluotok (za sve)	1+0	1+0	5.3
		Kosovo (za sve) , geografski položaj, veli ina, granice. Priroda Kosova. Stanovništvo i naselja. Ekonomija. Reoni Kosova	1+0 3+1 2+1 1+0 1+1	8+3	57.9
		Albanija i Makedonija (za Albance). Geografski položaj, veli ina i granice obje zemlje. Priroda Albanije i Makedonije. Stanovništvo i ekonomski razvoj obje zemlje.	1+0 1+0 1+1	3+1	21.1
		Albanija i Makedonija (za manjine) Položaj, veli ina, priroda, stanovništvo, ekonomija.	1+1	1+1	10.5
		Srbija i Crna Gora (za Albance i manjine) Položaj, prirodne, ekonomske i demografske odlike.	1+0	1+0	5.3

	Srbija i Crna Gora (za Srbe i Crnogorce) Položaj i prirodne osobine. Stanovništvo, naselja i ekonomija.	1+0 1+1	2+1	15.8
	Bosna i Hercegovina i Hrvatska (za Albance, Srbe, Crnogorce i Turke). Položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija.	1+0	1+0	5.3
	Bosna i Hercegovina i Hrvatska (za Bošnjake i Hrvate) Položaj i prirodne odlike. Stanovništvo i ekonomski razvoj.	1+0 1+1	2+1	15.8
	Turska (za Albance, Srbe, Crnogorce, Bošnjake i Hrvate) Položaj, prirodne, demografske i ekonomske odlike.	1+0	1+0	5.3
	Turska (za Turke) Geografski položaj i prirodne odlike. Stanovništvo i ekonomski razvoj.	1+0 1+1	2+1	15.8
	Ukupno	15+4	15+4	100.0

Programski sadržaj gradiva o Kosovu i okolnim mjestima

Kategorija	Podkategorija	Programski sadržaj- teme	O ekivani rezultati	Me upredmetna veza
Reon	Kosovo i okolna mjesta	Balkanski poluotok	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni osobine geografskog položaja i prirodne osobine Balkanskog poluotoka; - Da navede osnovne karakteristike stanovništva i ekonomskih djelatnosti. 	Povezanost izme u geografskih, geoloških, klimatskih, hidrografskih, biogeografskih i dr. saznanja.
		Kosovo , geografski položaj, veli ina i granice	<ul style="list-style-type: none"> - Da analizira ulogu položaja i uporedi veli inu Kosova sa okolnim zemljama. <p>Da pokaže doline, klisure i planinske vrhove preko kojih je Kosovo povezano sa okolnim mjestima.</p>	Veza izme u historijskih, geografskih, ekonomskih i kulturnih saznanja.
		Priroda Kosova , geološka gra a, reljef, klima, hidrografija, vrste zemljišta, biljni i životinjski svijet.	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje osnovne oblike reljefa i njegove osobine; - Da opiše glavne osobine klimatskih tipova; - Da objasni osnovne hidrografske osobine; - Da razlikuje tipove jezera i njihove osobine. 	Povezanost geoloških, fizi ko-geografskih, društveno-geografskih, biogeografskih, i ekoloških saznanja.

			<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje osnovne tipove zemljišta i njihove osobine. - Da navede glavne karakteristike živog svijeta na Kosovu. 	
		<p>Stanovništvo i naselja. Stanovništvo, broj, gustina, prirodni priraštaj, migracije, struktura stanovništva, tipovi naselja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da argumentuje drevnost albanskog naroda i drugih naroda Kosova; - Da objasni faktore visokog stupnja nataliteta i prirodnog priraštaja, a niskog mortaliteta, obrazlažu i glavne razloge; - Da nabroji glavne grupe naroda po nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti; - Da objasni faktore koji su utjecali i utje u na migraciju stanovništva i njihove glavne faze. - Da razlikuje glavne tipove naselja na Kosovu. 	Povezanost znanja iz historije, demografije, ekonomije, kulture i politike Kosova.
		<p>Ekonomija, faktori ekonomskog razvoja. Poljoprivreda i njene grane, rudarstvo i industrija, saobraćaj, trgovina, zanatstvo i turizam.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje prirodne i društvene faktore koji utje u na razvoj ekonomije Kosova. - Da nabroji glavne grane poljoprivrede i njihov nivo razvijenosti. - Da navede kakva prirodna podzemna i nadzemna bogatstva 	Povezanost između ekonomskog, historijskog i političkog razvoja na primjeru Kosova.

			<p>ima Kosovo za razvoj industrije;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da odredi na karti najvažnije centre i industrijske reone Kosova. - Da uo i glavne faktore koji utje u na razvoj saobra aja; - Da opiše pozitivne i negativne strane drumskog, željezni kog i zra nog saobra aja i njihov razvoj; - Da opiše glavne prirodne, kulturne i društvene uvjete koji utje u na turizam Kosova. 	
		Reoni Kosova. Isto ni i zapadni reon.	<ul style="list-style-type: none"> - Da istakne glavne reone Kosova, koriste i njihove karakteristi ne prirodne, društvene i ekonomske odlike. 	Povezanost fizi ko-geografskih, društveno-geografskih, bioloških i ekoloških saznanja.
		Albanija i Makedonija za Albance. Geografski položaj i prirodne, društvene i ekonomske odlike.	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni položaj i glavne prirodne osobine Albanije i Makedonije; - Da navede glavne osobine stanovništva i ekonomije Albanije i Makedonije; <p>Da pokaže na karti glavne reone Albanije i Makedonije.</p>	Povezanost fizi ko – geografskih, demografskih, ekonomskih, politi kih i kulturnih saznanja.

		Albanija i Makedonija za manjine. Položaj, prirodne, društvene i ekonomske osobenosti.	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni geografski položaj i glavne prirodne odlike Albanije i Makedonije, - Da razjasni glavne osobine stanovništva, naselja i ekonomije Albanije. 	Povezanost prirodnih, društvenih, demografskih, ekonomskih, regionalnih i geografskih saznanja.
		Srbija i Crna Gora (za Albance i manjine), geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo i ekonomija.	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni odlike geografskog položaja i prirodne uvjete obje zemlje; - Da navede glavne odlike stanovništva i ekonomije obje zemlje. 	Povezanost izme u fizi ko-geografskih i društveno-geografskih odlika na tipi nim prostorima pomenutih zemalja.
		Srbija i Crna Gora za Srbe i Crnogorce. Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija, regionalna podjeljenost.	<ul style="list-style-type: none"> - Da analizira ulogu geografskog položaja i navede glavne prirodne uvjete Srbije i Crne Gore; - Da uo i osnovne karakteristike stanovništva i ekonomije. - Da navede glavne regione Srbije i Crne Gore. 	Povezanost izme u fizi ko-geografskih i društveno-geografskih saznanja na tipi nim prostorima pomenutih zemalja.
		Bosna i Hercegovina i Hrvatska (za ostale) Geografski položaj, stanovništvo i ekonomija.	<ul style="list-style-type: none"> - Da analizira geografski položaj, specifi ne prirodne uvjete, strukturu stanovništva i glavne odlike ekonomije Bosne i Hercegovine i Hrvatske. 	Da ukaže na povezanost fizi ko – geografskih i društveno-geografskih saznanja dva tipi na prostora.

		<p>Bosna i Hercegovina i Hrvatska (za Bošnjake i Hrvate). Geografski položaj, prirodne, ekonomske i demografske osobine reona.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da navede odlike položaja i prirodne specifične uvjete obje zemlje. - Da obrazloži glavne osobenosti stanovništva i ekonomije; - Da uoči glavne reone obje zemlje sa svim njihovim specifičnostima. 	<p>Povezanost prirode i društva i ekonomskih i političkih problema na pomenutim tipičnim prostorima.</p>
		<p>Turska za ostale. Položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni zanimljiv položaj, prirodne, demografske i ekonomske odlike Turske. 	<p>Povezanost između u geografskih i tipičnih prostora reona.</p>
		<p>Turska za Turke. Geografski položaj, prirodne odlike, stanovništvo, ekonomija i tipični reoni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da obrazloži osnovne karakteristike stanovništva i ekonomskog razvoja Turske; - Da razlikuje glavne geografske reone Turske i da uoči njihove glavne osobenosti. 	<p>Povezanost između u fizičko-geografskih saznanja, poznavanja stanovništva, ekonomije, kulture i politike sa prostora Turske.</p>

METODOLOGIJA U ENJA

Primjena raznih metoda, tehnika, strategija i formi organizacije procesa nastave je profesionalno pravo nastavnika. Zbog mnogih aspekata iz oblasti metodologije, kako onih teoretskih, tako i onih aplikativnih preporu uje se posebna pažnja .Metodologija se treba izabrati prethodno u zavisnosti od sadržaja teme koja e se obra ivati, ali zavisno i od didakti ke osnove i nivoa geografskog formiranja u enika.

Dobro je da metodologija bude potpuno u službi prisvajanja, eš eg i preciznijeg koriš enja znanja, navika, vještina i geografskih vrijednosti, u prvom redu onih koje su potrebne da bi se riješili svakodnevni problemi.

Dobro je da se didakti ke metode kombinuju jedna sa drugom tokom cijelog nastavnog asa u skladu sa karakterom znanja, objekta gradiva, kao i u funkciji novih tehnologija koje se mogu koristiti od strane nastavnika i u enika.

Iz grupe verbalnih metoda preporu uje se upotreba: obrade i razgovora, demonstriranja, ilustracije, pri e, slobodne diskusije itd.

Metoda predavanja u enika je veoma poželjna da se primjeni u razredu s ciljem aktivnog i dugotrajnog podsticanja. Diskusije se mogu voditi sa cijelim razredom, u parovima, grupama, itd., dok se podsticaj na saradnju može izvršiti raznim tehnikama, kao što su: brainstorming (bujica misli), plod razmišljanja (klaster), tehnika sastavljanja i postavljanja pitanja, insert, tabela inserta, diskusija koja rješava problem, istraživa ka nastava, tabela (karta) koncepata, znam-želim da znam – nau io sam, mreža diskusija, prethodni termini, dvostruki dnevnik, zadnju rije uvaj za mene, grupa eksperata, Venov dijagram, kubizam, eseji, pehar, galerije, televizijski program itd.

Oblici rada tokom nastave geografije

Tokom nastavnog procesa realizacije programskog sadržaja geografije Kosova i okolnih mjesta mogu se primjeniti različite forme rada:

- individualna,
- u parovima (dvojna),
- u grupama,
- u cjelom razredu itd.

METODOLOGIJA VRJEDNOVANJA

Provjera i vrjednovanje stupnja usvojenosti geografskih saznanja je veoma važan proces za uspješnu realizaciju ovog programa. Iz ovog razloga se preporučuje da se ocjenjivanje više usmjeri na aspekt količine i kvaliteta nivoa usvojenosti opštih objektivâ i određenih specifičnosti. Zato su djelotvornija svakodnevna provjeravanja, ocjenjivanja i sistematska vrjednovanja, po mogućnosti za sve učenike.

VRJEDNOVANJE

Vrjednovanje zahtjeva:

- jasne nastavne objektivâ
- motivaciju učenika
- poznavanje iskustva i sposobnosti učenika
- jasne zahtjeve učenika i efikasne nastavne metode i tehnike

vrjednovanje se zasniva na tome:

- šta kažu, šta pišu i šta rade učenici

Instrumenti vrjednovanja

Predmetni nastavnik i škola trebaju odabrati i primjeniti dovoljan broj instrumenata za mjerenje i ocjenjivanje:

- Posmatranje
- Upitnik (samoocjenjivanje)
- Pismeni izvještaj jednog praktičnog ili istraživačkog rada
- Usmeno izlaganje
- Pismeno izlaganje
- Kontrolni listići i se koriste za vještinu manevrisanja učenika
- Dosije ili bilježnica (samoocjenjivanje)
- Test zasnovan na kriterijima i objektivima

- Test postignutog znanja sastavljen od zahtjeva (pitanja);
  - sa mnogobrojnim alternativnim odgovorima;
  - sa otvorenim kratkim odgovorima;
  - sa odabranim otvorenim odgovorima itd., i svaki drugi instrument koji nastavnik ocjeni potrebnim.

Etape vrjednovajna

- Kontrola npr. šta znaju (šta su postigli) i šta ne znaju u enici (šta nisu postigli);
- Mjerenje, mjeri se ono što se kontrolira;
- Vrjednovanje podrazumijeva određivanje jedne vrjednosti rasuđivanja količine i kvaliteta zasnovanog na umnom mjerenju.

Kategorije vrjednovanja

- stvaralačke
- dijagnostičke
- sadržajne (testiranje)
- motivisane

Sva prethodna vrjednovanja vrši nastavnik što zna i interno vrjednovanje.

Stupanj ste enog znanja

Na kraju školske godine svaki učenik treba dostići i jedan od određenih nivoa znanja:

- odličan (veoma visoki uspjeh)
- vrlo dobar (visoki uspjeh)
- dobar (srednji uspjeh)
- dovoljan (ograničeni uspjeh)
- nedovoljan (nedovoljan uspjeh)

Koriš enje udžbenika i drugih nastavnih sredstava

- odgovaraju iškolski udžbenik
- priručnik
- atlas
- globus
- razne karte
- brošure
- fotografije, poster, šeme, dijagrami, tabele, grafikoni itd.
- fotoslajdovi, filmovi, videokasete
- kompjuterski programi, internet, CD itd.

DRUŠTVENE NAUKE

- GRAĐANSKO VASPITANJE
- HISTORIJA

GRA ANSKO VASPITANJE

(20 asova godišnje)

UVOD

Program predmeta Gra ansko vaspitanje za IX razred izra en je uzimaju i u obzir potrebe u enika za sticanje znanja i vještina. Mladi ovog uzrasta obi no su zainteresirani za angažovanje u klubove, udruženja i razne društvene organizacije, a program ovog predmeta za IX razred im i nudi saznanja o ovim oblicima organizovanja i o njihovim funkcijama i efektima u zajednici i društvu.

Kategorije: Grupe, institucije i kultura u enika nude s jedne strane mogućnost za sticanje znanja i stvaranje navika i, s druge strane, iskustvo u aktivnostima i konkretnim društvenim organizovanjima.

Naravno, u enje o ovim pitanjima ne e biti teorijsko u enje I ne'e biti optere eno nepotrebnim apstrakcijama, ve e biti prakti no, zasnovano na stvarnim i konkretnim primjerima iz života društvenih grupa i institucija, kulture i komunikacije, vrjednosti i vjerovanja, kao i iz sredine.

Ove dvije tematske kategorije nude u enicima IX razreda mnoge primjere primjene znanja i vještina u gra anskom društvu.

CILJEVI PREDMETA

- Razvijanje vještina prilago avanja, integrisanja i djelovanja na aktivan i odgovoran na in preko osnovnih socijalnih grupa, kao što su: porodica, škola, klubovi, udruženja i razne institucije;
- formiranje navika za pravilno komuniciranje, tolerantno ponašanje i razumijevanje u multikulturnom komuniciranju, kao i podsticanje formiranja vještina za upotrebu savremene tehnologije komunikacije;

- poštovanje ljudskog dostojanstva, ljudske kulturne i ekološke različitosti, kao i stvaranje navika za očuvanje sredine.

OBJEKTIVI PREDMETA

Na osnovu ciljeva predmeta Građansko vaspitanje, u enik IX razreda treba da postigne sljedeće objektivne:

Da razvija stavove i vrijednosti:

- da bude otvoren i tolerantan prema osobama druge polne, etničke, vjerske, kulturne rase pripadnosti, kao i prema osobama kojima se trgovalo;
- da se suprotstavi raznim oblicima predrasuda i diskriminacije na osnovu starosti, pola, vjerske, nacionalne ili rase pripadnosti, obuhvatajući i žrtve trgovine bijelim robljem;

Da poznaje:

- pojmove, kao: klub, udruženje, institucija, demokratsko upravljanje, civilno društvo i druge pojmove koji su povezani sa poljem djelovanja aktivnosti klubova, udruženja i nevladinih i vladinih institucija;
- na utjecaja i u stvarvanja građana u rješavanju pojedinačnih ili zajedničkih problema značajnih za zajednicu i društvo;

Da razumije:

- značaj uloga svjetskih jezika za komunikaciju i razmjenu informacija sa vršnjacima širom svijeta;
- ulogu škole i učenika u zaustavljanju trgovine bijelim robljem;

Da vrjednuje:

- aktivnosti klubova i udruženja koji djeluju u zajednici i društvu;
- utjecaj klubova i udruženja na svakodnevni život zajednice i društva.

Da primjenjuje:

- li ne zadatke i odgovornosti koji se odnose na porodi ni život, klubove, udruženja i školu, obuhvataju i i plan protiv trgovine bijelim robljem u školi, zajednici i društvu;
- poštovanje ljudskih prava i ljudskog dostojanstva žrtava trgovine bijelim robljem ili drugih oblika ljudskog nasilja;

Da analizira:

- uzroke koji utje u na nepovrjedivost jedne osobe ili zajednice, kao i socijalno-ekonomske uslove koji omogu avaju trgovinu bijelim robljem;
- efekte djelovanja klubova, udruženja i institucija na Kosovu;

Da sintetizuje:

- ulogu civilnog društva u razvoju demokratije i gra anskih vrjednosti na Kosovu;

STRUKTURA PREDMETA

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	BROJ ASOVA
GRUPE I INSTITUCIJE	Porodica	5
	Škola	
	Klubovi, udruženja i institucije	
KULTURA	Jezik i komunikacija	13
	Kulturne vrjednosti i vjerovanja	
	Me ukulturalna komunikacija	
	Briga o sredini	

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Porodica

U enik u i:

Komuniciranje i saradnju *roditelji -u enici*, kao neophodnu potrebu u vaspitanju i zdravom razvoju u enika.

O ekivani rezultati:

U enik treba da:

- shvati potrebu za otvorenijom saradnjom i komunikacijom između roditelja i djece;

Škola

U enik u i:

o školi, kao nezamjenjivom obrazovnom i socijalnom faktoru, strukturi i školskom sistemu na Kosovu i u nekim drugim državama; različite vrste škola i profesija, stalno školovanje i sl.

O ekivani rezultati:

U enik treba da:

- razlikuje ulogu škole u vaspitanju i socijalizaciji djece;
- shvati ulogu škole u zaustavljanju trgovine bijelim robljem;
- vrjednuje potrebu stalnog obrazovanja.

Klubovi, udruženja i institucije

U enik u i:

Vrste klubova, udruženja i vrste aktivnosti koje se odvijaju u njima; ulogu i razvoj civilnog društva na Kosovu.

O ekivani rezultati:

U enik treba da:

- razlikuje vrste klubova, udruženja i institucija koji se nalaze u lokalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj zajednici;

- vrjednuje ulogu mladih u zaustavljanju trgovine bijelim robljem i reintegraciji žrtava trgovine.

Jezik i komunikacija

U enik u i:

Jezik kao sredstvo komunikacije; o na inu govora ili komuniciranja putem žargona, dijalekata, književnog jezika, stranog jezika i svjetske književnosti;

O ekivani rezultati:

U enik treba da:

- shvati zna aj jezi ke kulture i kulture komuniciranja;
- objašnjava razli ite oblike i nivoe jezi kog komuniciranja;

Kulturne vrjednosti i vjerovanja

U enik u i:

Demokratske gra anske vrjednosti (tolerancija, jednakost, pravda, mir, solidarnost), vjerovanja i njihove vrste (glavne religije,sekte, mitove, kultove, itd.).

O ekivani rezultati:

U enik treba da:

- objasni zna aj poštovanja ljudskih vrjednost demokratskog gra anina, obuhvataju i i ljudsko dostojanstvo žrtava nasilja ili trgovine;
- shvati šta su sekte, vjerski kultovi i ostale religijske organizacije.

Me ukulturna komunikacija

U enik u i:

Kulturnu razli itost na Kosovu.

O ekivani rezultati:

U enik :

- identifikuje potrebe i na ine me ukulturnog komuniciranja;
- vrjednuje me ukulturnu komunikaciju na Kosovu;

Briga za sredinu

U enik u i:
o kulturi i ekološkoj svijesti.

O ekivani rezultati:

U enik :
➤ objašnjava elemente svijesti i ekološke kulture.

ME UPREDMETNI I ME UPROGRAMSKI PRISTUPI

Program predmeta Gra ansko vaspitanje u IX razredu povezuje se sa predmetima: *maternji jezik, strani jezici, historija, geografija, tjelesni odgoj i sport, likovna i muzi ka kultura.*

Sa **maternjim jezikom** gra ansko vaspitanje povezuju teme koje oboga uju iskustva jezi kog i me ukulturnog komuniciranja. Ove teme se odnose na: klubove, udruženja, me ukulturnu komunikaciju, kulturne vrjednosti itd. Iste teme povezuju gra ansko vaspitanje i sa temama **stranog jezika.**

Povezanost sa **historijom** omogu ava programske sadržaje koji se odnose na razvoj institucija, kulture i kulturnog identiteta, vjere i gra anstva. Nastavni sadržaji ovih tema povezuju se i sa historijskim aspektima njihovog razvoja.

Gra ansko vaspitanje je u tijesnoj vezi i sa **geografijom**, zato što tretira probleme koji se odnose na narode, razli ite zemlje i regione. Teme koje povezuju gra ansko vaspitanje sa geografijom su teme o multikulturalizmu, brizi o sredini, vjerovanju itd.

Sa **likovnom i muzi kom umjetnoš u gra ansko vaspitanje se** povezuje temama o klubovima, udruženjima, kulturi i sl.

Gra ansko vaspitanje IX razreda povezuje se sa **TIK-om** preko sadržaja koji proizilaze iz sljede ih tema: me ukulturalna komunikacija, internet, mediji i komunikacija, sredina i njena zaštita, itd. Povezanost sa TIK-om omogu ava upotrebu tehni kih sredstava (kompjuteri, kasetofoni, kamere, diktafoni, fotoaparati itd.) u u enju gra anskog vaspitanja.

METODOLOGIJA NASTAVE I UČENJA

Pošto je Građansko vaspitanje multidisciplinarni predmet, realizacija njegovog plana i programa treba da bude fleksibilna i transparentna. To znači da interaktivna metoda, kombinovana sa raznim vrstama tehnika, povećava kreativnost i praktične aktivnosti realizovanja ovog plana. Metodološka vještina nastave ovog predmeta upravo počinje na izboru i upotrebi niza metoda i tehnika, u zavisnosti od sadržaja i zadataka koje treba realizovati objašnjenjima i diskusijama u odjeljenju čitanjem literature, radom u grupama, pojedinačnim radom, praktičnim aktivnostima, korištenjem interneta, sceničkim organizovanjem, korištenjem multimedija, posjetama terenima, sakupljanjem i obradom podataka, kao i njihovim prezentiranjem.

Metodologija nastave i učenja učenika i nastavnika znači da je nastava dug proces. Dinamika ovog procesa obuhvata tri etape:

1. planiranje i pripremu;
2. upravljanje i razvoj nastave, discipline unutar nastavnog tima, vrednovanje, praćenje napredovanja učenika itd.;
3. samovrednovanje i reflektovanje poslije nastave.

Čitav ovaj dug proces nastave i učenja svjedoči o povezanosti na relaciji nastavnik - učenik.

Tačnije, realizacija Plana i programa predmeta Građansko vaspitanje za IX razred prolazi kroz tri faze:

1. aktivnosti prije nastave;
2. aktivnosti tokom nastave;
3. aktivnosti poslije nastave.

Ove faze, kako se vidi, sadržane su u dinamici realizacije tri gore pomenute etape. Organizovanje, nadgledanje i korištenje vremena, motivacija, određivanje objekta, vrednovanje, prikupljanje informacija itd., nalaze mjesto u prvoj etapi, tačnije u aktivnostima prije nastave. Međutim, struktura nastavnog tima E.R.R., kao i raznovrsnost upotrebe tehnika tokom nastavnog tima, pripada drugoj etapi, odnosno aktivnostima tokom nastave.

U trećoj etapi, odnosno u aktivnostima poslije nastave, izlaze na površinu interesi i učenika i nastavnika. Ovdje se radi o proširenju tema,

gdje se rad realizuje, uglavnom proširenim djelatnostima, što potvrđuje fleksibilnost, transparentnost, kao i kreativnost ovog nastavnog predmeta.

VRJEDNOVANJE

Napredovanje učenika u građanskom vaspitanju ne može se mjeriti samo u momentu ispitivanja, već tokom celovitog procesa angažovanja i aktivnog učestvovanja u odjeljenju, školi i zajednici. Vrijednovanje se vrši s ciljem obezbjeđivanja informacija o napredovanju učenika, njihovog motivisanja da realizuju planirane objektivne i s ciljem vrijednovanja njihove spremnosti za nastavu ubuduće. Vrijednovanje treba da bude sistematsko, stalno i raznovrsno.

Realizacija vrijednovanja, dakle, vrši se na različite načine: *usmeno, pismeno, praktično, putem dosijea, testova i zadataka*. Ove vrste vrijednovanja vrše se s ciljem da učenici steknu radne navike, sposobnosti pisanja, čitanja, studijske sposobnosti, organizacione, lične i društvene sposobnosti, kao i motivaciju za rad u grupama. Ova vrsta različitosti vrijednovanja pomaže u kompleksu formiranja učeničkih ličnosti.

Vrijednovanje je višestran i uzajaman proces. Kod učenika treba stalno njegovati radne navike, kritičko mišljenje, navike koje kao rezultat donose korigovanje, eventualno napredovanje samog sebe, društva i sredine u kojoj živi.

Prilikom vrijednovanja učenika iz predmeta Građansko vaspitanje za IX razred ne treba se oslanjati samo na poznate informacije, već i na vještine dokazane u različitim praktičnim aktivnostima, kao: ponašanje u sredini, praćenje događaja, prikupljanje važnih podataka i činjenica za objašnjavanje tema predviđenih Nastavnim planom i programom za IX razred.

Vrijednovanje ne treba da bude jednostrano (samo nastavnik – učenik), već ono treba da bude uzajaman proces. Kod učenika treba njegovati navike kritičkog vrijednovanja za sadržaje i metodologiju nastave vrijednovanja.

Nastavnikovo vrijednovanje učenika treba da se zasniva na:

- **posmatranju učenika,**
- **projektima.**

Posmatranje učenika od strane nastavnika treba da se fokusira na sposobnosti učenika za rad u grupi ili samostalno, na neformalne odnose među djecom, kao i onom starijom, na kvalitet prezentacije rada, na

izražavanje interesovanja za posebne aktivnosti, kao i na njihovu fizi ku, emocionalnu i intelektualnu zrelost.

Testovi su instrumenti kojima se u odre enim intervalima mjeri znanje, odnosno progres znanja u enika ste enih tokom nastave u odjeljenju i izvan odjeljenja.

LITERATURA

1. David C. Saffell, *CIVICS Responsibilities and Citizenship*, Grade 9, Westerville, Ohio, 2000;
2. James E. Davis & Phyllis Maxey Fernlund, *CIVICS Participating in Government*, New Jersey, 2001;
3. Center for Civic Education, *of the People...*, Level II, 1993;
4. Richard Jenkins, *Social Identity*, London & New York, 1996;
5. Richard T. Schaefer & Robert P. Lamm, *Sociology*, The McGraw - Hill Companies, Inc. 1998;
6. Thomas J. Sullivan, *Sociology*, Northern Michigan University, 1995;
7. Gordon Marshall, *Dictionary of Sociology*, Oxford University, Press 1998.
8. Muhamet Mazreku, *Gra ansko vaspitanje za IX razred, Libri Shkollor*, Priština, 2005. god.;
9. Osman Buleshkaj – Robert C. Mizzi, *Poruka iz odjeljenja*, KEDP, Priština, 2003;
10. Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KCSF), *Lista NVO Kosova*, Priština, 2001;
11. www.unicef.org

HISTORIJA

(2. i 3. razred, 34. i 35. nastavni sat)

UVOD

Historija kao društvena nauka i nastavni predmet, u IX razredu uz određenu korelaciju sa srodnim predmetima ima za cilj da upozna polaznike sa tokovima opšteg razvoja ljudskog društva i država, historijskim događajima iz opšte i nacionalne historije koji su se dešavali u periodu od kraja Prvog svjetskog rata 1918. godine, pa sve do današnjih dana.

Izučavanje predmeta Historije u velikoj mjeri doprinosi svestranom razvoju polaznika, upoznavanju sa događajima, pojavama i procesima u hronološkom i historijskom razvoju koji su imali direktne posljedice na humanitarni, ekonomski, tehnološki, tehnički i politički razvoj u određenom vremenu i prostoru.

Predviđeni teme i sadržaj kod polaznika IX razreda razvijaju se: kritičko mišljenje, historijska svijest, svestrana analiza, istraživanje, razvoj, značaj i upotreba historijskih izvora, a polaznici upoznaju i uzročno-posljedične veze i uzroke o nastalim događajima.

Svi historijski događaji i promjene koje su se dešavale u BiH, na Balkanskom poluostrvu, evropskim i vanevropskim državama prikazani su u oblicima ljudskog rada i djelovanja.

CILJEVI

Nastavni plan i program Historije za IX razred ima za cilj:

- Razvijanje vještina i sposobnosti kod učenika da upoznaju i zauzimaju osnovne zakonitosti društvenog razvoja i procesa organizovanja, organizovanje i funkcionisanje razvoja ljudskog društva u vremenskom periodu od kraja Prvog svjetskog rata, pa sve do današnjih dana;

- Razvijanje sposobnosti upoznavanja i razumjevanja na ina života, mišljenja historijskih li nosti,upoznavanja historijskih mjesta, državnih i društvenih institucija,vjeroispovjesti, ekonomskih, nau nih,tehni kih i kulturnih dostignu a;
- Razvijanje vještina i potrebnih navika za boljim upoznavanjem, razumjevanjem,obra ivanjem i osnivanjem raznih historijskih podataka u odre enim situacijama;
- Upoznavanje sa suštinom,obicima,bitnim procesima i klju nim doga ajima južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda za nacio- nalno oslobo enje i da na sadržajima iz opšte i nacionalne histo- rije njeguju i razvijaju pozitivne vrjednosti: demokrati nost, toleranciju, poštovanje kulture svoga i kulturu tu ih naroda i poštovanje vjerskih, polnih, rasnih i drugih razlika;
- Upoznavanje sa onim sadržajima i procesima koji su imali nepo- sredne posljedice na društveno-politi ki i tehni ko-tehnološki razvoj društva;
- Upoznavanje sa klju nim svjetsko- historijskim doga ajima koji su bili prekretnica u razvoju ljudskog društva od kraja Prvog svjetskog rata do današnjih dana.

OPŠTI I SPECIFI NI OBJEKTIVI

Polaznici treba da:

Znaju

- Opšti razvitak ljudskog društva, kao i razvitak balkanskih naroda od kraja Prvog svjetskog rata, pa sve do današnjih dana.

Razumiju:

- Osnovnu historijsku terminologiju ovog historijskog perioda;
- Koncepte i pravce opšteg razvitka ljudskog društva u XX i po etkom XXI vijeka.

Identifikuju:

- Historijske li nosti iz oblasti politike,kulture,nauke i obrazovanja ovog perioda iz nacionalne historije,historije susjednih naroda, evropske i svjetske historije.

Analiziraju:

- Društveno-ekonomske, sociološke, kulturne forme organizacije društva i država;
- Faktore koji su doveli do razvitka društvenih procesa.

Ocjenjuju:

- Ulogu država i institucija u procesima historijskog razvitka ljudskog društva;
- Historijske pojave i procese koji su imali negativne posljedice na društveni razvitak.

Razvijaju navike vrjednovanja

- Napretka i razvitka humanih vrijednosti ljudskog društva u XX i po etkom XXI vijeka.
- Pozitivnih navika kao što su: saradnja, zajedništvo i kultivisanje demokratskog mišljenja;
- Osjećaja za poštovanje rasnih, nacionalnih, vjerskih, polnih i drugih razlika u ljudskom društvu;
- Osjećaja za očuvanje i zaštitu arheoloških nalazišta monumentalnih historijskih spomenika, muzeja, arhiva, biblioteka kao važnih institucija kulturne baštine pojedinih naroda.

VJEŠTINE I NAVIKE

U enje historije u IX razredu ima za cilj da polaznici savladaju sljedeće vještine i navike:

- Da razvijaju sposobnosti svestrane ličnosti;
- Da razvijaju sposobnost historijskog kritičkog mišljenja i rasuđivanja;
- Da upoznaju uzročno-posljedične veze i faktore koji su utjecali na razvoj društva i država prije, u toku i poslije Drugog svjetskog rata;

- Da se osposobe za samostalno korišćenje udžbenika historije, historijskih karti, historijskih atlasa i tekstova sa historijskom sadržinom;
- Da se osposobe za samostalno korišćenje historijskih karata, tablica, grafikona idr.
- Da se osposobe za pravljenje hronoloških i sinhroniziranih tablica i za služenje njima radi produbljivanja i konkretizovanja historijskog znanja;
- Da se osposobe za korišćenje podataka iz enciklopedije i leksikona;
- Da cijene i poštuju kulturu svoga i kulturu drugih naroda, bez obzira na pol, vjeru, rasu i nacionalnu pripadnost;
- Da se osposobe za samostalno posmatranje muzejskih eksponata i spomenika historijskog karaktera.
- Da se osposobe za stalni i sistematski rad i pravovremeno izvršavanje svih zadataka i obaveza vezanih za nastavu historije u IX razredu.

Usvajanjem ovog minimuma znanja u razvoju vještina iz Historije smatra se da su polaznici postigli operativne ciljeve.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

2. aso sedmi no, 34. asova godišnje (24. aso obrade, 8. asova utvrđivanja i 2. aso u dispoziciji)

Kategorije	Podkategorije	Programski sadržaji	Standardi dostignuća	Ekvivalentni rezultati	Korelacija
SAVREMENA DOBA	SVIJET U DVA SVJETSKA RATA	<p>1. Opšte prilike u svijetu poslije Prvog svjetskog rata; mirovni ugovori i Društvo naroda.</p> <p>2. Ekonomske krize i fašistički režimi, fašizam u Italiji i nacizam u Njemačkoj.</p> <p>3. Islamski svijet i Turska: nacionalni pokret, proglašenje republike Turske i Kemal-paša Atatürk.</p> <p>4. Japanski militarizam i Kineska revolucija i Staljinova diktatura u SSSR-u.</p> <p>5. Kraljevina SHS od 1918-1929. god.</p> <p>6. Kraljevina Jugoslavija od</p>	<p>- Da se upoznaju sa opštim prilikama poslije Prvog svjetskog rata.</p> <p>- Da se upoznaju sa fašističkim režimima i ekonomskim krizama u svijetu.</p> <p>- Da se upoznaju sa islamskim svijetom i Turskom.</p> <p>- Da se upoznaju sa Japanskim militarizmom i Kineskom revolucijom.</p> <p>- Da se upoznaju sa uzrocima stvaranja</p>	<p>Znaju da ocjene prilike u Evropi i svijetu između dva svjetska rata, značajem mirovnih ugovora i Društva naroda.</p> <p>Znaju da ocjene nastanak i pojavu ekonomskih kriza i nastanak fašizma i nacizma.</p> <p>- Znaju da opišu stanje i prilike u Turskoj i islamskom svijetu.</p> <p>- Znaju za Kinesku revoluciju, Japanski militarizam i Staljinovu diktaturu.</p>	Geografija, Književnost, Međunarodno pravo, Umjetnost.

		1929- 1941.	Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije.	-Znaju za uzroke koji su doveli do stvaranja Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije.	
SAVRE- MENO DOBA	BiH I KOSOVO IZME U DVA SVJETSKA RATA	7.Položaj naroda Kosova i BiH u periodu 1925-1941. 8.Položaj BiH prema Vidovdanskom oktobarskom ustavu Kraljevine Jugoslavije, BiH u uslovnim nacrtima i osnivanje političkih stranaka u BiH. 9.Religije,obrazovne,privredne i kulturne prilike na Kosovu i u BiH izme u dva svjetska rata.	-Da se upoznaju sa položajem i stradanjima naroda Kosova i BiH. -Da se upoznaju sa položajem BiH prema Vidovdanskom i oktroisanom ustavu Kraljevine Jugoslavije. -Da se upoznaju sa religijama u Kraljevini Jugoslaviji.	-Znaju za položaj naroda Kosova i BiH u periodu 1925.-1941.i 1941-1945. -Znaju za položaj BiH prema Vidovdanskom i oktroisanom ustavu. -Znaju za vjerske, obrazovne, privredne i kulturne prilike na Kosovu i u BiH.	Geografija, Književnost, Me unarodno pravo i Umjetnost
SAVRE- MENO DOBA	SVIJET UO I I ZA VRIJEME II SVJETSKOG RATA	10. Svijet uo i II svjetskog rata: agresija Japana na Kinu,italijanska okupacija Etiopije,njema ka okupacija Austrije i italijanska okupacija Albanije. 11.Uzroci i po etak II svjetskog rata i formiranje sila	-Da se upoznaju sa stanjem i prilikama u Evropi i svijetu i da se upoznaju sa fašisti kim agresijama. -Da upoznaju uzroke izbijanja rata,	-Znaju o uzrocima koji su doveli do izbijanja II svjetskog rata,o agresijama fašisti kih zemalja i razlozima o pristupanju	

SAVRE- MENO DOBA	SVIJET UO I I ZA VRIJEME II SVJETSKOG RATA	<p>Osovine:Rim-Berlin-Tokio.</p> <p>12.Pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu,napad Njema ke na Jugoslaviju,kapitulacija i podjela Jugoslavije.</p> <p>13.Fašisti ka osvajanja 1939-1941.,napad Njema ke na Poljsku i SSSR.</p> <p>14.Ratne operacije u Evropi i Jugoslaviji 1941-1945. i slom sila Osovine.</p>	<p>formiranje sila Osovine i pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu i okupaciji Jugoslavije.</p> <p>-Da se upoznaju sa fašisti kim osvajanjima u periodu 1939-1941.</p> <p>-Da se upoznaju sa ratnim operacijama u periodu 1941-1945.</p>	<p>Jugoslavije Trojnom paktu.</p> <p>-Znaju na karti da opišu i pokažu prostor dešavanja ratnih operacija 1941-1945.</p> <p>-Znaju za položaj Albanaca i Bošnjaka.</p> <p>-Znaju za program i djelatnost Prizrenske lige.</p>	Sociologija, Geografija, Književnost, Umjetnost i Gra ansko pravo.
SAVRE- MENO DOBA	SVIJET UO I I ZA VRIJEME II SVJETSKOG RATA	<p>15.Kosovo tokom II svjetskog rata,progona i nasilje nad Albancima.NOP na Kosovu,II Prizrenska liga i Bujanska konferencija.</p> <p>16.NOB i ratne operacije u BiH 1942-1943.</p> <p>17.Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a.</p>	<p>-Da se upoznaju sa položajem Albanaca na Kosovu, stradanjima i progonima.</p> <p>-Da upoznaju ratne operacije na prostoru BiH 1942-1943.</p> <p>-Da se upoznaju sa odlikama Prvog i Drugog zasjedanja</p>	<p>-Znaju za ratne operacije 1942-1943.</p> <p>-Znaju za Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a.</p> <p>-Znaju o me unarodnim</p>	Sociologija, Geografija, Književnost, Umjetnost i

		18. BiH kao centar NOB-a, zasjedanja ZAVNOBIH-a. 19. Meunarodni odnosi između velikih sila, blokova, politika hladnog rata.	AVNOJ-a. -Da se upoznaju sa BiH kao centrom NOB-a i ulogom i značajem ZAVNOBIH-a	odnosima između velikih sila, o blokovskoj podjeli i o hladnom ratu.	Građansko pravo
SAVREMENA DOBA	SVIJET POSLIJE II SVJETSKOG RATA BALKANSKE ZEMLJE POSLIJE II SVJETSKOG RATA	20. Rušenje kolonijalnog sistema i politika nesvrstanih zemalja. 21. OUN u borbi za mir u svijetu. 23. Kriza i raspad socijalizma, ideja Evropske integracije, ekonomska i politička kriza i raspad Jugoslavije. 24. BiH kao samostalna i savremena država.	-Da se upoznaju sa ulogom Pokreta nesvrstanih. -Da se upoznaju sa OUN i njenom ulogom i značajem. -Da se upoznaju sa krizom i raspadom socijalizma, sa idejom evropske integracije, ekonomskom i političkom krizom i sa raspadom Jugoslavije. -Da se upoznaju sa BiH kao samostalnom i savremenom državom.	-Znaju za ulogu i značaj Pokreta nesvrstanih zemalja. -Znaju za ulogu i značaj OUN. -Znaju uzroke koji su doveli do raspada socijalizma, ekonomskoj i političkoj krizi i raspadu Jugoslavije. Znaju za BiH kao samostalnoj i savremenoj državi.	Sociologija, Geografija, Književnost, Umjetnost i Građansko pravo.

Napomena: Nastavniku se ostavljaju 2 sata da po izboru polaznika iskoristi sadržaje iz lokalne historije ili da se izvrši posjeta muzejima, arhivama, kulturno-historijskim spomenicima i zavjajaju, gradu i široj okolini.

METODOLOGIJA NASTAVE

Nastavni predmet Historija se uspješnije može interpretirati samo pomoću primjene raznih metoda i tehnika. Primjenom nove metodologije predavanja i učenja kod polaznika se stvara daleko veća mogućnost pravilnog razumijevanja historijskih događaja nastalih u određenom vremenskom periodu i na određenom prostoru poštivanja i njihovu hronologiju dešavanja.

Kako je **nastavnim planom i programom za IX razred** jasno predviđeno koje su nastavne teme i nastavne jedinice planirane za realizaciju, kao i kojim znanjima, vještinama i navikama polaznici treba da ovladaju, pri tome imaju i u vidu vaspitno-obrazovne ciljeve, nastavnik je u obavezi da bira nastavne metode i tehniku rada vodeći pri tome računa o različitim intelektualnim i psihofizičkim mogućnostima i zahtjevima polaznika.

Nastavnik naročito treba da vodi računa o stepenu mogućeg postizanja tih objekata u toku nastavnog procesa. Da bi učenici nastavnog sadržaja historije bilo uspješnije, nastavnik pri izboru i primjeni metoda uvijek treba da ima u vidu da polaznici posjeduju različite nivoe saznanja i sposobnosti. Samom primjenom različitih metoda i tehnika rada postiže se veća dinamika naučavanja i polaznici se u znatno većoj mjeri motiviraju za rad što će sve utjecati na to da naučavanje bude zanimljiv, interesantan, a polaznici će lakše i bolje savladati sadržaje koji su predviđeni za taj naučavanje.

Potpuna i daleko uspješnija realizacija nastavnog plana i programa umnogome zavisi od pravilnog izbora odgovarajućih metoda i tehnika, uvijek imajući u vidu da se nastavnik mora pridržavati neophodnih metoda i tehnika u skladu sa zahtjevima u cilju uspješnije realizacije programskih sadržaja za polaznike.

Metode i tehnike nastavnog rada su put, pristup i način pomoću kojih se realizuju zadaci u procesu nastave historije, a pri tome treba imati u vidu da kvalitet nastave zavisi umnogome od pravilnog izbora metoda i tehnika u skladu sa zahtjevima organizovanja nastavnog procesa.

U zavisnosti od prirode predmeta, ciljeva i zadataka historije nastavne metode se dijele na:

- Verbalne metode (metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, dijaloga i diskusija);
- Tekstualne metode;
- Demonstrativno-ilustrativne metode (demonstracija, ilustracija predmeta, objekta i dr.)

Pored ovih metoda predlaže se u cilju pospješivanja nastave:

- a) direktno historijsko posmatranje;
- b) demonstriranje u kabinetu historije ili u razredu;
- c) socio-historijsko praćenje događaja;
- d) demonstriranje u životnoj sredini.

U nastavi historije usmeno izlaganje nastavnika (monološka metoda) i razgovor sa polaznicima (dijaloška metoda) imaju veoma važno mjesto. Radi uspješnijeg realizovanja zadataka poželjno je da nastavnik koristi i ostale metode i tehnike u cilju postizanja boljeg uspjeha.

Nastavnik stalno treba da ima u vidu da je osnovni zadatak nastave historije produktivno sticanje znanja, vještina i prilika koje utječu na vaspitanje i obrazovanje polaznika kao važnih pripadnika našeg društva.

OBLICI RADA I TEHNIKA

U nastavi historije, pored pravilnog izbora nastavnih metoda, za dobro predavanje i uspješno učenje preko potrebno je da se na časovima koristimo različitim oblicima rada i tehnikom, jer se time postiže veća efikasnost u nastavi. Od oblika rada u nastavnom procesu nastavnik vrši izbor sljedećih oblika rada i to:

- rad sa cjelim razredom,
- rad u grupama,
- rad u parovima,
- individualni rad,
- brzo savladavanje ideja (brainstorming),
- istraživački rad, komparativan rad, praktičan rad,
- skup ili drvo razmišljanja,
- petostih ili narodna predanja,
- klaster tehnika kritičkog razumijevanja i dr.

Kao posebne oblike nastave historije zastupiti programiranu, dopunsku, dodatnu i produženu nastavu, slobodne aktivnosti i ekipnu nastavu.

Predvidjeti:

- historijske nastavne ekskurzije,
- posjete muzejima, kinima, izložbama, kulturno-historijskim spomenicima u mjestu, zavičaju i okolini.

U nastavi historije grupni i individualni oblik rada moraju doći i više do izražaja.

Za grupni i individualni oblik rada naročito su pogodni oni historijski sadržaji koji imaju izuzetnu vaspitno-obrazovnu vrijednost: (revolucionarni pokreti, historija nastanka razvoja kulture svoga i kulture susjeda i drugih naroda, sakupljanje izvornog i nastavnog materijala, njegova klasifikacija i analiza).

U radu sa individualnim i grupnim oblikom rada treba pažljivo planirati i racionalno izvoditi, pri tome imajući u vidu da je njihov osnovni zadatak aktivizacija polaznika, njihovo osposobljavanje za samostalni rad i produktivno usvajanje znanja, vještina i navika.

Također, nastavnik mora imati u vidu ograničenost svake metode, svakog oblika i svakog sredstva tehnike jer se pravi efekti postižu njihovom maksimalnom korelacijom povezanom s ciljevima predmeta i vaspitno-obrazovnim sadržajem.

U nastavi historije se moraju koristiti svi poznati tipovi metoda, a posebno:

- metoda za obradu novog gradiva,
- metoda ponavljanja i utvrđivanja i
- metoda sistematizacije nastavnog gradiva.

Nastavnik ovim tipovima metoda treba da pokloni posebnu pažnju vodeći računa o odnosu pojedinih djelova metoda prema metodi kao cjelini, o izboru najpogodnijih metoda, sredstava i tehnika rada.

Za postizanje boljih rezultata nastavnicima se preporučuju ovi tipovi metoda:

- obrada, utvrđivanje, ponavljanje, sistematizacija,
- korišćenje izvornih, historijskih tekstova,
- korišćenje historijske karte i atlasa
- korišćenje originalnih sredstava (dijafilmova, grafofolija, slika, dijapozitiva, ilustracija i dr.);

- korišćenje savremenih tehničkih sredstava (dijaprojektor, kinoprojektor, epidijaskop, episkop, grafoskop, magnetofon, gramofon,
  - radio i TV.)
  - korišćenje historijskih itanki, radnih svezaka, kao i ostale literature sa historijskom sadržinom;
  - izvršiti posjetu muzejima, arhivima, kulturno-historijskim spomenicima u mjestu i okolini.
- a) U nastavi historije veliki značaj ima korišćenje posebnih historijskih tekstova. U radu sa tekstom treba imati u vidu zahtjeve metodike nastave historije. Značaj historijskih tekstova je u sljedećem:
- što se na historijskom tekstu polaznici najlakše razumiju u specifičnost historijskih problema i što se tekstom historijski fenomen može najbolje ilustrovati;
  - što se analizom izvornog historijskog teksta njeguje stvaralačko shvatanje, a ono je bitno za formiranje historijskog i svestranog kritičkog mišljenja polaznika;
  - što korišćenjem ovih tekstova polaznici upoznaju elementarne probleme naučnog istraživanja i naučne kritike;
- b) Nastavnik historije na svakom od tipova mora koristiti historijsku kartu kao osnovno i nezamjenjivo nastavno sredstvo. Za nastavu historije bitno je da se izvrši klasifikacija historijskih karata prema historijskom sadržaju:
- opšte ili osnovne,
  - tematske ili posebne,
  - pojedinačne ili događajne,
  - šematske,
  - piktorijalne (slikovne),
  - nijeme ili konturne historijske karte.
- c) U nastavi historije radne sveske mogu se veoma efikasno koristiti:
- za savladavanje inženjerskih znanja i poznavanja historijskih pojava i događaja pretežno na reproduktivnom nivou,
  - za savladavanje vještine u korišćenju enciklopedija i drugih priručnika sa podacima iz historije,

- za njegovanje samostalnosti u enika u sticanju standardnih znanja.

ME UPREDMETNA KORELACIJA

Polaznici se u enjem nastave historije osposobljavaju da hronološki prate razvoj ovje anstva u cjelini, a nastavnik prilikom rada planira za svaku temu vaspitno-obrazovni cilj, metode, nastavna sredstva, tekstove i literaturu za polaznike u cilju uspješnijeg ostvarivanja zadataka. Nastavnik historije mora obezbjediti korelaciju sa drugim, a prije svega srodnim predmetima, kao što su:

- geografija,
- priroda i društvo,
- književnost,
- arheologija,
- likovna umjetnost i
- gra ansko vaspitanje.

Posebnu mogućnost za me upredmetnu korelaciju pružaju dodatni rad i izborna nastava ije teme mogu da obuhvataju sadržaje iz srodnih predmeta obranih uz stručnu metodičku pomoć nastavnika srodnih predmeta. Kada je u pitanju realizacija slobodnih aktivnosti, historijske ekskurzije i posjete kulturno-historijskim spomenicima korelacija omogućuje postizanje boljeg uspjeha.

Samom korelacijom sa srodnim predmetima obezbjeđuje se cjelishodnost cjelokupnog vaspitno-obrazovnog procesa. Nastavnik uvijek ukazuje polaznicima na uzročno-posljedične veze kako bi se što bolje kod polaznika razvila sposobnost za kritičko razmišljanje i razumijevanje pojava, procesa i događaja u vremenu i prostoru.

Korišćenje audio-vizuelnih sredstava, izvornih tekstova sa historijskom sadržinom, te posjete muzejima i arhivima podstiče polaznike da samostalno razmišljaju o događajima koji su se dešavali u određenom vremenu i prostoru. Posebnu pažnju treba posvetiti onim događajima koji su imali utjecaj na društveno-ekonomski i kulturni napredak ovje anstva.

VRJEDNOVANJE

Ocjenjivanje i vrjednovanje je stalan proces koji ima podsticajni karakter, jer na taj način motiviše polaznika za stalan i sistematski rad, i proces je trajnog praćenja rada polaznika koji ima za cilj da izmjeri sve vrste sposobnosti polaznika. Nastavniku se pruža mogućnost da prati angažovanje polaznika, a prije svega: usmene odgovore, pisane referate, testove, pisane radove, kao i ostale aktivnosti koje polaznik preduzima u cilju usvajanja znanja što mu pomaže uspješnije formiranje stvaralačkog duha.

Osnovni ciljevi ocjenjivanja i vrjednovanja polaznika u nastavi historije su:

- da motiviše polaznika za rad;
- da obezbijedi informacije o stepenu postignutih objekta;
- da poboljša učinke polaznika i predavanje nastavnika;
- da prepozna darovitije polaznike i da im pruži dovoljno podataka;
- da osigura informacije o saznanju polaznika za njihovo opredjeljenje u budućnosti.

Ocjenjivanje i vrjednovanje obuhvata više komponenti, ali su najvažnije:

- ocjenjivanje obima znanja (**kvantitet**) i ocjenjivanje nivoa znanja (**kvalitet**);
- vrjednovanje obima kvantiteta i nivoa kvaliteta znanja se utvrđuje stepenom usvojenosti programa u sljedećim nivoima:
- razumjevanje naučnih (shvatanje pojmova i činjenica), odvajanje bitnog od nebitnog, povezivanje činjenica i objašnjavanje definicija;
- prepoznavanje i reprodukcija gradiva;
- kritički odnos prema naučenom;
- stvaralački odnos prema naučenom koji se ogleda u samostalnom pronalaganju činjenica i primjera.

Pomoću ovih ciljeva nastavnik osigurava nove informacije za uspjeh polaznika, upoznaje polaznika sa planiranom nastavom sa ciljem da ga približi nastavnom planu i programu. Nastavnik uviđa koliko je ospo-

sobljen da pokaže svoja dostignu a, da ocjeni rad u grupi, kao i da vidi koliko je polaznika ili grupa osposobljeno za samostalno i grupno historijsko mišljenje i koliko je osposobljeno za budućnost. Polaznike će nastavnik podijeliti u grupe tek kada uvidi sve polazničke rezultate. Vidjeće koja grupa ili polaznik ima poteškoća u radu i koje teme grupa nije savladala, a cilj je da se gradivo usvoji i nauči. Prilikom ocjenjivanja nastavnik uzima u obzir sljedeće elemente:

- povezivanje historijskih činjenica kao bitnih odrednica historijskog događaja, procesa i pojava u njihovoj logici i historijskoj povezanosti;
- povezivanje hronologije bitne za vremensko određivanje događaja ili procesa u cilju shvatanja uloge, prostora i historijskog vremena u društvenom razvitku;
- razumijevanje uzročno-posljedičnih veza;
- sposobnosti opisivanja i objašnjavanja događaja i procesa te njihove književnim jezikom;
- poznavanje historijsko-geografskih elemenata bitnih za lokalizovanje događaja, pojava i procesa sa ciljem shvatanja uloge prostora u historijskom razvitku;
- poznavanje historijskih i socioloških pojmova i kategorija, njihovu odgovarajuću upotrebu i njihovo povezivanje u sistem koji omogućuje razvitak historijskog mišljenja kod polaznika.

Sve navedene elemente znanja, interesovanja i navika treba sistematski vrjednovati i uvijek imati u vidu individualnu psihofizičku mogućnost i sposobnost polaznika.

OBLICI VRJEDNOVANJA

U toku školske godine treba primijeniti više oblika kontrole i to:

- usmeno provjeravanje;
- pismeno provjeravanje
- provjeravanje putem tekstualnih zadataka;
- provjeravanje putem rješavanja praktičnih zadataka;
- provjeravanje domaćih zadataka.

TIPOVI VRJEDNOVANJA

Najpoznatiji tipovi ocjenjivanja su:

- **suštinsko ocjenjivanje** ima za cilj da uputi nastavnika u planiranju i da kod polaznika prepozna teškoće u radu i učenju da bi im pomogao i ispunio njihove potrebe za što bolje i uspješnije učenje.
- **Sveobuhvatno ocjenjivanje** ima za cilj da pronađe stepen postizanja objektivna poslije jednog određenog perioda predavanja, na primjer: poslije jednog poglavlja (teme), na polugodištu i na kraju školske godine.
- **Ocjenjivanje na osnovu kriterijuma** podrazumijeva ocjenjivanje svakog polaznika koji ispunjava određene kriterije, poređenje pojedinosti jednog teksta za jedan određeni standard. Ovo ocjenjivanje omogućava nastavniku da primijeti poteškoće učenika i da polazniku pomogne u savladavanju i poboljšanju.
- **Dijagnostificirano ocjenjivanje** određuje kod polaznika slabosti, poteškoće, probleme i pruža mogućnost za identifikacijom polaznika sa potrebama u nedovoljnom savladavanju historijskih činjenica, pojmova, gradiva i dr.
- **Suštinsko i dijagnostificirano ocjenjivanje** ne ocjenjuje polaznika ocjenama, već na osnovu njih planira svoj rad.
- **Unutrašnje ocjenjivanje** obuhvata nastavni plan. Ocjenjivajući rad se formira, razvija od strane nastavnika.
- **Spoljnje ocjenjivanje**- ocjenjivajući djelatnost se obavlja van škole (specifičnost visokog nivoa).
- **Svakodnevno ocjenjivanje** zasniva se na kontroli rada polaznika u učionici.
- **Prethodno ocjenjivanje** je ocjenjivanje prije ocjenjivajući kog testiranja.
- **Ocjenjivanje u procesu** zasniva se na ocjenjivanju direktnog ponašanja u toku jednog rada ili zadatka.
- **Završno ocjenjivanje** se obavlja na kraju školske godine i zasniva se na ocjenjivanju iz jednog određenog predmeta.

OSNOVNE DJELATNOSTI VRJEDNOVANJA U RAZREDU

Najpoznatije djelatnosti vrjednovanja u razredu su:

- Svakodnevna kontrola u razredu;
  - Doma i zadaci;
  - Testovi.
- a) Nastavnik za vrijeme časa redovno kontrolira polaznike, daje im informacije kako bi im olakšao učenje, stalno prati napredovanje polaznika i uočava njihove poteškoće.
- b) Važnost domaćih zadataka je velika i veoma značajna jer se preko njih osiguravaju informacije za nastavnika i proširuju znanja polaznika za nezavisan rad i usvajanje nastavnih jedinica tokom izrade domaćih zadataka. Ukoliko se javi određene poteškoće prilikom izrade domaćih zadataka, pomoć roditelja je veoma važna s jedne, a sa druge strane pomoć roditelja može biti neproduktivna jer se polaznik time navikava da čeka gotova rješenja.

FORME TESTOVA

Postoje različite forme testova od kojih su ipak najvažnije sljedeće:

- usmeno testiranje;
- pismeno testiranje;
- preko grafičkog prikazivanja ili predstavljanja.

S obzirom na prirodu predmeta i sadržaja koji se objašnjava predlaže se nastavniku da koristi ovu podjelu testova:

- testovi za samokontrolisanje,
- testovi za ocjenjivanje,
- testovi za unapređenje i
- finalni test.

U nastavi historije testiranje znanja polaznika je veoma važno jer omogućava dobijanje informacija o napredovanju polaznika. Međutim, testiranje znanja može da ima i negativne osobine jer ako je polaznik nedovoljno pripremljen za testiranje kod njega se javlja veliko neraspoloženje koje se ispoljava u bijesu, strahu i stresu.

Za vrjednovanje znanja polaznika koristimo se i ostalim djelatnostima, na primjer:

- ocjenjivanje pomoću eseja;
- ocjenjivanje pomoću dosijea;
- samoocjenjivanje ili samovrjednovanje i drugo.

O EKIVANI REZULTATI NA KRAJU IX RAZREDA

Polazeći od opštih posebnih i operativnih zadataka nastave historije od polaznika se na kraju IX razreda očekuju sljedeći rezultati i to:

- Da se polaznici upoznaju i da imaju bolja saznanja i dovoljno informacija o razvoju ljudskog društva, država i naroda prije, u toku i poslije Drugog svjetskog rata;
- Da se bolje upoznaju sa specifičnostima i najvažnijim događajima Bošnjaka, Albanaca i drugih naroda prije, u toku i poslije Drugog svjetskog rata;
- Da upoznaju kulturnu baštinu svog i ostalih naroda i njihovih susjeda;
- Da se u potpunosti bolje upoznaju sa životom, običajima i kulturom Bošnjaka, Albanaca i drugih susjednih naroda u periodu prije, tokom i poslije Drugog svjetskog rata;
- Da se bolje upoznaju sa otporom Bošnjaka, Albanaca i drugih naroda prema fašističkim agresijama prije i tokom Drugog svjetskog rata;
- Da se bolje upoznaju sa specifičnim položajem BiH i Kosova prije, tokom i poslije Drugog svjetskog rata;
- Da bolje razumiju društvene, državne, ekonomske, kulturne i vjerske tokove određenog perioda;

- Da bolje upoznaju suštinu, bitne procese i ključne historijske događaje Bošnjaka iz Bosne, Albanaca i drugih jugoslovenskih naroda i susjeda za oslobođenje;
- Da se bolje upoznaju sa pravim uzrocima izbijanja Drugog svjetskog rata, razaranja materijalnih dobara, gubicima u ljudskim životima i drugo;
- Da se osposobe za kritičko sagledavanje i analizu nastalih događaja i posljedica izazvanih Drugim svjetskim ratom;
- Da se upoznaju sa međunarodnim prilikama poslije Drugog svjetskog rata, s osnivanjem OUN-a, Pokreta nesvrstanih zemalja i njihovoj ulozi u otklapanju mira među narodima i državama;
- Da se upoznaju s raspadom Jugoslavije, uzrocima i posljedicama raspada;
- Da se upoznaju s Bosnom kao samostalnom državom;
- Da se upoznaju s ratnim dešavanjima u Bosni i na Kosovu, s ulaskom snage UN-a i NATO-a;
- Da se upoznaju s aktuelnim problemima na Kosovu, BiH, prostorima bivše Jugoslavije i zemljama Jugoistočne Evrope (tranzicija, približavanje EU, NATO-u i opštim, političkim, privrednim, kulturnim i drugim prilikama).

IZVORI (LITERATURA) I NASTAVNA SREDSTVA

U realizaciji nastavnih sadržaja iz Historije za IX razred predlaže se korištenje sljedeće literature:

- Profesor dr. Mustafa Imamović "Historija Bošnjaka";
- Ibrahim Tepić i Fahrudin Isaković "Historija za VII razred" osnovne škole-IP "Svjetlost" d.d., Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo 2001.
- Mr. Muhamed Ganibegić, Mr. Enes Durmišević, Mr. Muhedin Pelešić, "Historija za VIII razred osnovne škole, IP "Svjetlost" d.d., Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Sarajevo 2001. godine.
- Dr. Ali Hadri-Historija albanskog naroda, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva-Priština.

Za uspješnu realizaciju programskih sadržaja u nastavi Historije za IX razred nastavnici, pored dobrog izbora odgovarajućih naslovnih metoda i tehnika, koriste veoma važna naslovna sredstva i to:

- historijske zidne karte,
- historijski atlas,
- ilustrativni materijal sa historijskom sadržinom,
- dijapozitive,
- projekcioni komplet slika i alata
- skice, šeme, grafikone, hromološke tablice, makete, tematske karte,
- muzejske eksponate,
- izvršiti posjetu historijsko-kulturnim spomenicima u mjestu, gradu i široj okolini.

TEHNOLOGIJA

- TEHNOLOGIJA SA TIK

TEHNOLOGIJA

(36 asova godišnje)

UVOD

Tehnologija uopšte i tehnologija informisanja i komunikacije, a posebno TIK, predstavljaju jednu od glavnih oblasti u savremenom životu ovjeka i nerazdvojni su dio svakodnevne djelatnosti i sinonim spremnosti bavljenja problemima sadašnjosti i budućnosti

Predmet Tehnologija sa TIK za IX razred je nastavak i proširenje prethodnog stepena znanja iz ove oblasti i odnosi se na sticanje znanja i vještina iz oblasti elektrotehnike, elektronike, tehnologije saobraćaja i na sticanje potrebnih vještina za uspješnu i samostalnu upotrebu opreme za tehnologiju informisanja i komunikacije. Također, posebna pažnja je posvećena i elektrotehničkom i elektroinstalacionom materijalu kao osnovi za izgradnju i funkcionisanje elektrotermičkih aparata za domaćinstvo. Jedna posebna kategorija je posvećena drumskom, vodenom i vazдушnom saobraćaju i njihovim komandnim i upravljačkim sistemima.

CILJEVI

1. Razvoj vještina za prikupljanje relevantnih podataka iz oblasti tehnologije i primjena stepenih vještina u raznim situacijama u svakodnevnom životu
2. Učenici treba da poznaju glavne osobine elektrotehničkih i elektronskih komponenata i njihovu upotrebu u svakodnevnom životu, obuhvatajući i tehnologiju informisanja i komunikaciju.
3. Učenici treba da poznaju i upotrijebe opremu tehnologije informisanja i komunikacije, da postavljaju i riješe probleme iz svakodnevnog života.

OPŠTI OBJEKTIVI

1. Razvoj sposobnosti u enika da poznaju koncepte i na elu elektrotehnike;
2. Upoznavanje u enika sa komponentama elektronike i njihovom primjenom u elektronskim kolima, kao i sa elektronskom opremom;
3. U enici treba da budu u stanju da prepoznaju opremu i aktuelne mogu nosti za upotrebu sistemskog softvera.
4. U enici treba da budu u stanju da upotrijebe programe za obradu tekstualnih dokumenata za opštu upotrebu.

POSEBNI OBJEKTIVI

1. Upoznavanje u enika sa elektrotehničkim materijalima, proizvodnjom i prijenosom električne energije, elektroinstalacionim materijalom, primjenom elektromagneta u tehnici, primjenom elektromagnetne indukcije i upotrebom elektrotermičke opreme;
2. Razvoj vještine za izradu modela sa elektroinstalacionim materijalom;
3. Upoznavanje u enika sa pasivnim i aktivnim komponentama elektronike;
4. Upoznavanje u enika sa glavnim elektronskim kolima - analogna i digitalna;
5. U enici treba da budu u stanju da vrše osnovne operacije sa podacima;
6. Upoznavanje sa glavnim komponentama kompjuterskog sistema (hardver i softver);
7. U enici treba da prepoznaju, identifikuju i upotrijebe mogu nosti operativnog sistema Windowsa;
8. U enici treba da prepoznaju, identifikuju i upotrijebe mogu nosti MS Word programa;
9. Upoznavanje sa tehnologijom saobraćaja i sistemom saobraćajnih sredstava.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorije	Podkategorije	Br. asova	Procenat
1. Tehnologija materijala. Osnovi elektrotehnike	1.1 Zaštitne mjere protiv elektri nog udara 1.2 Upoznavanje elektrotehni kog materijala 1.3 Proizvodnja i prijenos elektri ne energije 1.4 Elektroinstalacioni materijali	5	13,89%
2. Primjena elektrotehnike i elektrotermi ki aparati za doma instvo	2.1 Primjena elektromagneta u tehnic 2.2 Primjena elektromagnetne indukcije u tehnic 2.3 Konstrukcija elektrotermi kih aparata za doma instvo	5	13,89%
3. Elektronika	3.1 Elementi elektri nih i elektronskih kola 3.2 Integrisana kola	5	13,89%
4. Tehnologija saobra aja	4.1 Drumski, vodeni i vazdušni saobra aj 4.2 Sistemi za komandovanje saobra ajnih sredstava 4.3 Upravlja ki sistemi i sistemi za oslanjanje u saobra aju	3	8,33%
5. Tehnologija informisanja i komunikacije (TIK)	5.1 Broj ani sistemi 5.2 Kompjuterski sistem 5.3 Hardwer 5.4 Softwer 5.5 Operativni sistem 5.6 Aplikativni programi	18	50,00%

Kategorije	Podkategorije	Programski sadržaji	Rezultati koje treba postići	Me upredmetna povezanost
1. Tehnologija materijala. Osnovi elektrotehnike	1.1 Organizovanje radnog mjesta i zaštita	1.1.1 Opasnosti koje može prouzrokovati elektri na energija i zaštitne mjere od elektri nog udara	Da zna opasnosti koje može prouzrokovati elektri na energija i zaštitne mjere od elektri nog udara	Maternji jezik, Engleski, Fizika, Hemija
	1.2 Upoznavanje elektrotehni kih materijala	1.2.1 Provodni materijali 1.2.2 Izolacioni materijali 1.2.3 Poluprovodni materijali	Da poznaje provodne, poluprovodne i izolacione materijale.	
	1.3 Proizvodnja i prijenos elektri ne energije	1.3.1 Proizvodnja elektri ne energije 1.3.2 Hidrocentrale, termocentrale, nuklearne centrale itd. 1.3.3 Prijenos i raspodjela elektri ne energije	Da poznaje na in proizvodnje elektri ne energije i vrste elektri nih centrala. Da poznaje mogu nosti prijenosa i raspodjele elektri ne energije.	
	1.4 Elektroinstalacioni materijal	1.4.1 Simboli elektrotehni ke šeme 1.4.2 Elektroinstalacioni materijali - provodnici, cijevi i instalacioni kanali , razvodne kutije, osigura i, prekida i, štekери, utika i, fasonke itd. 1.4.3 Rad sa elektroinstalacionim	Da poznaje osnovne elektri ne simbole i šeme. Da poznaje razne elektroinstalacione materijale i rad sa ovim materijalima preko konstruisanja elektri nog kola:	

		materijalom 1.4.4 Rad sa mjernim instrumentima	1. (baterije, jednopolni prekida i sijalica), 2. (baterije, serijski prekida i dvije sijalice). Da poznaje rad sa univerzalnim mjernim instrumentom.	
2. Primjena elektrotehnike i elektrotermički materijali za doma instvo	2.1 Primjena elektromagneta u tehnici	2.1.1 Elektromagnet i njegova primjena u tehnici 2.1.2 Elektri no zvono	Da poznaje elektromagnet i njegovu primjenu u tehnici. Da poznaje i shvati elektri no zvono. Da upozna i sprovede konstrukciju elektri nog zvona.	Maternji jezik, Engleski, Fizika, Hemija
	2.2 Primjena elektromagnetne indukcije u tehnici	2.2.1 Primjena elektromagnetne indukcije u tehnici 2.2.2 Transformatori 2.2.3 Elektromotori 2.2.4 Alternator – generator alternativne elektri ne energije	Da poznaje i shvati primjenu elektromagnetne indukcije u tehnici. Da poznaje i shvati rad transformatora. Da poznaje i shvati rad elektromotora. Da poznaje i shvati rad alternatora.	
	2. Konstrukcija elektrotermičkih aparata za doma instvo	2.3.1 Upoznavanje konstruktivnih dijelova elektrotermičkih aparata za doma instvo	Da poznaje konstruktivne dijelove elektrotermičkih aparata. Da poznaje mogu nosti	

		2.3.2 Racionalno korištenje elektri ne energije	racionalnog korištenja elektri ne energije i da to sprovodi u svakodnevnom životu.	
3. Elektronika	3.1 Elementi elektri nih elektronskih kola	3.1.1 Otpornici, kondenzatori, indikatori 3.1.2 Poluprovodni elementi (diode, tranzistori, tiristori)	U enici treba da poznaju glavne karakteristike elemenata elektri nih kola i elektronskih komponenata.	Matematika, Fizika, Hemija, Maternji jezik
	3.2 Integrisana kola	3.2.1 Vrste i primjena integrisanih kola	U enik treba da poznaje vrste integrisanih kola i njihovu primjenu, kao i konkretnu elektronsku opremu.	
4. Tehnologija saobra aja	4.1 Drumski, vodeni i vazdušni saobra aj	4.1.1 Vrste drumskog saobra aja 4.1.2 Vodeni, vazdušni i vasioni transport	Da poznaje vrste drumskog, vodenog i vazdušnog saobra aja. Da poznaje prednosti 3 vrste saobra aja.	Maternji jezik, Engleski
	4.2 Sistemi komandovanja saobra ajnih sredstava	4.2.1 Sistem transmisije, ko enja i upravljanja.	Da poznaje funkcionisanje sistema transmisije, ko enja i upravljanja transportnih sredstava.	
	4.3. Upravlja ki sistemi i sistem za	4.3.1 Zadaci upravlja kog sistema i sistema za oslanjanje.	Da poznaje zadatke koje vrši upravlja ki sistem u	

	oslanjanje u transportu		transportu. Da poznaje vrste sistema za oslanjanje u transportu	
5 Tehnologija informisanja i komunikacije	5.1 Broj ani sistemi. Jedinica koli ine informacija i kodovi	5.1.1. Binarni sistem. Bit, Byte, višestrukost bita i byte-a. Kod ASCII	Poznavanje jedinice o koli ini informacije, operacije sa višestrukosti bitaa i byte-a.	Matematika, Maternji jezik, Engleski
	5.2 Kompjuterski sistem	5.2.1 Kompjuterski sistem , hardver, softver	Identifikacija djela hardverskog i softverskog kompjuterskog sistema.	
	5.3 Hardwer	5.3.1 Centralna jedinica, funkcije, modeli procesora, kvaliteti: dužina procesorske rije i, radna brzina, radna frekvencija 5.3.2 Ulazno- izlazne jedinice, funkcije, vrste: monitor, tastatura, miš, skener, digitalna kamera , modem, mrežna kartica , kartica zvuka sa zvu nicima, jedinice CD i DVD disketa, zip 5.3.3) Memorija, funkcija, medijum memorije: poluprovodnici (RAM, ROM, EPROM) optik (CD, DVD) magnetik (diskovi, diskete, trake), kapacitet, brzina, vrste: centralna memorija , keš memorija, spoljna memorija (periferna)	Poznavanje kvaliteta komponenata kompjuterskog sistema	

	5.4 Softwer	5.4.1.1. Sistemski softweri (operativni sistem), primjeri: operativni sistem DOS, Windows 5.4.2 Aplikativni sofwer, primjer: Paketi za razvoj aplikacija (Visual Basic, Access, itd.), kancelarijski programi (MS Office),	Razlike funkcija operativnog sistema od softwerskih aplikacija. Upoznavanje softwerskih aplikacija za prakti nu primjenu.	
	5.5 Operativni sistem	5.5.1 Puštanje u rad. Desktop, ikone, prozori, dijalog, itd. Startovanje i zatvaranje programa. Folderi i fajlovi -otvaranje, zatvaranje, stvaranje, brisanje, kopiranje, štampanje. Konfiguracija Windowsa: Control Panel (Display, Time, itd.). Odjava, restartovanje, zaustavljanje Windowsa	Osposobljavanje u enika za izvršenje osnovnih operacija u Windowsu.	
	5.6 Aplikativni programi	5.6. MS Word - Startovanje. Pisanje teksta, mala i velika slova, font, veli ina slova. 5.6.2 uvanje, otvaranje, zatvaranje dokumenta, izlaz iz programa. Editiranje (insertiranje teksta, selekcija, brisanje, kopiranje, premještaj, itd.).	Osposobljavanje u enika za izvršenje osnovnih operacija MS Word-a	

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I OSTALIH NASTAVNIH IZVORA

Predložena literatura

1. Dr. Agni Dika, Mr. Seb Rodiqi, “Kompjuterët dhe informatika”, za u enike I razreda srednje škole,
2. Dr. Agni Dika, Seb Rodiqi, “Kompjuteri për të gjithë”,
3. Literatura na engleskom jeziku za: Windows 95, Windows 98, Windows 2000, Windows XP, MS Office 97, MS Office 2000, MS Office XP, itd.
4. Integrisana uputstva u Windows i aplikacije MS Office i Internet Explorer
5. Pajtim Bejtja, Alqi Mustafai, Eva Zagori, Renata Qatipi, Robert Tytymçe, Franko Kondakçi: “Teknologjia 1”, Tirana, 2002.
6. Engjëll Tartari, Alqi Mustafai, Eva Zagori, Velesin Peçuli: “Teknologjia 2”, Tirana, 2002.
7. Piro Cipo,....., “Teknologjia 3”, Tirana, 2002.
8. Prof. Dr. Pirro Cipo, Prof. dr. Jakup Agalliu, Faruk Basha, Ibrahim Xhamaj, “Teknologjia 4” , za srednje škole, Shblsh, 2001,
9. Rexhep Berisha: “Arsimi teknik”, VIII razred, Priština, 2001.
10. Boris Abersek, Franjo Florjancic, Amand Patopnik: “Tehnika 7”, Ljubljana, 2000.

Potrebna oprema i ostali preduslovi

1. Kabinet sa kompjuterom i štampa om;
2. Potrebne softwerske aplikacije;
3. Povezivanje sa internetom, lokalna mreža u kabinetu;
4. Hardwerski komponenti za demonstraciju;
5. Treniranje nastavnika;
6. Održavanje.

NAPOMENA:

- 1. U predviđenom fondu časova uključeno je: predavanje, utvrđivanje gradiva i testiranje učenika.**

OPŠTA METODOLOŠKA UPUSTVA

1. Akcenat na demonstraciji individualnog i grupnog rada, npr. predavanje 25%, demonstriranje 25 %, individualni i grupni rad 50%;
2. Akcenat na demonstraciji individualnog i grupnog rada, npr. obnavljanje sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primjenu stečenog znanja.

UMJETNOST

- MUZI KO VASPITANJE
- LIKOVNO VASPITANJE

MUZI KO VASPITANJE

UVOD

Muzika je dio kulturnog formiranja ličnosti i njegova stalna potreba. Ona direktno utječe na kreiranje ličnosti. Muzika je nesumnjivo ličnina potreba za stvaralaštvom, komunikacijom i kreativnošću. Ona produbljuje vizije u kojima se teže njenim vrijednostima. Muzičko obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi omogućava:

- Selektivno i aktivno slušanje muzike u okviru medijskih programa i muzičkih priredbi;
- Sudjelovanje u horskim formacijama i drugim muzičkim djelatnostima;
- Šire buduće obrazovanje koje podrazumijeva pripremu za neku profesiju gdje je muzika njen sastavni dio.

CILJEVI PREDMETA

Ciljevi predmeta su:

- Razvijanje ljubavi i pozitivnih osjećanja prema muzici;
- Podsticanje interesovanja za različite oblike umjetnosti u muzici;
- Formiranje pozitivnog odnosa prema bosanskoj i svjetskoj muzičkoj kulturi;
- Osposobljavanje za odabiranje selektivnog muzičkog programa i zdrave zvučne sredine;
- Razvijanje kriterijuma za vrjednovanje i kritičko mišljenje.

OPŠTI I SPECIFI NI OBJEKTIVI

U enici treba da :

1. Poznaju djela svjetskih i nacionalnih kompozitora razli itih stilova i epoha;

Oni e da:

- Zapažaju i razlikuju izražajni karakter,poznaju sredstva i interpretatorske formacije u muzi kim slušanim djelima;
- Razlikuju i upoznaju instrumente slušanjem;
- Razlikuju i upoznaju odre ene muzi ke oblike.

2. Muziciraju na individualan i zajedni ki na in svjesno i odgovorno pod rukovodstvom nastavnika;

- Interpretiraju narodne i umjetni ke pjesme iz Bosne i naroda drugih zemalja po sluhu i na kombinovan na in sa i bez instrumentalne pratnje;
- Izvode pjesme i posebne instrumentalne sadržaje po sluhu, notalnom tekstu i na kombinovan na in;
- Razvijaju sposobnost za lijepo i pravilno pjevanje na visokom nivou (stav tijela,disanje,artikulacija,gravitacija u tempu i dinamika);

3.Razvijaju kreativne sposobnosti :

- Izvode na stvarala ki na in umjetni ka djela;
- Izražavaju se na kreativan na in preko pokreta,literarnog i likovnog izražaja na osnovu doživljaja slušanih djela;

4. Razvijaju kriti ko mišljenje i oboga uju znanja o muzi koj umjetnosti;

- Vrijednuju muzi ke doživljaje u njihovom okruženju;
- Poznaju muzi ke profesije i institucije;
- Poznaju upotrebu savremene tehnologije u muzi koj umjetnosti.

NASTAVNI PROGRAM PO RAZREDIMA

Informativni ciljevi	Formativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Specifi ni oblici nastave			Korelacija
			Slušanje	Izvo enje	Stvaranje	
<p>1.Predloženi sadržaji za izvo enje:</p> <p>Narodne pjesme: -Emina -Moj dilbere -Da nije ljubavi</p> <p>Umjetni ke pjesme: -F.Biro: Tri palme -L.Kuntari : Sretan put -M..Asi : Sanjarenje</p>	<p>1.Muzi ki romantizam (druga polovina XIX vijeka) -</p> <p>2.Muzika XX vijeka -impresionizam-</p> <p>3.Nova muzika i nove muzi ke dimenzije - novi tonski redosljedi,</p>	<p>1.Razvijanje osje aja za timski rad;</p> <p>2. Razvijanje motivisanosti za izu avanje muzi ke historije drugih naroda;</p> <p>3. Motivisanost za izu avanje nacinalne</p>	<p>- doživljajno i analiti ko slušanje kompozicija naše i svjetske muzi ke historije od druge polovine doba romantizma do današnjeg vremena;</p> <p>- vrjednovanje razli itih muzi kih vrsta, žanrova i interpretacija;</p> <p>- upoznavanje mogu nosti slušanja muzike na koncertima i preko medija;</p>	<p>- pjevanje narodnih i umjetni kih pjesama; Vokalno izvo enje odgovaraju ih muzi kih primjera XIX i XX vijeka;</p> <p>- sviranje pratnje uz pjesme i instrumentalne kompozicije;</p> <p>- plesanje uz muziku za ples;</p> <p>-razlikovanje narodne, društvene i umjetni ke igre;</p>	<p>- interpretiranje muzi kih sadržaja iz prou avanih perioda (doživljajno i sredstvima estetskog oblikovanja);</p> <p>-tekstualno, likovno ili plesno izražavanje muzi kih doživljajaja;</p> <p>- oblikovanje pratnje;</p>	<p>1.Bosan-ski jezik; Strani jezici Pjevanje sa izvo a kom tehnikom formira zdrav glas i doprinosi kvalitetu govora</p> <p>2.Historija i geografija Razvoj muzi ke umjetnosti povezan je sa historijom i geografskim podnebljima</p>

<p>B.Smetana: -Prodana nevjesta M.P.Musorgski: -Slike sa izložbe P.I. ajkovski -Simfonija br.4 IV stav -Koncert za klavir i orkestar b-mol I stav K.Debisi: -Preludijumi (izbor) M.Ravel: -Bolero K.Orf: -Karmina Burana Lovro Županovi : - askanja za flautu,guda e i timpane Avdo Smailovi : -Svita za guda e Dje ije radosti Asim Horzi : -San o Bosni</p>	<p>konkretni zvuci, elektronski zvuci, novi na in sviranja,nove zvu ne boje; - generacije naših kompozitora XX vijeka - džez - popularna i zabavna muzika XX vijeka: pop, rok, tehno, rep, zabavna i narodna muzika - filmska muzika</p> <p>4. Muzi ka sadašnjost -sadašnjost- muzika razli itih vremena, sredina, vrsta i žanrova - Muzika nema granice: zna aj i</p>	<p>muzike i stvaraoca u razli itim umjetni kim epohama;</p> <p>4. Razvijanje kreativnosti, samopouz- danja i inicijativnosti</p>	<p>- shvatanje zna aja naše muzi ke kulture XIX i XX vijeka; -upoznavanje stvaraoca i interpretatora pojedinih stilova iz naše i svjetske muzi ke literature;</p>			<p>3.Likovna kultura Likovne tehnike koje su vladale u impresio- nizmu i koje su koristile muzi ke motive, povezati sa muzikom impresio- nizma</p> <p>4.Fizika Muzi ka sredstva doprinose razumijevan ju fizi ko- akusti kih pojava</p>
---	--	--	---	--	--	---

<p>L.Armstrong: -Kakav divan svijet Dž.Geršvin: -Amerikanac u Parizu</p> <p>-E.Prisli/Matson -Love me tender (Voli me nježno)</p> <p>The Beatles -Yesterday Edin Dervišhalidovi -Putnici Muzika iz filma -Titanik -Kod dajidže Idriza</p>	<p>kriti ko koriš enje savremenih medija; Mogu nosti za dodire sa muzikom: Ja sam slušalac- posje ujem muzi ke priredbе; - sre ujem svoju zvnu zbirku; - posjeta kompozitora ili stvaraoca;</p>					<p>5.Tjelesni odgoj Igra i ples razvijaju spretnost i koordinacij u pokreta 6.Bosanski jezik Muzika je povezana sa pozorišnom i filmskom umjetnoš u</p>
---	--	--	--	--	--	--

DIDAKTI KO –METODSKA UPUSTVA

U posljednjem tromjese ju fond asova je ograni en na jedan sat nedjeljno u svakom razredu što uz bogatu muzi ku riznicu zahtijeva od nastavnika još i posebno ekonomi no planiranje i realizaciju predmeta. Jedinice su kompozicije muzi kih aktivnosti u kojima se prepli u slušanje, izvo enje i kreativnost uz uvažavanje u enikovog muzi kog razvoja. Aktivnosti oživljavaju sljede e sadržaje i njihovu interakciju:

- U muzi kom vaspitanju preciznu muzi ku literaturu;
- Iz muzi ke literature izvedene osnovne informacije o njenim karakteristikama, zakonitostima i ulozima;
- Iz muzi ke literature i njenih karakteristika prezentiran razvoj svjetske i bosanske muzi ke umjetnosti.

Nastavnici moraju koristiti aktivne forme i metode rada. Samo tako e umjesto faktografskih znanja razvijati muzi ke sposobnosti u enika. U enike podsti emo na samostalan kreativni rad i uz pomo dostupne literature.

Važno je upotrebljavati kvalitetan instrumentarijum, savremeno vizuelno gradivo (dijapozitive, video snimke) i kompjutersku tehnologiju.

SLUŠANJE

Glavni cilj muzi ke nastave je da stvara aktivne slušaoce muzi kih priredbi, a to traži aktivno doživljajno analiti ko slušanje. Ne može se prepustiti samostalnosti jer svaki muzi ki rad, naro ito u školi, zahtijeva promišljeni postupak u kome se ra aju motivacija, tok slušanja, kao i povratna informacija o doživljaju i upoznatim karakteristikama.

IZVO ENJE

Izvo enje sadrži pjevanje i sviranje. Iako se muzi ke sposobnosti i vještine produbljuju, kod djece ovog uzrasta pjeva ku aktivnost ometa mutacija. Nastavnik nadgleda njihovo pjeva ko u estvovanje i u kriznim periodima u ve oj mjeri ih zapošljava sviranjem.

Pozitivan odnos prema pjeva kom izvo enju produbljujemo razli itim na inima izvo enja, višeglasjem i raznovrsnom interpretacijom koja aktivira doživljaje. Obuhvata program pjesama iz svake godine i pjeva ki izvo ene odlomke koji predstavljaju motivaciju za aktivno slušanje kompozicije.

STVARANJE

U trećem tromjesečju ispoljava se sposobnost stvaralaštva tekstualnog izražavanja muzičkih, zatim likovnih utisaka, a ritmičko-plesne sposobnosti su uglavnom karakteristične za pojedince. Nastava ne smije biti stereotipna, već je nastavnik pažljivo planira i tom prilikom uzima u obzir individualna interesovanja.

STANDARDI ZNANJA PO RAZREDIMA

SPOSOBNOSTI

Učenici :

- Razvijaju muzički sluh;
- Povećavaju sposobnost estetskog opažanja, prosuđivanja, oblikovanja i vrjednovanja.

VJEŠTINE

Prema individualnim mogućnostima učenici ovladavaju vještinom plesa, pjevanja i sviranja.

INFORMATIVNA SAZNANJA

Učenici saznaju :

- Osnovne karakteristike razvoja muzičke umjetnosti druge polovine XIX i XX vijeka;
- Upoznaju muzička djela kompozitora i interpretatore XIX i XX vijeka;

Znanja naglašavaju:

- Neposredna muzička iskustva;
- Historijski značaj muzičkih razvojnih dostignuća koja predstavljaju odjek stvaralaštva i duhovnog razvoja ovog društva;
- Stvaranje muzičkih vrjednosti važnih za naš narod.

O EKIVANI REZULTATI

Učenici treba da:

- Izvedu narodne i umjetničke pjesme koje su estetski i izražajno oblikovane;

- Imenuju stilske periode (od nastanka, pa do danas), osnovne karakteristike muzikog razvoja, kao i muziku sadašnjost u svjetskom i našem prostoru;
- Prepoznaju kompozicije stranih i domaćih kompozitora, kao i savremene interpretatore;
- Znaju različite vrste i žanrove muzike (narodna, umjetnička, pozorišna, filmska, plesna, džez, popularna muzika);
- Utvrde postojanje znanja muzikog pisma;
- Znaju osnovnu podjelu instrumenata, te da ih prepoznaju po zvuku;
- Nabroje vrste orkestrara i prepoznaju ih po zvuku.

VRJEDNOVANJE

Nastavnik vrjednuje dostignuće u muzikog stvaranja po profesionalnim psihološko-didaktičkim zahtjevima.

Vrjednovanje se obavlja grupno, ocjenjujući i pojedinačni razvoj učenika u aktivnom slušanju, vokalno-instrumentalnoj interpretaciji i kreativnom stvaralaštvu.

Nastavnik prati, bilježi i vrjednuje muzičke sposobnosti, nivo interpretacije, informativno znanje, osjećajnost i interesovanje učenika. Vrjednuje se saznanje i izražaj muzikog doživljaja prilikom slušanja djela.

Vokalno-instrumentalna interpretacija se vrjednuje pomoću savladavanja određenog broja pjesama i instrumentalnog sadržaja, melodijsko-ritamske preciznosti i doživljene interpretacije.

Vrjednovanje treba da bude uravnoteženo između pjevanja po sluhu, notnog teksta i kombinovano vodećim i raznim psihofizičkim mogućnostima učenika.

Nastavnik treba da prati i podstiče kreativni izražaj učenika, a posebno da vrjednuje:

- upoznavanje sa slušanim djelima;
- pjevanje i sviranje;
- melodijsko-ritamske dictate;
- usmene i pismene odgovore;
- predstavljanje.

Ostali vidovi vrjednovanja su:

- testovi;
- samoocjenjivanje Prilikom vrjednovanja, nastavnik treba da ima u vidu standarde po nivoima i očekivane rezultate u zavisnosti od planiranih ciljeva.

LIKOVNA UMJETNOST

(18. asova godišnje)

UVOD

Savremeni svjetski trendovi nas suoavaju sa novim izazovima radi uključivanja kosovskog društva u tekuće evropske i svjetske standarde. Likovno obrazovanje ima univerzalne vrijednosti i upravo zbog toga ne poznaje granice.

Sa ovim nastavnim sadržajem plana i programa Likovne umjetnosti za IX razred srednje škole učeniku se pomaže da ide u korak sa ranijim sadržajima, kako bi usvojio nova znanja, kreativnije razmišljao i djelovao.

CILJ

Jezikom umjetnosti osposobiti učenike za vizuelnu komunikaciju i teoretsko- praktičnim radom stvoriti moderno demokratsko društvo, koje će umjeti da cijeni univerzalne, psihološke, estetske, socijalne i historijske zakonitosti.

Da se moralno i duhovno osposobi za preuzimanje svog mjesta u društvu u kome živi i djeluje i da je svjestan zajedničkog sistema sa **ostalim nastavnim predmetima**. Tu leži njegov nacionalni identitet kojim će se uklopiti u savremene evropske i svjetske tokove.

OBJEKTIVI

Od programskog sadržaja za IX razred, s obzirom da je prelomni razred, treba očekivati da učenik bude u stanju da postigne osnovne i specifične objekte, razvije kreativnost, samopouzdanost, intuitivnost, iluminaciju, implementaciju i realizaciju. Obratiti pažnju kada su u pitanju učenik- nastavnik.

OPŠTI OBJEKTIVI

Da posmatra, da doživi i razlikuje, da stvara, da vrjednuje

SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Likovni koncepti, područja i njihova uloga pri vizuelnoj komunikaciji, historijski razvoj i umjetnička interpretacija prirodno-društvenih fenomena

Moralno-duhovni razvoj, radna atmosfera i zajednički izvještaji... spoznaja likovnih tehnika i likovnih materijala, kao i upoznavanje sa likovnim jezikom radi opšte komunikacije.

Analiza i istraživanje svih prednosti kada je u pitanju estetika kod individualnog i moralno-intelektualnog rada... prezentacija.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

NASTAVNI PROGRAM

Da posmatra, da doživi i razlikuje, da stvara, da vrjednuje

18. asova godišnje

Ima za cilj da pored razvoja opšteg znanja iz historije umjetnosti svijeta, kod učenika probudi opažaj i percepciju, kao i dublje poznavanje likovnih područja, likovnog jezika, likovnog koncepta, likovne tehnike i materijale.

PLANIRANI SADRŽAJI - STRUKTURA SADRŽAJA

Tematske jedinice 18. asova

I. UMJETNOST - KRATAK PREGLED: ..... 4. ASA

1. Muzika, balet, književnost, teatar, film .....1 as

- Kratak teoretski pregled istorije, muzike, baleta, književnosti, teatra i filma

2. Kratak pregled svjetske historije umjetnosti kroz likovna djela ..... 1 as

- Kratak pregled svjetske historije umjetnosti i likovnih djela putem vizuelne predstave

3. Arhitektura – stilovi kroz historiju ..... 2 asa

- Kratak pregled stilova kroz historiju

LIKOVNI ELEMENTI I LIKOVNI PRINCIPI

- KRATAK PREGLED

Linija, smjer, ton, forma, prostor, kompozicija, ravnoteža, boja, veli ina, kontrast, ritam, gradacija, harmonija, jedinstvo, proporcija.

II. LIKOVNI ELEMENTI - KRATAK PREGLED ..... 6 ASOVA

1. Linija i boja ..... 2 asa

- Linija kao sredstvo izražavanja
- Igra linije i ritam linije
- Linija kao pojava u prirodi - linija kroz oblik i prostor
- Boja – spektar
- Boja – hromatske boje
- Boja – ahromatske boje
- Boja- tonalitet
- Boja – valer
- Boja – podjela na tople i hladne
- Boja kao sredstvo izražavanja

2. Ton i tekstura ..... 2 asa

3. Veli ina, forma – volumen, prostor i smjer ..... 2 asa

- Forma kao element
- Volumen kao element
- Trodimenzionalnost
- Reljef
- Kao prirodni produkt
- Kao idejni produkt

III. LIKOVNI KONCEPTI-PRINCIPI ..... 6 ASOVA

1. Kontrast, ritam ili ponavljanje i harmonija ..... 1 as

- Komponiranje putem kontrasta
- Kontrast boje prema boji
- Vrste kontrasta

U enici treba da znaju :

- Da bez pojave kontrasta ljudsko oko nije u stanju da registruje oblike;
- Da kontrast oživljava i oboga uje kompoziciju;
- Da komponuju putem kontrasta;

- Da upoznaju svih sedam svojstava kontrasta.

2. Ravnoteža i gradacija ..... 2 asa

- Šta je temelj
- Da umiju da ih primjene

3. Proporcija i jedinstvo ..... 2 asa

- Jedinstvo kao osnovna vrijednost kompozicije
- Jedinstvo stila i izraza i vrste jedinstva

U enici su u situaciji :

- Da ujedine i organizuju sve likovne elemente u jednu likovnu cjelinu;
- Da iste elemente povezuju;
- Da razlikuju kada je kompozicija potpuna, a kada ne;
- Da u svom stvaralaštvu postignu cjelovitost stila i izraza.

4. Kompozicija ..... 1 asa

- Slobodno komponovanje
- Sistem nizanja skupova linija,boja, oblika
- Ritam i ravnoteža u kompoziciji
- Apstraktni izraz

U enici treba da nau e :

- Da identifikuju i razlikuju kompozicije;
- Da uspostave ritam i ravnotežu;
- Da slobodno komponuju;
- Da se ekspresivno i apstraktno izražavaju.

ANALIZA I VRJEDNOVANJE ..... 2 ASA

- Kritika i komunikacija
- Estetska istraživanja

U enici su u situaciji :

- Da vode razgovore, razmjenjuju mišljenja, procjenjuju svoje i druge radove;
- Da se upoznaju sa velikanima likovne umjetnosti kroz kratke prikaze;
- Da koriste umjetni ku literaturu i stalno prate razvoj umjetnosti i estetski razvijaju.

LIKOVNA PODRU JA –KRATAK PREGLED:

crtež, keramika, grafika, plakat, dizajn, mozaik, tapiserija

1. Crtanje
2. Slikanje
3. Skulptura
4. Grafika
5. Dizajn i vizuelno sporazumijevanje

LIKOVNE TEHNIKE

1. Olovka
2. ugljen
3. tuš
4. gvaš
5. kolaž
6. akvarel
7. tempera
8. žica
9. karton
10. glina
11. kombinirana tehnika
12. sito štampa
13. litografija.

LIKOVNI MATERIJALI - Boja, boja za staklo, tkaninu, drvo; plastika, keramika, glina, gips, bronza, aluminijum, kamen, žica, bakar i bakarne folije i rad sa ostalim vrstama materijala.

I. KATEGORIJA

Kultivacija sposobnosti vrjednovanja i analize likovnog predstavljanja kroz:

PODKATEGORIJE

MOTIVI – KRATAK PREGLED : portret, autoportret, figura, karikatura, akt, žanr, pejzaž, enterijer, mrtva priroda

ESTETSKA PROCJENA – KRATAK PREGLED : Estetska procjena kosovske grafike, od narodne umjetnosti Bošnjaka do savremenog likovnog stvaralaštva, albanska umjetnost i njihova likovna tradicija, tursko likovno stvaralaštvo i stvaralaštvo ostalih nacionalnih manjina.

Savremena umjetnost i estetska procjena savremenih umjetni kih djela

III KATEGORIJA

ANALIZA I VRJEDNOVANJE

PODKATEGORIJE

GALERIJA – KRATAK PREGLED likovnih djela doma ih i stranih autora.

Organizovanje samostalnih, kolektivnih i tematskih izložbi. Posjeta izložbi, muzeja i galerija, kulturnih centara i ekskurzija.

TEST – KRATAK PREGLED Radi davanja realne ocjene i objektivnog verifikovanja u eni kog znanja trebaju se vršiti ovi oblici testiranja:

1. Posmatranjem rada u enika
2. Bilješke o njegovom radu.

MOTIVI I POTICAJI

Unutrašnji i spoljašnji motivi iz mjesta u kome su autori živjeli i stvarali svoja djela: književna djela, historijski događaji, narodni običaji.

METODOLOGIJA I OČEKIVANI REZULTATI

Metodologija treba da poveća efikasnost i unese racionalne i ekonomične promjene u organizaciji obrazovnog sistema rada, a to je u biti putem rješavanja problema. Ona u enike tjera da samostalno istražuju i otkrivaju, kao i da zastupaju sve oblike misaone aktivnosti.

Da razvijaju kreativne sposobnosti stvarala kom metodom, ubrzaju li ni psihički razvoj, operacije i funkcije, kao što su: opažanje, percepcija i istraživanje kroz analizu i sintezu, apstraktno mišljenje, originalnost, fleksibilnost, maštovitost, generalizacija, samostalnost, istrajnost, upornost i samopouzdanje kako bi pojačali svoju aktivnost i motivaciju.

Prva i najvažnija metoda je metoda isključivanja konfrontacije : radi izbjegavanja negativnih misli i zauzimanja negativnih stavova od strane u enika prema školi i nastavnim kadrovima .

Najbolja metoda je metoda recepcije jer jedino ona omogućava u enje bez posrednika, a to je upravo ono što traži budućnost.

Da razviju strategiju rada : kao što je tačno utvrđivanje, tj. šta sve mora poznavati svaki u enik po pitanju Moderne likovne umjetnosti na kraju realizacije bilo kog umjetničkog projekta.

Da budu u stanju da provere : da li je to što je utvrđeno, ono što se treba realizirati kada je u pitanju Moderna likovna umjetnost.

Da razmišljaju kako da se određeni zadaci iz Moderne Likovne umjetnosti realizuju i ostvare u predviđeno vrijeme.

Da izvrše izbor : materijala, znanja, navika i osobina, kao i da razmisle da li su odabrali pravu metodu za rad koji žele realizovati kada je u pitanju moderno umjetničko djelo.

Da utvrde kakve su im materijalne mogućnosti i uslovi za nastavni rad i da li mogu da sa time što posjeduju postignuti očekivani rezultat.

Da odrede strategiju rada i da na odgovarajućim načinima pristupe realizaciji kada je u pitanju moderno umjetničko djelo.

Da izvrše izbor odgovarajućih nastavnih sredstava i sami odrede logičku kombinaciju oblika, metoda i postupaka rada, kao i svoju poziciju u odnosu na sadržaj i način na koji će pristupiti radu.

Da samoobrazovanjem regulišu slobodnu kreativnost i imaginaciju kao individualnu i originalnu sposobnost koja će ih usmjeriti prema cilju.

Da timskim radom integrišu svoja stručna znanja, iskustva i talente uz neprestani rad radi maksimalnog isključenja slučajnosti i sve vrste problema bilo da su praktično – misaoni.

Da se pruži svim učenicima kreativnog tima osjećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom rada kako ne bi skrenuli sa puta koji ih vodi ka pravilnom rješenju.

Da se upoznaju sa metodama kompjuterske nastave - kao novi vid stvaralaštva poput onog istraživačkog učenja putem rješavanja problema i metoda rada.

ODABIR METODA

Svi učenici nisu talentirani i ne zanimaju se za Likovnu umjetnost, a niti im odgovaraju iste metode rada, zbog čega i postoji rizik diskriminiranja nekih učenika. Sve vrste metoda nisu svim učenicima podjednako interesantne i niti je jedna metoda bolja od druge. Također, nisu sve praktične, niti omogućavaju postizanje nastavne svrhe.

Nastavnik je rukovodilac. On vrši pripreme za likovno djelo koje se konačno treba ostvariti i prilagoditi učenicima. Treba da obrati pažnju na :

- 1.** Metode prenošenja sadržaja;
- 2.** Metode organiziranja sadržaja.

STANDARDI DOSTIGNU A

Šta u enik treba da zna

Da otkriva misli modernista i njihov na in realizovanja radi stvaranja baze za svoju budu nost.

Da u potpunosti shvati svijest o savezništu sa naslje em Moderne umjetnosti i da nastavi njen razvoj.

Metodu recepcije, strategiju rada, provjeru, razmišljanje, izbor materijala, utvr ivanje, odre ivanje, izbor, samoobrazovanje, timski rad, upoznavanje.

Podkategorija: Linija – Da sve svoje zamisli realizuje putem linije i osmišljava svoju budu nost.

Podkategorija: Kontrast – Da posjeduje potpuno razumijevanje, prijateljstvo i svijest o savezništvu.

Podkategorija: Harmonija – Da je potpuno svjestan kombinacija i uskla enosti djelova.

Podkategorija: Ritam – Da posjeduje svijest o ravnomjernom i pravilnom izmjenjivanju likovnih elemenata.

Podkategorija: Balans ili ravnoteža – Da je svjestan odnosa svih strana koje ga okružuju.

Podkategorija: Proporcija – Da ne pridaje ve u pažnju jednom u odnosu na drugi dio.

Podkategorija: Dominacija – Da je svjestan o nadmo nosti jednog u odnosu na drugi dio.

Podkategorija: Jedinstvo – Da zauzme jedinstveni stav o ravnopravnosti svih elemenata koji sa injavaju cjelinu.

Podkategorija: Komponiranje – Da posjeduje razvijenu svijest o me usobnom povezivanju svih likovnih elemenata u jedinstvenu cjelinu.

Podkategorija: Forma – Da posjeduje svijest o oblicima koji nas okružuju i njihovim racionalnostima i da u enik u potpunosti shvati prizore oko sebe i odredi njihove zapremine, konture, visinu, širinu, kao i položaj u prostoru.

Podkategorija: Tekstura – Da je u enik potpuno svjestan svih oblika površina i njihovih osobina i karakteristika.

Podkategorija: Boja – Da savlada i primijeni tri primarne boje i bude svjestan njenog privida i refleksija.

Podkategorija : Površina – Da je osje a i doživljava kao dvodimenzionalnu stvarnost i sva njena svojstva .

Podkategorija: Multimedijske discipline – Da bez straha prilazi novim disciplinama jer je zahvaljuju i prethodnim uspio da ih shvati i

primjenjuje. Da bude ulan, svjestan i priseban svakog momenta, kako bi ujedno postao u esnik u digitalnoj revoluciji.

EVAULACIJA – VRJEDNOVANJE I OCJENJIVANJE

Sagledavanje procesa i efekata stvarala kih aktivnosti. Zapažanje propusta i njihovo otklanjanje . Motivacija svih odgovornih subjekata za rezultate rada. Upoznavanje mjerodavnih društvenih faktora i lokalne zajednice sa postignutim rezultatima. Pojedina na i opšta društvena promocija djelatnika ,kao i same škole .

Kod evaulacije treba da se utvrde bitni i obrazovno-odgojni elementi koji se moraju vrjednovati, kao i da se izvrši izbor odgovaraju ih tehnika procjenjivanja i vrjednovanja poput efikasnosti i uspješnosti nastavnog rada .

O ekuje se pove anje kvaliteta znanja na osnovu samostalnih istraživa kih aktivnosti u enika ,kao i u enje bez posrednika

Da se kod u enika probudi novi moderniji pristup radu, kao i interesovanje za nastavno gradivo, kako bi u enik doživio poja ani intenzitet za lijepo i stekao povoljniju sliku o sebi .Zbog toga se o ekuje ve a motivacija za u enje nastavnog predmeta.

Da se formira pravilan pristup u enika Likovnoj umjetnosti Kosova, kako bi kreativne sposobnosti doveli do izražaja i primijenili ih u društvu, sa razvijenim osje ajem za humanu ekologiju, jednakost i toleranciju me u polovima, nacijama i religijama, a samim tim razvili sposobnost samovrjednovanja.

Percepcija i izražavanje likovnih vrjednosti koji su sadržani u okvirnom ili ve izvedenom programu, razvoj sposobnosti uo avanja i izražavanja odnosa kroz komponiranje i stvaranje kompozicijskih na ela, kao i kreativnost, originalnost i osjetljivost za likovne probleme poput: fleksibilnosti, fluentnosti, elaboriranja i redefinisanja. Zapažanje njihovih propusta i njihovo otklanjanje.

Da u enici mogu samostalno birati materijal i tehnike, kao i da ih stvarala ki primijeni u društvu u kome živi i da ih prezentuje ostaloj javnosti.

Da su sposobni uo iti i prepoznati likovni i tematski sadržaj , likovne tehnike, estetske vrjednosti, likovne poruke, kao i da posjeduju interesovanje za likovna djela i djela iz kosovske baštine.

Da steknu profesionalan odnos prema radu, interesovanje, samoinicijativnost, upornost, dosljednost i samostalnost.

I na kraju, o ekuju se povoljne reakcije u enika i nastavnika u pogledu djelovanja ovih metoda.

Na kraju nastavnog procesa-školske godine, postignu a svakog u enika treba da budu vrjednovana utvr enim stepenom usvojenosti nastavnih sadržaja

Odli an -90% , Vrlo dobar – 80%,Dobar – 60%,Dovoljan – 40%, Nedovoljan – stepen nedovoljne usvojenosti kao pokazatelj nezainteresovanosti za nastavni predmet.

INSTRUMENTI VRJEDNOVANJA

- 1.** Ocjenjivanje stepena shva enosti nastavnih sadržaja od strane u enika;
- 2.** Stepen posjedovanja radnih vještina tokom edukativnog procesa;
- 3.** Stepen socijalne i etičke kulture u enika;
- 4.** Stepen razvijenosti u enikovih sposobnosti;
- 5.** Interesovanje u enika za sticanje i proširivanje znanja iz ove oblasti;
- 6.** Interesovanje u enika za samostalan,timski ili bilo koji vid rada;
- 7.** Radna kultura na asu i kod ku e;
- 8.** Stepen usvojenosti nastavnih sadržaja.

LITERATURA

Harvard Arnasona.... Historija moderne umjetnosti

Herbert Rid..... Historija modernog slikarstva

Colin J.Marsh.... Kurikulum

Mišel Sejfor..... Apstraktna umjetnost

Elie Faure..... Povjest umjetnosti-duh oblika

Gordon Druden i dr.Jeannette Vos... Revolucija u u enju

TJELESNI ODGOJ I SPORT

TJELESNI I SPORTSKI ODGOJ

(1. i drugi razred, 36. i 37. godina života)

UVOD

U okviru biološkog i društvenog razvoja učenika ovog uzrasta koriste se i maksimalno objektivne uslove koje škola pruža, pokretni program djelovanja treba biti stimulativan, razvojni, edukativno-human, zdravstvenih preventiva i da što više utječe na sticanje pozitivnih navika i sportskih vještina.

Programske sadržaje opterećenja njihovih pokreta treba prilagoditi razvojnim sposobnostima učenika, bilo da oni imaju razne psihosomatske teškoće, ili talent za majstorske pokrete.

CILJEVI

Izrađeni programi, kasnije prihvaćeni poslije stručnih diskusija sa objektivnom potvrdom tamo gdje postoje mogunosti numeričkih upoređenja, treba da omogućavaju učenicima:

- 1) pravilan razvoj pokretnih sposobnosti, a ujedno i onih funkcionalnih stimuliraju i rast i zaštitu zdravlja organizma;
- 2) otkrivanje i smanjivanje psihosomatskih teškoća i teškoća u pokretima;
- 3) povećanje nivoa sportskih vještina (navika) i programsko memorisanje što stabilnijih i primjenjivih u svakodnevnom životu i sportu;
- 4) specifičan izbor i pravilne pripreme u različitim sportskim disciplinama, olimpijskim sportovima gdje su učenici prethodno pokazali rezultate i dr.

Realizacija ovih ciljeva treba da ima snažnu organizacijsku podršku i odgovornost od: aktiva nastavnika sportskog odgoja, školske uprave, obrazovnih institucija, općine, roditelja, nevladinih organizacija i drugih organizacija i zadatake i odgovornosti u interesu djece.

OBJEKTIVI

Orijentacioni osnovni pojmovi mogu se povezati sa:

1. Razvojem tjelesnih i mentalnih sposobnosti preko pokretnih programskih aktivnosti;
  - Usvajanjem raznih sportskih vještina;
  - Formiranjem pravilnog tjelesnog i mentalnog držanja u suočavanju sa različitim praktičnim situacijama u razredu, školi i šire u društvu i dr.
2. Rukovođenjem, kontrolom i realnom provjerom programskih objekata od strane nastavnika, koje se treba objektivizirati preko:
  - 2.1. Mjerenja u toku školske godine, na polugu u i na kraju školske godine jedinicama kao što su: centimetar, sekunda i kilogram i primjena znanja i vještina.
  - 2.2. Biomehanike i tehničke vještine sportskih pokreta.

PROGRAMSKISADRŽAJI	Br. asova
1. VRJEDNOVANJE POKRETNIH SPOSOBNOSTI	4 asova
2. ATLETIKA	6 asova
3. SPORTSKA I RITMIČKA GIMNASTIKA	6 asova
4. KOLEKTIVNI SPORTOVI	12 asova
5. INDIVIDUALNI SPORTOVI	
- borilački sportovi	6 asova
- reketni sportovi	4 asova
6. SKIJANJE-PLIVANJE ¹	7-10 dana
7. IZLETI I KAMPOVANJA (logorovanja)	2 dana godišnje
8. SPORTSKA TAKMIČENJA NAJMANJE U DVA SPORTA (na osnovu USLOVA)	

¹ Nastava se organizuje na odgovarajućem terenu za skijanje i plivanje u saradnji sa upravom škole, roditeljima i drugim institucijama.

OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMIRANJA

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	PROGRAMSKISADRŽAJI	Broj asova
ANTROPOMETRIJA I MOTORIKA	Vrjednovanje antropometrijskih osobina i pokretnih sposobnosti	(A) – Tjelesna težina (TT), - Visina tjela (VT) i dr. (M) – Skok udalj iz mjesta,(SUM) - Skok iz mjesta uvis (SMU), - Tr anje 100 m (T 100m), - Tr anje 600 m Ž.-.800 m M i dvije vježbe iz vještina u enja.	4 asa
ATLETIKA	Tr anje Skokovi Bacanja Takmi enja (u 2 discipline)	Usvajanje vještina tr anja (tehnika),skokova i bacanja preko: - Brzo tr anje; - Tr anje i pove anje izdržljivosti na dužim stazama, 600m za žene i 800m za muškarce. - Skok udalj ,tehnika tijela u krug (usvajanje); - Bacanje kugle od 4kg. - TAKMI ENJE u i izme u odjeljenja, najmanje u dvije discipline gdje treba da se rangiraju u enici i grupišu u tri grupe na osnovu rezultata.	4-6 asova
SPORTSKA I RITMI KA GIMNASTIKA	Vježbe na podu Na vratilu	- Vertikala iz ležanja na le ima; - Frontalna ravnoteža; - Lete i kolut; - Kolut (prevrtanje) nazad, sa naslonom naprijed; - Izlaz u krug.	4-6 asova

	Narodna kola Takmičenja (2)	Ponavljanje narodnih kola naučenih u V, VI, VII i VIII razredu. - U odjeljenju i između odjeljenja najmanje sa dvije sprave.	
KOLEKTIVNI SPORTOVI	Nogomet Rukomet Odbojka Košarka Takmičenja	Preko igre u mogućim uslovima i mogućim brojem igrača ponavlja se i ispravlja pravilno 1. Osnovni elementi tehnike kao: - dodavanja i primanja; - dribling-vođenje; - varke; - šutovi- bacanja i dr. U odjeljenju i između odjeljenja najmanje u dva kolektivna sporta.	10-12 asova
INDIVIDUALNI SPORTOVI	Borilački sportovi- Džudo	Upoznavanje sa osnovnim tehnikama pokreta u džudou: razna hvatanja, padanja i dr.	
	Stoni tenis	Usavršavanje osnovne tehnike šutova bekhendom, forhendom i dr.	
	Koturaljke (rolšue) Takmičenja (2)	Učenje osnovnih pokreta klizanja sa koturaljkama. U odjeljenju i između odjeljenja najmanje u dvije prethodne nastavne jedinice.	4-6 asova

Aktivnosti u vodi 7-10 dana	Tehnike plivanja: Takmičenja	Usvajanje i usavršavanje stilova plivanja (kraul, leđni kraul, žaba, vježbe za usavršavanje tehnike delfin). Slobodan stil	7-10 dana
Aktivnosti na snijegu 7-10 dana	Alpske discipline Takmičenja	Usavršavanje osnovne tehnike klizanjem skijama prije naučenog (hodanja, okreta, penjanja, spuštanja, prelaza, spustova, slalom i veleslalom). Povezivanje dva ili više elemenata na pogodnim terenima za ovaj uzrast. Na veleslalomu na prilagođenoj stazi za ovaj uzrast.	7-10 dana
Školska takmičenja	Takmičenja u kolektivnim i individualnim sportovima. Proljetni i jesenji kros.	Najmanje u dvije sportske grane u okviru škole i između opštinskih škola, njihovoj finalnoj i državnoj zoni za određeni uzrast za oba pola. Proljetni i jesenji kros.	
Izleti (šetnje)	Izleti u prirodi dva puta godišnje.	Šetanje u prirodi sa konfiguracijom 6-12 km. Elementi orijentacije u prirodi i kampovanja (odabir kampa i podizanje šatora). Razne igre na terenu.	

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Na osnovu uslova koje škola posjeduje prilagođavaju se programski sadržaji tako što se ;

- obuhvatiti oko 70 % programskih sadržaja (analiziraj tabelu) kao obavezna nastava, a
- oko 30 % je izborna nastava.

Metodologija realizacije. U procesu učenja pokreta u sportskom odgoju, ne uzimaju se u obzir sredstva konkretizacije koje škola posjeduje obavezno treba primijeniti:

- praktično prikazivanje pokretnih jedinica od strane nastavnika sportskog odgoja ili njegovog pomoćnika (učenik, sportista). U zavisnosti od sposobnosti učenika i stepena težine pokreta, nastavnik odabira metodološki postupak vježbi, polazeći u prvom redu od:
- sintetičke forme (pokretne cjeline), analitičke ili od kombinacije obje. Također, organizacija nastavnog sata radi se u zavisnosti od uslova objekta, rekvizita i broja učenika. Treba se potruditi da se završni pokretni kompleksi vezani za kategorije i podkategorije koje se primjenjuju, finalizuju igrom i takmičenjem.

Postignute - U pokretnim disciplinama gdje se rezultati mogu vrjednovati objektivnim metričkim mjerama, kao što su: centimetar, sekunda, gram nastavnik sportskog odgoja treba da evidentira po etno stanje, posle toga prijelazno i na kraju završno, svrstavaju ih ili grupišu ih u učenike u najmanje tri grupe (koji se ističu, prosječni i oni sa ograničenim sposobnostima). Za pokrete gdje ne možemo imati metričke precizne mjere treba se potruditi da se nivo postignute poveže sa stepenom usvojenosti vještine pokreta sa aspekta školske tehnike, stila plivanja imajući u vidu pravu biomehniku stranu pokreta (sa opisom).

Povezanost sa ostalim predmetima.- Raspored satova sportskog odgoja i njihova organizacija, obuhvataju ih i opterećenja tokom sata, treba da utječu na motivirajuće za ostale predmete tog istog školskog dana.

Nastavni satovi obuhvataju njihove kategorije i podkategorije povezuju se polazeći od matematike, informatike do biologije i drugih nauka u disciplinskoj i interdisciplinskoj hijerarhiji imenovanja.

VRJEDNOVANJE

- Vrijednovanje tjelesnog razvoja, kao i u prethodnom razredu, (antropometrijskim instrumentima) obavlja se dva puta godišnje. Obavezno je mjerenje visine i težine tijela, poželjno je mjeriti i druge mase (masno tkivo) i dr.
- Ocjenjivanje motoričkih sposobnosti radi se sistemom CGS (centimetar, gram, sekunda). Obavezni instrumenti mjerenja su: skok iz mjesta udalj, skok iz mjesta uvis, trčanje 100m i trčanje izdržljivosti 800 m (Ž) i 1000 m (M).
- Stepene vrijednosti vještina sportskih pokreta ocjenjuje se individualno i tokom igre i takmičenja.

LITERATURA

1. Tjelesni i sportski odgoj, Libri Shkollor, Priština, 2004 (Publikovane knjige)
2. Rukomet, prof. dr. Faik Çitaku;
3. Košarka, prof. dr. Masar Nixha;
4. Odbojka, prof. dr. Enver Gjinolli;
5. Atletika, prof. dr. Hysen Rakovica;
6. Nogomet, prof. dr. Enver Gjinolli;
7. Skijanje, prof. dr. Masar Nixha - Mr. Aziz Dujaka;
8. Metodika tjelesnog odgoja, Beqir Hasangjekaj-predava ;
9. Sate Practice- in Physical Edukation- Baalpe.
10. Dnevnik sportskog odgoja, Institut Sportske Antropologije, 2003.

Tiraž: 50 komada
Priprema za štampu:
SHTËPIA BOTUESE LIBRI SHKOLLOR – Prishtinë
Štampa: PRINTING PRESS – Priština

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

371.214(496.51)(075.3)

Nastavni plan i program : za IX razred neformalnog obrazovanja niže srednje škole / [Glavni urednik Fehmi Ismajli]. - Priština: Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju, 2007. - 202 f. ; 24 cm.

ISBN 978-9951-16-023-0